

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÖÇMENLERE YÖNELİK KURUMSAL OLMAYAN
GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETLERİNİN
MOTİVASYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ:
ANKARA GÖNÜLLÜLER ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatimatüzzehra TOPRAK

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Ankara, 2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÖÇMENLERE YÖNELİK KURUMSAL OLMAYAN
GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETLERİNİN
MOTİVASYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ:
ANKARA GÖNÜLLÜLER ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatimatüzzehra TOPRAK

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Emrah AKBAS

Ankara, 2023

ONAY SAYFASI

Fatimatüzzehra TOPRAK tarafından hazırlanan “Göçmenlere Yönelik Kurumsal Olmayan Gönüllülük Faaliyetlerinin Motivasyonlarının Değerlendirilmesi: Ankara Gönüllüler Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:

Jüri Üyesi				Kurumu	İmza
Prof. Dr. Emrah AKBAŞ				Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul	☐	Red	☐		
Dr. Öğr. Üyesi Ali Zafer SAĞIROĞLU				Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul	☐	Red	☐		
Prof.Dr. Yusuf Adıgüzel					
Kabul	☐	Red	☐		

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

.....

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. .../.../2023

Fatımatüzzehra TOPRAK

“Gönüllülük infak gibidir. Gönüllü sadece malından değil, canından, vaktinden, yapabileceğin her işten, sevginden, yüreğinden bazen hedeflerinden bile vazgeçer, hepsini gönüllülük yolunda infak edersin” (Bir Katılımcı)

“Sen Ne ’sin burada? Hayırla hayra ulaşmak isteyene aracı, ulaştırıcısın, taşıyıcısın, sadece bir köprüsün. Köprü ol, kurul ve ulaşsın hayırlar.”(Bir Katılımcı)

Gönüllülüğü insanlığa karşı en önemli görevi bilen tüm gönüllülere

Saygı ve hürmetle...

TEŞEKKÜR

Bir eser asla tek bir kişinin başarısı değildir.

Öncelikle Yüksek Lisans eğitimim boyunca göç araştırmaları alanında bana kazandırdığı perspektif, tez konumun belirlenip çalışmamın nihayete ermesine kadar her süreçte zengin bilgi birikimi ile etkili yönlendirişi ve daima motive edilişle destekçim olan değerli hocam Prof.Dr. Emrah AKBAŞ’a teşekkürlerimi sunarım.

Göç araştırmalarında eğitimlerinden ve çalışmalarından istifade ettiğim tüm yüksek lisans hocalarım, akademisyenlere ve araştırmacılara teşekkürü bir borç bilirim.

Yarım kalan eğitim hayatımı devam ettirebilmemde maddi ve manevi tüm desteğini esirgemeyen eşim Mehmet Zafer TOPRAK’a, zamanlarından ve ilgilerinden eksilttiğim desteklerini esirgemeyen çocuklarım Gülsüm, Muhammed Salih ve Sümeyye’ ye gönülden teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca dualarıyla ve desteğiyle her zaman yanımda olan, umutla dünyaya bakmayı öğreten annem Nur GÖNBE’ye, eğitimin önemini yüreğime ve zihnime işleyen babam Necmi GÖNBE’ye minnetlerimi ve saygılarımı sunarım.

Arkadaşlığımızın bir dostluğa ve ekibe dönüştüğü yüksek lisans dönem arkadaşlarıma, tez yazım sürecinde desteğiyle motive eden hocam Doç. Dr .Hatice ALTUNOK’a, sahadaki gönüllülere ulaşmamı sağlayan hocam Dr. Öğr. Üyesi Hilal BARIN’a, pilot görüşmelerde yardımını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Özlem Erden BAŞARAN hocama ve eğitim hayatım boyunca yanımda olan tüm hocalarım ve yakınlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak “hayatta yapılabilecek en güzel işin zor durumda olan birine el uzatmak” olduğunu bana öğreten, gönüllülüğü bir yaşam felsefesi edinmiş Nuray HUYUT’a ve çalışmamda katkılarıyla destek olan göçmenlere yönelik gönüllülüğü dava edinmiş tüm gönüllülere yürekten teşekkür ederek bu çalışmayı kendilerine ithaf ederim.

Fatimatüzzehra TOPRAK

ÖZET

Göçmenlere Yönelik Kurumsal Olmayan Gönüllülük Faaliyetlerinin Motivasyonlarının Değerlendirilmesi: Ankara Gönüllüler Örneği

Son on yılda Suriye savaşı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika' nın istikrasız yönetim ve ekonomik zorlukları sonucu yaşanan yoğun göç akımları ile transit ve göç veren ülke tanımlamasından göç alan ülke kategorisine geçen Türkiye'de, özellikle Suriye savaşı ile artarak devam eden insani krizin çözülmesinde devlet ve sivil toplum tüm paydaşlarıyla vicdani bir sorumluluk üstlenmiştir. Suriye'den gelen göçmenlerin asgari yaşam düzeyinin çok altında hayatlarını devam ettirmeleri acil insani ihtiyaçlarının giderilmesinde devlet ve sivil toplum kuruluşlarının yanında toplumsal vicdani hareketlendirmiş, toplumda göçmen farkındalığı oluşturarak beraberinde kurumsal olmayan yeni bir gönüllülük oluşumunu meydana getirmiştir. Türkiye'nin birçok şehrinde benzer sosyolojik örgütlenmelerin olması organize ve süreklilik arz eden bu gönüllülük hareketinin dünyaya örnekliğinin gösterilmesi, modern sivil toplum kuruluşları içerisinde işlenen gönüllülüğün farklı bir versiyonunun literatürde yansıtılması gereği görülmüştür. Bu çalışma ile göçmenlere yönelik kurumsal olmayan gönüllülük faaliyetlerinin motivasyonları, Sosyal Alışveriş, Güçlendirme ve Çatışma Teorileri ve Kültürel Yeterlilik Modeli zemininde, Gönüllülük Motivasyon Envanterleri ekseninde değerlendirilmektedir. Gönüllülerin motivasyonları belirlenirken faaliyetlerinin işleyişi, göçmenlere ve gönüllülüğe bakış açıları derinlemesine anlamlandırılarak bütüncül bakış açısı yakalanmaya çalışıldığından nitel araştırma yöntemlerinden fenomolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada gönüllülerin motivasyonlarını arttıran sebeplerin keşfi için Ankara'da faaliyet gösteren 18 gönüllü ile derinlemesine görüşme, 30 kez sahada katılımcı gözlem ve sosyal medya hesaplarını takip yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda gönüllülerin nasıl organize oldukları, nasıl büyük örgütlü yapılara dönüştükleri, din ve empatinin gönüllülük motivasyonunda belirleyiciliği, yeni medya araçlarının modern gönüllülük oluşumlarında hızlandırıcı etkisi, sosyal temas ve görev bilincinin göçmenlere karşı öteki sorumluluğu oluşturarak gönüllülerin göçmenlerle yerleşik toplum arasında sosyo ekonomik ve sosyo kültürel bir köprü görevi üstlendikleri belirlenmiştir. Böylece ulusal ve uluslararası arenada gözardı edilen, kurumsal çatı altına girmeden yürütülen özverili ve sürdürülebilir gönüllülük faaliyetlerinin göçmenlerin sosyal refahının arttırılmasına yönelik sosyo ekonomik politikalarda, göçmenlere yönelik ayrıştırıcı ve ötekileştirici bakış açısının değiştirilerek göçmen ve yerleşik halkın sosyal uyumunu kolaylaştıracak sosyo kültürel politikalarda değerlendirilmesinin gerekliliği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç, gönüllülük, göçmen, motivasyon, mülteci

ABSTRACT

Evaluation of The Motivations of Non-Institutional Voluntary Activities for Immigrants: The Case Of Ankara Volunteers

In Turkey, which has been transformed from a transit and migration country to a migration receiving country in the last decade as a result of the Syrian war and the unstable governance and economic difficulties in the Middle East and North Africa, the state and civil society have assumed a conscientious responsibility with all their stakeholders in solving the humanitarian crisis that has continued to increase especially with the Syrian war. The fact that the migrants from Syria continue their lives far below the minimum living level has mobilized the social conscience in addition to the state and non-governmental organizations in meeting their urgent humanitarian needs, and has created a new non-institutional volunteerism formation by creating migrant awareness in the society. The fact that there are similar sociological organizations in many cities of Turkey, it has been deemed necessary to show the example of this organized and continuous volunteerism movement to the world and to reflect a different version of volunteerism, which is processed in modern non-governmental organizations, in the literature. In this study, the motivations of non-institutional volunteering activities for migrants are evaluated on the basis of Social Exchange, Empowerment and Conflict Theories and Cultural Competence Model on the axis of Volunteering Motivation Inventories. While determining the motivations of the volunteers, the phenomenological research design, one of the qualitative research methods, was used as it was tried to capture a holistic perspective by making in-depth sense of the functioning of their activities, their perspectives on migrants and volunteering. In order to explore the reasons that increase the motivation of volunteers, in-depth interviews with 18 volunteers operating in Ankara, participant observation in the field 30 times and following their social media accounts were used. As a result of the research, it was determined that how volunteers are organized, how they turn into large organized structures, the determinants of religion and empathy in volunteering motivation, the accelerating effect of new media tools on modern volunteering formations, social contact and sense of duty create other responsibility towards immigrants, and volunteers act as a socio-economic and socio-cultural bridge between immigrants and the settled society. Thus, it has been seen that selfless and sustainable volunteering activities carried out without being under an institutional roof, which are ignored in the national and international arena, should be evaluated in socio-economic policies to increase the social welfare of migrants, and in socio-cultural policies that will facilitate the social cohesion of migrants and residents by changing the discriminatory and marginalizing perspective towards migrants.

Key words: Migration, volunteering, immigrant, motivation, refugee

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	4
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi	7
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. Gönüllülük	8
2.1.1. Gönüllülük Nedir?.....	8
2.1.2. Gönüllü Kimdir?	11
2.1.3. Türkiye’de Gönüllülük	14
2.1.4. Gönüllülük Çalışmaları	16
2.2. Gönüllülük Motivasyonları.....	20
2.3. Gönüllülük ve Kavramlar	28
2.3.1. Gönüllülük ve Din.....	28
2.3.2. Gönüllülük ve Empati	30
2.3.3. Gönüllülük ve Sosyal Uyum	31
2.3.4. Gönüllülük ve Mültecilik	32
2.3.5. Gönüllülük ve Organizasyon.....	34
2.3.6. Gönüllülükte Dijitalleşme	35
2.4. Gönüllülük Teorileri	36
2.4.1. İşlevselci Teori	37

2.4.2. Sistem Teorisi.....	39
2.4.3. Çatışma Teorisi	40
2.4.4. Sosyal Alışveriş Teorisi	42
2.4.5. Sosyal Sermaye Teorisi.....	43
2.4.6. Rasyonel Seçim Teorisi.....	45
2.4.7. Güçlendirme Teorisi.....	46
2.4.8. Kültürlerarası Yeterlilik Teorisi	48
2.4.9. Levinas ve Öteki Sorumluluğu.....	50
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	53
3.1. Araştırmanın Deseni	53
3.2. Araştırma Örneklemi	54
3.3. Veri Toplama Yöntemi	56
3.4. Verilerin Analizi	58
3.5. Araştırmada Sınırlılıklar	58
3.6. Araştırmacının Özdeşünümseiliği	60
3.7. Demografik Özellikler ve Katılımcı Profili	61
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	67
4.1. Gönüllülerin Organize Olma Biçimleri	67
4.2. Gönüllülük Doğuştan mı, Edinilmiş Bir Özellik mi?	79
4.3. Gönüllüğün Önemli Motivasyon Kaynağı Din.....	81
4.4. Empatinin Gönüllük Motivasyonunda Etkisi	87
4.5. Gönüllülerin Görev Bilinci	92
4.6. Göçmenlerle Temasin Gönüllülüğüne Etkisi.....	95
4.7. Göçmenlere Yönelik Gönüllülüğün Gönüllülerin Hayatlarındaki Etkisi	98
4.8. Gönüllülükte Kimlere ve Hangi Saiklerle Yardım?	100
4.9. Gönüllülükte Güven Sağlamanın Önemi	103
4.10. Gönüllülerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Bakış Açısı	105

4.11. Gönüllülükte Dijital Araçların Etkinliği	108
4.12. Gönüllülüğün Motivasyonunu Olumsuz Etkileyen Sebepler	112
4.11.1. Yerleşik Halkın Göçmenlere Yönelik Tepkisi	112
4.11.2. Gönüllülerin Göçmenlerle Yaşadığı Olumsuz Deneyimler	115
4.11.3. Gönüllülerin Sivil Toplum Kuruluşlarıyla Yaşadıkları Olumsuzluklar	118
4.11.4. Gönüllülerin Aile Desteği Alamaması	120
4.11.5. Maddi İmkânların Yetersizliği	120
4.11.6. Altındağ Olaylarının Gönüllülere Yansıması	122
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	127
5.1. Sonuç	127
5.2. Öneriler	132
5.2.1. Politika Yapıcılara Öneriler	132
5.2.2. Araştırmacılara Öneriler	133
5.2.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülere Öneriler	135
6. KAYNAKÇA	137
7. MÜLAKATLAR	145
8. EKLER	146
EK-1. Görüşme Formu	146
EK-2. Etik Kurul Onayı	147

KISALTMALAR

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

UNV: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı,

UMKE: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi

GSM: Gençlik Servisi Merkezi

BM: Birleşmiş Milletler

VMI: Gönüllülük Motivasyon Envanteri

VFI: İşlevsel Gönüllülük Envanteri

UNHCR: (BMMYK) Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği

İHH: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Gönüllülük Motivasyonları 20

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri 66

1. GİRİŞ

Sosyal yaşam karşılıklı dayanışmayı ve alışverişi içerir. Sağlıklı bir toplumun devamının en belirgin özelliği sosyal ilişkiler içerisindeki alışverştir. Toplumsal olgularla ilgilenen araştırmacıları oldukça etkileyen olgu, dâhil olunan topluma ve ya çevreye hiç bir baskıya maruz kalmadan ve herhangi bir karşılık beklemeden bireyin gönüllü yardımı ve özverili dayanışma davranışdır. Bireyi gönüllülük davranışına iten sebepler, motivasyonları, davranışları güdüleyen etkenler nelerdir; kültüre, dile, dine yaşanan coğrafyaya göre farklılık gösterir mi, yoksa evrensel nitelikler var mıdır, gibi sorular araştırma konusu olmuştur.

Gönüllülüğün tarihsel geçmişi çok eski olmasına rağmen incelenen motivasyon çalışmaları daha çok sivil toplum kuruluşları ya da kurumsal gönüllülük faaliyetleri üzerinden yürütüldüğünden modern dünya düzlemine oturtulmak istenmiştir. Kayıt dışı gönüllülük ya da enformel gönüllülük diyebileceğimiz alanlar aslında toplumun zor durumda ihtiyaç halinde olan kişilerin durumunu düzeltmek için gösterdiği gönüllülük dayanışmaları içerisinde en hızlı cevap verdiği yardımlaşma olmasına rağmen sivil toplum kuruluşları üzerinden yapılan çalışmalar ekseninde kapsam dışı bırakılmıştır. Ülkemizde özellikle toplumun en dezavantajlı gruplarından diyebileceğimiz mültecilere ya da göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri üzerine motivasyon incelemeleri literatürde henüz çok genç çalışmalardır.

Arap Baharı'nın etkisiyle 2011 yılında başlayan rejim karşıtı muhalif hareketler ve Esed Rejimi arasında çıkan Suriye iç savaşı, 2016 yılında bölgede terör örgütü DAESH in etkinliğinin artması, Esed Rejiminin kimyasal içerikli bombalar kullanmasıyla ABD, Rusya ve daha sonra Türkiye, Fransa gibi ülkelerin de dâhil olduğu uluslararası bir savaş haline dönüşmüştür. Savaşın 11 yıldır sürmesi, beraberinde getirdiği ekonomik, siyasi ve sosyal pek çok sorunun katlanarak etki göstermesiyle bölgedeki ülkelere 6 milyona yakın Suriyeli göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, komşu ülke olması sebebiyle oluşan insanlık krizini önlemek amacıyla ilk başlarda 'açık kapı politikası' izlemiş, savaşın uzun yıllar sürmesi ve kitlesel göçün kontrolünün giderek zorlaşmasıyla kontrollü göçmen politikaları izlemeye

çalışmıştır. Suriye’den gelen zorunlu göçten en çok nasibini alan ülke olarak Türkiye’de İçişleri Bakanlığı Göç İdare Başkanlığı’nın 22.12.2022 tarihinde yayınladığı son verilere göre 3 543 837 geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. (T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022) Sınra yakın şehirlerde açılan birçok mülteci kamplarının kapanmasıyla ve değişen göçmen politikasıyla ülkenin il ve ilçelerine dağılan Suriyeli göçmen sayısının kayıtsız göçmenlerle beraber 4 milyonu aşmış olduğu tahmin ediliyor. Uluslararası koruma talep eden, uluslararası koruma kapsamındaki göçmenler, şartlı mülteciler ve düzensiz göçmen verilerine baktığımızda ülkemizde Suriyeliler yanında başta Afganistan, Irak, Somali gibi pek çok Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden zorunlu göç ile gelenler bulunduğu gibi tüm göçmenlerin görünürlülüğüne yine Suriyeliler’in kitlesel göçü sebep olmuştur.

Adıgüzel’in ifadesiyle göç, göç edenler ve göç edilen yerler için sadece bir fiziksel değişim değil, sosyal yapıyı bütün parçalarıyla değişime uğratan bir sosyolojik olgudur. (Adıgüzel, Göç Sosyolojisi, 2019) Türkiye, 2011 den bu yana açık kapı politikası izleyen ve başlarda ‘ misafir’ yaklaşımıyla değerlendirdiği Suriyeli göçmenlere, son on senedir Sosyal Devlet politikasıyla adımlar atmış; kamplarda ve şehirlerde sağlık, barınma ve güvenlik açısından destek sağlamıştır. Kamplarda barınma, gıda ve hayatlarını idame açısından çok zorluk çeken ve bu yüzden şehirlerde yaşamı tercih eden, kamplardan kaçan ya da farklı şehirlerde kayıt izni alan göçmenler için aynı denetim, kolaylık ve imkân sağlanamamıştır. Göçmenlere yönelik hizmetler T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı, belediyeler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde yürütülmüştür. Fakat bu kadar büyük, kitlesel, akışkan bir göçte hem politik bir takım yetersizlikler hem de hizmette standardize olmuş STK’ların yetişemediği durumlar söz konusu olmuştur. Yüksek sayıda bir kitle için kısa zamanda zaruri ihtiyaçlara acil cevap gerektiren durumlar doğduğundan bürokratik işlemlere, siyasi prosedürlere takılan kuruluş ve kurumlar haricinde acil toplumsal bir hareketlilik gerekmiştir. Toplumun vicdani yükümlülük hissederek öteki sorumluluğu bilinciyle barınma, ısınma, gıda gibi tüm temel ihtiyaçlara muhtaç sığınmacıların toplumsal sorumluluğunu kendi oluşturduğu gönüllülük bağı ve gönüllü faaliyetlerle sürdürdüğü gözlenmiştir. Göçmenlere yönelik bu gönüllülük faaliyetlerinin hiç bir kurumsal çatı altında olmamasına ve kurumsal destek alınmamasına rağmen planlı, sürekli, organizeli ve karşılıksız yürütülmesi dikkat çekicidir. Göçmenlerin göç ettikleri bölgelerde sosyal uyumunun kolaylaşması, öteki ve dışlanmışlık algısının yıkılması, yerel halkın göçmenlerle uyumunun ve karşılıklı entegrasyonun sağlanmasına

yönelik sosyal politikalarda; göçmenlerin sosyal refahının arttırılması yönelik sosyo ekonomik politikalarda; gönüllülük yönetimine ve gönüllülüğün toplumsal katkısına yönelik tüm toplum çalışmalarında bu tip bir karşılıksız ve sürdürülebilir gönüllülük faaliyetlerinin motivasyonunun incelenmesi önem arz etmektedir.

2011 den bu yana kitlesel Suriye göçü ile Türkiye toplumunda göçmen farkındalığı oluşmuş, artan göçmen görünürlülüğü yerel halkın kendi yaşam standartları ile zoraki göç sonucu zor şartlar altında yaşamlarını devam ettiren göçmenler ile empati kurmalarını, yaşam standartlarını asgari düzeyde iyileştirme çabasında olmalarını doğurmuştur. Zekât, sadaka, hayır, ikinci el eşya döngüsü gibi yardımların sürekliliği ve bu yardımlara ihtiyaç duyan göçmenlerin çok oluşu gönüllü faaliyetlerini organize bir yapıya dönüştürmüştür.

Türkiye literatürü incelendiğinde daha çok STK lar üzerinden işlenen gönüllülük faaliyetleri ve gönüllü motivasyonlarının, yaklaşık on senedir sistematik ve organize işleyen dünyaya örnek olacak nitelikteki bu tip bir gönüllülük organizasyonlarının ve onları sürdürülebilir faaliyette ilerleten motivasyonlarının incelenmesi akademik literatür için gereklilik arz etmektedir. UNV'nin gönüllülüğün sosyal işlevini dile getirirken vurguladığı bireyin eşitsizlik karşısında adalet ve hakkaniyet duygularını hayata geçirme ve bir topluluğun refahı için müşterek bir çıkara dayanan sosyal uyumu tesis etme arzusu aynı zamanda sosyal adalete katkı sağladığından olumlu bir işlev içermekte ve sosyolojinin incelemesi gereken önemli bir alan olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada Ankara'nın çeşitli semtlerinde sığınmacılara insani yardım desteği sağlayan özellikle yeni medya araçları ile aktive olan gönüllü sivil toplum gruplarının motivasyonu, organize oluş ve işleyişleri karma nitel araştırma yöntemleriyle fenomenolojik bir desende incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölüm giriş bölümü olarak araştırmanın problemi ve amacı yönünde bilgilendirme yapılmıştır.

İkinci bölümde kavramsal çerçevede gönüllülük ve gönüllü kavramları farklı tanımlarla belirtilmiştir. Gönüllülüğün çerçevesi belirlenmeye çalışılarak kimlerin gönüllü sayılabileceği tartışılmıştır. Gönüllülüğü, özellikle göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerini etkileyen kavramların gönüllülük ile bağlarına değinilmiştir. Kuramsal

çerçevede sosyoloji literatüründe kabul edilen gönüllük teorilerinden göçmenlere yönelik gönüllülük teorileri ekseninde bahsedilmiştir. Çalışmamızda çerçevemizi oluşturan gönüllülük teorileri sebepleriyle beraber belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi başlığı altında araştırma yöntemi, deseni, evren ve örnekleme, veri toplama yöntemi, araştırmadaki sınırlılıklar ve araştırmacının özdeşünümseiliği aktarılmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde görüşmelere katılan 18 katılımcının mülakatları sonucu analiz edilen gönüllüğün yönetimi, motivasyonları ve sürdürülebiliriliğine yönelik bulgular 12 tema altında gönüllülük teorileri ve kavramları çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde ise bölümde araştırmanın bulguları, gönüllülük teorileri ve motivasyonları ekseninde analiz ve öneriler sunulmuştur.

Hukuksal çerçevede göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici koruma, uluslararası koruma kavramları statüleri ve hakları kapsamında farklılık gösterirler. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekinceyle mültecilik sadece Avrupa'dan ülkemize iltica edenler için kullanılmasına (Çelikel & GelGel, 2019) rağmen toplumsal kabulde Suriye'den zorunlu göç eden ve hukuksal terimde "geçici koruma kapsamında göçmen" olarak kabul ettiğimiz kişiler "mülteci" olarak değerlendirilmektedir. Türkiye toplumu Avrupa'dan ülkemize sığınan soydaşlarımız için "muhacir" kavramı kullanırken Ortadoğu ve Afrika'dan gelen göçmenler için "mülteci" ifadesini tercih etmektedirler. Bu çalışmada sosyal kabul dikkate alınarak Suriye, Türkmen, Özbek ve Somali uyruklu göçmenler için göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları aynı anlamda yasal statü kavramından uzak toplumsal kavram olarak kullanılması tercih edilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

2011 yılı itibariyle özellikle büyükşehirlerde yoğunluk gösteren ve görünürlükleri artan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve Ortadoğu göç yolunun aktifleşmesi sonucu artan diğer zorunlu göçmenler yaşam şartlarının asgari yaşamın çok altında olması sebebiyle yerli halkın dikkatini çekmiş, toplumun duyarlılığını arttırarak toplumu gönüllü bir

hareketliliğe sevk etmiştir. Türkiye'nin pek çok şehrinde benzer gönüllü gruplar oluşmuş, devletin sosyal yardımlarının, STK'ların güçlendirme faaliyetlerinin yetersiz kaldığı alanlarda sahada oldukça etkinlikleri gözlenen bu gönüllü grupların oluşturduğu yeni bir toplumsal eylemi, bu eylemlerin toplumda oluşturduğu toplumsal değişimi, eylemin 11 senedir sürekliliğini sağlayan gönüllülük motivasyonlarının incelenmesinin gerekliliği anlaşılmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de gönüllülük motivasyonların araştırılmasına yönelik çalışmalar kurumsal düzeyde faaliyetleri sürdüren kurumlar ve STK'lar üzerinden incelenirken enformel düzeyde gönüllülük faaliyetleri gözardı edilmiştir. Kitlemel zorunlu göçün gerektirdiği acil ihtiyaçların hızlı ve yönetimsel olarak karşılanmasında devlet ve kurumsal STK'lar kadar büyük paydaşlar olan saha gönüllülerinin ve onların oluşturdukları 11 yıldır süregelen yardımlaşma ve dayanışma gruplarının katkılarının dünya ve Türkiye literatüründe yer alması gerektiği düşünülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının temel amacı, göçmenlere yönelik sosyal yardımlaşma, dayanışma, eğitim, sağlık gibi her türlü güçlendirme ve insani yardım faaliyetlerini, herhangi bir resmi kuruluşa dahil olmadan gönüllü olarak yürüten kişi ve grupların gönüllülük motivasyonlarını etkileyen sebepleri motivasyon ilkeleri ve gönüllülük teorileri kapsamında araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinin yönetimsel biçimi, göçmen ve yerel halk arasındaki uyum üzerinde etkisi, ayrımcı ve ötekileştirici bakış açısının toplumda engellenmesine karşı katkısı, gönüllülüğün epistemolojik kaynağının araştırılması da hedeflenmiştir. Ayrıca çalışmanın dünya ve Türkiye literatüründe yer alamayan, gönüllülük ölçümü endekslerinde gözardı edilen enformel gönüllülüğün literatür çalışmalarında yer alması, göçmenlere yönelik çalışmalarda devlet ve STK için sahada güçlü bir paydaş olan enformel gönüllülük biçiminin görünürlülüğünün sağlanması hedeflenmiştir. Dünyada örneğine rastlanmamış resmi bir kuruluş olmadan göçmenlere dönük yürütölen gönüllülük faaliyetlerinde Türkiye'nin iyi örneğinin akademik düzlemde sergilenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda göçmenlere yönelik faaliyet gösteren gönüllülerin iyi örneğliği, organize oluş yöntemleri, motivasyonlarını etkileyen sebepler belirlenmesi, gönüllüğe enformel düzlemde teşviğın

artması, gönüllülük ölçüm endekslerinde enformel gönüllülüğün katkısının sağlanması ve ileride yapılacak gönüllülük motivasyonları araştırmaları açısından literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye’de birçok ilde gözlemlenen enformel gönüllülük faaliyetleri sağlık, eğitim, iş sahası gibi pek çok alanda göçmenlere daha iyi olanaklar sunduğu için tercih edilen Başkent Ankara örneğinde incelenmiştir. Sosyo ekonomik nedenler doğrultusunda daha çok Siteler, Mamak gibi gecekondulu yoğunluğu olan ilçeleri ya da Keçiören, Demetevler, Sincan gibi kiralari ucuz ilçe ve semtleri tercih eden Suriyeli, Türkmen, Afgan ve Somalili sığınmacılara yönelik gönüllü faaliyetler yürüten gönüllüler katılımcı olarak alınmıştır.

Çalışmamızın ana sorusu göçmenlere yönelik kurumsal olmayan ama güçlü organizasyona sahip gönüllülük faaliyetlerinde insanları gönüllü olmaya yönelten motivasyonların neler olduğunun belirlenmesidir. Bu ana soruya bağlı olarak aşağıdaki alt sorular ekseninde çalışma yürütülmüştür.

- Gönüllüler için gönüllülük kavramı nasıl tanımlanmaktadır?
- Gönüllülük bireyde doğuştan mı yoksa edinilmiş bir kazanım mıdır?
- Ankara’nın çeşitli semtlerinde hayatlarını sürdürmeye çalışan göçmenlere karşı Ankara yerli halkı nasıl bir duyarlılık göstermişlerdir?
- Resmi olmadan yürütülen gönüllülük faaliyetleri nasıl büyük organizasyonlara dönüşmüştür?
- Gönüllülerin göçmenlere yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin motivasyonlarını arttıran sebepler nelerdir?
- Gönüllülerin göçmenlere yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin motivasyonlarının sürekliliğini sağlayan etmenler nelerdir?
- Türkiye’de toplumsal ve siyasal alanda giderek artan ırkçı söylemler göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri yürütenlerin motivasyonunu etkilemiş midir?
- Göçmen karşıtı şiddet içeren faaliyetler gönüllülerin göçmenlere yönelik faaliyetlerini ve motivasyonlarını nasıl etkilemektedir?
- Gönüllüler yerli halk ile göçmenler arasında uyum ve empati kurmakta bir köprü olabilirler mi?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye jeopolitik konumu gereği zorunlu, kitlesel, bireysel ve transit göçlere ev sahipliği yapan bir ülke iken özellikle Suriye Savaşı sonrası Ortadoğu'nun istikrarsız yönetim sorunları ile kitlesel göçler artmış, göç alan bir ülke durumuna gelmiştir. Suriye Savaşı sonrası artan kitlesel zorunlu göç, göçmenlerin acil ihtiyaçlarının onurlu yaşamın çok altında olmasıyla toplumsal vicdan harekete geçerek bir öteki sorumluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma ile kurumsal olmayan ama bir sivil toplumu kuruluşu kadar güçlü organizasyona, yardımlaşma ve dayanışma ağına sahip gönüllü grupların ve gönüllü bireylerin öteki sorumluluğuyla nasıl güçlü organizasyonlara dönüştüklerini yansıtmaları açısından önem taşımaktadır.

Sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve kurumlardaki gönüllülüğü konu edinen lisansüstü ve doktora düzeyindeki araştırmalarına ek olarak enformel gönüllülük faaliyetlerinin işleyişini ve motivasyonunu konu edinmesi açısından akademiye özgün bir çalışma sunmaktadır. Yine dünyada toplumda nasıl bir değişim ve etkileşime sebep olduğunu dünyaya yansıtmaları açısından önem arz etmektedir. Dünyada göz ardı edilen göçmenlere yönelik kurumsal olmayan gönüllülük faaliyetlerinin Türkiye özelinde iyi örnekliğinin akademik düzlemde dünyaya aktarılması açısından önem arz etmektedir.

Çalışma aynı zamanda göçmenlere yönelik sürdürülen bu gönüllülük hareketlerinin kısmi düzeyde ve küçük çapta kalmayıp güçlü organizasyonlar halinde, uzun süreli devam etmesi ve Türkiye toplumunda benzer örneklerinin çok olması sebebiyle sosyoloji alanında incelenmeye değer bir olgu olduğunu vurgulamaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Gönüllülük

2.1.1. Gönüllülük Nedir?

Toplum oluşum ve işleyişi her ne kadar karşılıklı alışveriş ve yardımlaşma ekseninde ilerlese de, insani ilişkilerin devamı, sağlıklı bir toplumun sürekliliği için karşılık beklemeden yardımlaşma ve çalışma en eski tarihlerden bu yana erdemli bir davranış olarak teşvik edilmiştir. Karşılık beklemeden yani zihinsel bir hesaplaşmaya girmeden gönülden yapılan faaliyetler dilimizde “gönüllülük” kavramıyla ifade edilir. Türk Dil Kurumunda “gönüllü olma hali”, “bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen kimsenin faaliyeti”, “çok istekli olma hali” (Türk Dil Kurumu, 2011) şeklinde tanımlanan gönüllülük kavramı toplumsal dayanışma ve sosyal refahı sağlamayı içine aldığından kültürden kültüre ince farklılıklar gösterse de her toplumda etkin olan bir olgudur.

Gönüllülük kavramı ilk olarak 17.yy Latince “voluntarius” kavramından türetilerek Fransızca’da askeri alanda kendini feda etmek anlamında “voluntaire” şeklinde kullanılmış ve birçok dilin sözlüğüne Fransız versiyonuyla dâhil olmuştur. İngilizce’de “voluntary” ve “volunteer” kelimeleri “kişinin özgür iradesiyle bireysel ve/veya toplumsal organizasyona katılımını” ifade eder (Skeat, 2005). Çeşitli dillerde gönüllülük kavramının isimleşmesinde ve kayıtlara geçmesinde Latince’den yapılan bu çıkarım etkili olmuştur. Arapça’da kutlamalarda ve zor zamanlarda yardımlaşmayı içeren, bir şey bağışlamak anlamında “tatawa’a” kavramı kullanılır. Norveç dilinde ise daha çok kolektif bilinci ve kolektivitizmi vurgulayan “Dugnad” ifadesi gönüllülük kavramının karşılığıdır. Güney Afrika’da insanların ancak başka insanlar ile insan olabileceği felsefesini taşıyan “Ubuntu” kavramıyla adlandırılan gönüllü ifadesi Nelson Mandela’nın sözlerinde şöyle tanımlanır:

“Bir ülkeden geçen bir seyyah bir köyde durur, yiyecek ya da içecek istemesine gerek yoktur. O köyde durduğunda köylüler ona yiyecek verir, onu ağırlar. Bu Ubuntu’nun bir veçhesidir ama. Ubuntu insanların kendilerinin bizzat zenginleşmemesi gerektiği anlamına gelmez. Burada asıl mesele şudur: Etrafındaki

topluluğun daha iyi konuma gelmesi için de aynı şeyi yapıyor musun?” (UN Volunteers, 2011).

Tarihsel seyre baktığımızda gönüllülük toplumu birarada tutan, maddi ve manevi güç sağlayan, birlik ve beraberliğin göstergesidir. Nitekim Fazlıoğlu bu durumu içinde yaşadığımız coğrafyada hem bir gelenek hem bir gelecek hem de güncellik olarak değerlendirmiştir (Fazlıoğlu, 2013).

Farklı dil ve kültürlerde değişik manalar içinde değerlendirilse de gelenek ve toplumsal ahlaki değerler, dini ritüeller ve din ahlakı anlayışı da gönüllülüğün çerçevesini belirleyen önemli unsurlardır. Gerek dört Semavi dinde, gerekse dünya üzerindeki tüm din gruplarında kamu yararı gözetmeyi, muhtaç olana merhamet duygusu ve zor durumda olanı destekleme faaliyetleri teşvik edilmiştir. Bu bağlamda daha çok yardımseverlik, hayırseverlik kavramlarıyla eşdeğerde tutulmuştur. Hatta İslam dininde birçok dinsel rituel gönüllülük kavramı içerisinde yürütülür.

Yaygın tanıma göre gönüllülük, “bireyin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi içinde olmadan, ailesi ya da yakın çevresi dışındaki bireylerin yaşam kalitesini artırmak ya da genel olarak toplumun yararına olduğu düşünülen bir hedefe ulaşmak için, yalnızca içinden gelerek ve doğru olduğuna inanarak, bir toplumsal girişime ya da bir sivil toplum kuruluşu (STK) bünyesindeki etkinliklere destek olması” biçiminde tanımlanır (Palabıyık, 2011). Birleşmiş Milletler Gönüllülerinin (The United Nations Volunteers) 2011 de yayınladığı raporda gönüllülük, insanların içinde yaşadıkları topluma iştirak etme ve diğerleri için önemli olduklarını hissetme ihtiyaçlarıyla ilgili bir durum olarak tanımlanmış insan ilişkilerinin de temel bir dışavurumu olarak değerlendirilmiştir (UN Volunteers, 2011).

Modern zamanların öncesinde sadece hayırseverlik, yardımseverlik, kolektivitizm, vicdani zekâ kavramlarıyla tanımlanan gönüllülük, sosyal devlet anlayışının zayıflaması, bireylerin günlük zorunlu ihtiyaç çeşitliliğinin artması, küresel farkındalığının artması gibi sebeplerle içeriğini zenginleştirmiştir. Hemşehri dayanışması gibi daha gelenekte kalan örgütlenmeler yerine küreselleşmeyle ortaya çıkan sorunları çözmede devletin sosyal alanda etkin olamadığı yerlerde hayali cemaat olarak adlandırabileceğimiz sivil toplum örgütlenmeleri ortaya çıkmaktadır (Akbaş, 2012). Günümüzde daha çok sivil toplum

kuruluşlarıyla ilişkilendirilen gönüllülük, daha kurumsal, örgütlü ve süreklilik arz eden yapıya bürünmüştür. Eskiden daha çok ihtiyaç sahiplerinin temel ihtiyaçlarını temin etme, toplumda bir muhtacın durumunu iyileştirme gibi durumlarla özdeşleştirilen gönüllülük, günümüzde kısmen de olsa sosyal devletin rolünü üstlendiği gibi kapsamını daha da genişleterek yeni toplumsal hareketlerin etkisi ve küresel farkındalıkla ekonomik ve sosyal politikaları savunan, kültürel ve sosyal dayanışmayı güçlendiren hak temelli savunuculuğu ve katılımcılığı içine alan bir olguya dönüşmüştür (Bağcı, 2013).

Değişen toplum dinamikleri ve artan rekabetçi iş piyasasıyla birlikte iş ve burs başvurularında gönüllülük faaliyetlerine katılımın artı bir değer olarak sayılması gönüllüğe teşvikte işin başka bir boyutunu taşımaktadır. Ülkelerin yaşadığı ekonomik kriz, dünya savaşları gibi pek çok sosyal etkisi büyük olan olaylar gönüllülüğün yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına olanak sağlamıştır. Özellikle imkânları kısıtlı gençlik açısından gönüllü hizmetin kariyer geliştirme ve istihdam olasılıkları için güçlü bir araç olabildiğine dair araştırma sonuçları rapor edilmektedir (Pratt, 2005).

Günümüzde gönüllülük çalışmaları tarihi anlamını yansıtarak devam etmesine rağmen, birçok organizasyon hızla gelişen işlerden dolayı yardım yapacak kişileri işe almakta ve bu konuda bir sektör oluşmuş bulunmaktadır (Cnaan,1990). Dünyada ve Türkiye’de ulusal ve uluslararası kurumsalaşmış sivil toplum kuruluşları küresel yardım faaliyetlerinin de artmasıyla aktivitelerinin çoğunluğunu gönüllü havuzlarıyla yürütmektedirler. Oluşturulan gönüllü havuzunun niteliği sivil toplum kuruluşlarının gücünü gösteren önemli bir gösterge olduğu gibi, hedef aldığı toplumsal problemlerin çözümünde de o STK’ları önemli ölçüde söz sahibi yapmaktadır (Akatay, 2008). Gönüllüler yardım organizasyonlarına bir taraftan hizmetlerinin devamı konusunda yardımcı olurken, diğer taraftan da onları maaşlı eleman çalıştırmak zorunluluğundan kurtarıp bütçelerini zorlamalarını engellemektedir (Cnaan ve Goldberg-Glen, 1991).

Modern zamanlarla birlikte gönüllülük içeriği kavramsal ve faaliyetssel olarak çeşitlenerek farklılaşarak kişinin kendi zamanını ve enerjisini harcayarak kendi isteğiyle başka kişilerin ya da kurumların yararına bir takım faaliyetlere koşturmasıyla genellenebilir. Yaptığı işe karşı bir ücret alınmasının gönüllülük olamayacağını düşünenler olduğu gibi, yapılan iş çok düşük ücretle ücretlendirildiği halde bu işe gönül koyduğu için “istekle” koşturduğu için çalışan insanların da gönüllü olacağını düşünen bilim insanları da

vardır (Smith D. H., 1982). AFAD, Kızılay, UMKE gibi organizasyonel kuruluşların faaliyetlerinde eğitimli ve profesyonel gönüllülerin bulunmak zorunda oluşu, genel afetlerde günlük hayatında ayrıcalıklı bir zaman ayırmak zorunda kalamaları gibi sebeplerden gönüllülerin katılımlarını arttırmada ve organizasyonun faaliyetinin aksaması engellmek amaçlı düşük bir ücret gereksinimi doğması bireylerin gönüllü kategorisine yer almalarına engel olarak görülmemektedir. Bu da beraberinde gönüllülük ve gönüllü tanımlarının içeriğini tamamen değiştirmektedir.

Gönüllülük aynı zamanda pek çok sivil toplum kuruluşunun, sosyal ve politik hareketin belkemiğini de oluşturuyor. Kamu sektöründe varlığını sürdürdüğü gibi, özel sektörün de giderek artan bir niteliği olmaya devam etmektedir (UN Volunteers, 2011).

Birleşmiş Milletler 2001 yılını Uluslararası Gönüllülük Yılı olarak ilan ederek gönüllülük faaliyetlerinin kamusal alana katkılarının farkındalığını oluşturmak istemiş, lakin 2015 yılına kadar hedeflenen BinYıllık Kalkınma Hedeflerinde gereken ilgiyi görmemiştir (UN Volunteers, 2011).

Postmodern dünyanın içinde büyüyen katılımcı demokrasi ve halkın katılımcı yönetim anlayışı, yeni toplumsal hareketler artan iletişim imkânlarıyla toplumsal ve çevresel duyarlılığın dünyanın geniş bir alanına yayılmasıyla eşitsizlik, hak savunuculuk, daha kitlesel bir sosyal bütünleşme sağlamış, gerek sivil toplum kuruluşlarında gerekse bireysel gönüllülük faaliyetlerinde farklılaşma göstermiştir. Özellikle internet ağı ile dünyanın dört bir yanına bireysel erişim, dünyadaki herhangi bir problemten daha çabuk haberdar olmayı, daha hızlı örgütlenmeyi, daha aktif rol alabilmeyi kolaylaştırarak gönüllülük anlayışına yeni bir perspektif getirmiştir.

2.1.2. Gönüllü Kimdir?

Gönüllülük kavramını çerçevesi belirlenirken gönüllü kişi kriterleri kullanılır. Birleşmiş milletler 2011 yayınladığı raporda özgür irade ile tercih yapılmasını, kamu yararının gözetilmesini, herhangi bir maddiyata dayalı motivasyon içermemesini gönüllüğün üç kriteri olarak belirler (UN Volunteers, 2011). Farklı gönüllü kişi tanımlarında da ön plana çıkan ana unsurlar herhangi bir kazanç gözetmemek, hiçbir baskı ve zorlama hissetmeden

tamamen hür irade ile gerçekleştirmek ve kamu yararına bir faaliyet göstermektir (Ege, 2011), (Çevik & Gürsel, 2015).

Gönüllü eylemini özgeci eylem olarak literatürde ilk kez sosyolojinin isim babası Augusto Comte, 1852 yılında yayınlanan ve 1875 yılında İngilizceye çevirilen, Pozitif Yönetim Sistemi (System of Positive Polity) adlı çalışmasında “altruism” ifadesiyle kullanmıştır. Başkası için yaşayan, bencillikten uzak, diğergam, fedakâr ifadelerinin de yerine kullanıldığı özgecilik fedakârlıkta bulunulan kişi veya topluluktan elde edilecek bir menfaat beklentisi ile değil, tamamıyla gönüllülük esasına dayalı bir davranış biçimi olarak tanımlanır (Yeşilkaya, 2018). Fakat özgecilik kavramının epistemolojik incelemelerinde “herhangi bir kazanç elde etmeme” durumunun ikilem içerdiği; özgeci davranış sergileyen bireylerin aslında sosyal bir saygınlık, sosyal ilişkileri arttırma, toplumda varlığını hissetme, toplumsal bir statüye erişme, kariyer elde etme gibi menfaatler güdülediğinden söz edilir (Yeşilkaya, 2018). Yine Sivil Toplum Kuruluşlarının üstlendiği misyon ile gençler için yeni bir faaliyet alanı, sosyalleşme, boş zamanlarını değerlendirme, yeni yetenekler geliştirme, iş dünyasına girmeden önce toplumsal duyarlılığını ispat etme, politik bir duruş sergileme gibi menfaatler de gözlemlenmiştir (Bağcı, 2013). Geleneksel anlamda fedakarlık ve başkasını daha çok düşünme kendini öteleme anlamlarını içeren özgeci davranış, modern dünyanın ürettiği yardım ve gönüllü faaliyetler içeren büyük organizasyonları içerisinde gönüllü kişilerin faaliyetlerin sürdürülebilmesi için edindikleri bir takım maddi kazançlar, sosyal ve mesleki statü kazanımı gibi gönüllü bireyin de menfaatine katkı sağlaması “gönüllü” sıfatını içeriğini değiştirmiş ve zenginleştirmiştir. Her ne kadar gönüllü kişinin çerçevesi özgeci kişilik özelliği anlam kaymasına uğruyor gibi gözükse de değişen ve globelleşen dünya bu tip menfaatleri zorunlu kılmıştır.

Gönüllü kişiyi belirlerken kullanılan bir başka ölçüt de kişinin tamamen özgür iradesiyle bu eylemi gerçekleştirmesidir. Bireyin kendi öz iradesini hiç bir baskı altında kalmadan toplum ve ya kişiler yararına kullanması “gönüllü” olmanın en birinci özelliğidir. Elbette gönüllü olma tercihi toplum ve ya akran baskısından, bireysel değerlerden, kültürel veya sosyal yükümlülüklerden etkilenebilir, fakat faaliyeti gerçekleştirip gerçekleştirmemeyi kişinin kendisi seçebilmelidir (UN Volunteers, 2011). Gönüllü kişinin sadece kendi tercihiyle kamu yararı gözetmesi, toplumda gördüğü sorunlar için zamanını, gücünü, bilgisini, deneyimini, kazanımlarını kullanması hem toplumsal sorumluluk bilincine sahip olduğunu hem de kendisini toplumun bir parçası olarak gördüğünün açık bir ispatıdır.

Gönüllü olmayı belirleyen üçüncü bir özellik ise yapılan eylemin doğrudan ve ya dolaylı aile dışındaki çevre yararına olması, kısacası kamu yararını gözetmesidir. Gönüllü birey çevresinde gördüğü çözülmesi gereken bir problemin farkındadır ya da değişmesini istediği bir toplumsal durum için ya da iyileştirmek istediği bir kişi ya da mesele için harekete geçen kişidir.

Agerhem'e göre gönüllülüğün yapısını toplumların dini ve kültürel miraslarının yanında, onların tarihi geçmişi, politik özellikleri, coğrafi yapı ve konumları da şekillendirir. Bu yüzden gönüllülük ülkeden ülkeye toplumsal normlar ve yapılar çerçevesinde farklılıklar gösterir Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerindeki farklı gönüllülük algılamaları ve uygulamalarının görüldüğünü ve bu ülkelerde daha çok enformel gönüllülüğün yaygın form olduğuna dikkat çeker (Agerhem, 2004).

Clary ve Synder gönüllülüğü ölçen bir kriter belirlerken spontane aniden gelişen bir gönüllü hareketten çok planlanan zaman ve güç ayrılan gönüllülük faaliyetlerini daha çok “gönüllü” bir kimseyi ayırt edici özelliğe sahip olduğunu, “*sürdürülebilir bir gönüllülüğü*” vurgulamışlardır. Bu nedenle onlara göre gönüllüler:

- (a) sıklıkla başkalarına yardım etmek için aktif olarak fırsatlar ararlar;
- (b) gönüllü olup olmama, katılımlarının kapsamı ve belirli faaliyetlerin kendi kişisel ihtiyaçlarına ne derece uyduğu konusunda önemli ölçüde zaman ayırabilirler;
- (c) kayda değer bir süreye yayılabilen ve önemli ölçüde kişisel zaman, enerji ve fırsat maliyetleri gerektirebilecek devam eden bir yardım ilişkisine bir taahhütte bulunabilirler (Clary & Snyder, 1998).

Gönüllülük tanımında yapılan gönüllülük ölçümü, çoklu faktörel değerlendirmeler gibi pek çok çeşitli araştırmanın sonunda zaman içerisinde kendini oluşturan ana kriterlerden kayma gözlemlenmiştir. Özellikle son zamanlarda gönüllük gerekçesi ve motivasyonu açısından tartışmaya açılmış bir konudur. Gönüllülüğün herhangi bir finansal kazanç beklememe ilkesine bağlı olduğunu iddia edenler çoğunlukta olduğu gibi gönüllülüğün zorunlu ihtiyaçlar, yolculuk ya da faaliyetin ilerlemesi için gerekli ücretleri gönüllü kimseye ödeme gerekliliğini savunanlar da vardır. Genç kuşakların gönüllülük faaliyetlerine katılım sağlamaları için teşvik amaçlı kazanç sağlamaları normal görülmeye başlandığı gibi gönüllü kimsenin kariyer açısından bir beklentiye girmesi de normal karşılanmaya başlanmıştır.

Konuyu Türkiye için değerlendirdiğimizde, Batı perspektifinden ve kavramsallaşmasından yola çıkan, dinamikleri Batı kaynaklarının kriterlerine göre inşaa edilen “gönüllü” tanımlamalarının içerisinde toplumsal ve dini alanda Türkiye’de fazlasıyla yer alan kayıt dışı gönüllülük faaliyetlerine yer verilmemektedir. Sosyolojik kavramlar her ne kadar nesnelleştirilmeye çalışılsa da toplumsal ve yerel bakış açısıyla tekrar tanımlanmaya ihtiyaç duyar. Aksi takdirde Türkiyede gönüllü kimdir sorusunun karşılığını tam anlamıyla tanımlayamayız. Türkiye’deki gönüllü ve gönüllülük kavramlarını tanımlayabilmek, içeri doldurabilmek için tarihsel geçmişini, toplumsal yapısını ve gönüllülük olgusuna toplumsal tepkisini değerlendirmek durumundayız.

2.1.3. Türkiye’de Gönüllülük

Gönüllülük tanımı her toplumda ve kültürde farklı öğeleri içine aldığı gibi tarihsel gelişimi de farklı değerlendirilebilir. Türkiye’nin ve Türk toplumunun tarihsel geçmişini gözönüne aldığımızda gönüllülüğü, imece, Bacıyan-ı Rum, Ahilik, Lonca Teşkilatı ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde gözlemlenen vakıf faaliyetleri içerisinde izlerini görebiliriz. Özellikle Ahilik ve vakıf faaliyetleri bugünkü Sivil Toplum kuruluşlarının temel yapısıyla birebir örtüştüğü gibi toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği desteklediğini söyleyebiliriz.

Teknolojik gelişmeler hem savaşları hem de afetlerin daha kitlesel yıkımlara sebep olduğu 19.yy sonrası afet yönetimi ve yardım faaliyetlerinin hem örgütsel hem organize halde yapılmasını gerektirdi. Bu sebepten önce 1864 yılında savaş esirlerini uluslararası arenada korumak amaçlı Kızılhaç kurulmuş daha sonra 1877 de o günkü adıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti yani Kızılay Cemiyeti kurulmuştur. 1947 de Türk Kızılay Derneği ismini alan cemiyet (Kızılay, 2021) esir korumadan günümüze misyonunu ve faaliyetlerini geliştirmiş “Proaktif bir kurum olarak afetlerde ve olağan dönemde ihtiyaç sahipleri ve korunmasızlara yönelik yardım sağlamak, toplumda yardımlaşmayı geliştirmek, güvenli kan temini gerçekleştirmek ve zarar görebilirliği azaltmak” (Kızılay, 2021) misyonuyla insani yardım faaliyetlerinin uluslararası konumda yürütcülüğünü üstlenmiştir. Dernek statüsünde olan Kızılay gönüllülük faaliyetlerinin de öncüsü olmuştur.

1980’li yıllardan sonra dünyada görülen yeni toplumsal hareketlilik bağlamında sivil toplum kuruluşlarının etkinliği, demokratik, politik ve sosyal yapıda söz sahibi oluşları STK ve gönüllülük faaliyetleri yürüten kamu kurumlarını da etkilemiştir. Türkiye bu dönemde askeri bir darbe geçirmiş, sivil toplum ve vatandaş katılımının azaldığı, vatandaşın sivil toplumda sessiz kaldığı bir devreye girmiştir. Çok eski bir yapılanmaya haiz, devletin askeri, siyasi ve sosyal alanda destekçisi ve uluslararası konumda Türkiye’nin adını koruyan Türk Kızılay’ı hariç gönüllülük faaliyetlerini yürüten sivil toplum örgütleri neredeyse görünürlüklerini yitirmiştir. 1990’lı yıllarda sivil toplum yeni bir ivme ve yarattığı etki bakımından yeni bir önem kazanmıştır: Toplum Gönüllüleri Vakfı ve Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi Türkiye’deki en büyük gönüllü kuruluşlar bu dönemde kurulmuştur (UNV& GSM, 2013).

1999 Gölcük depremi sonrası uluslararası yardım kuruluşlarının bölgede organizasyonları ve faaliyetleri yine 1990 yılındaki uluslararası yardım kurumlarının afet yönetimi Türkiye’de yeni bir dönemi beraberinde getirerek AFAD, UMKE gibi yerel yardım kurumlarını ve Yeryüzü Doktorları, BM Gönüllüleri Türkiye Programı gibi temelleri Uluslararası olan yerel yönetimleri ve bu yönetimlerin çatısı altında gönüllüleri toplamıştır.

Gönüllüğün en sağlam zemini sivil toplum kuruluşlarının sayısındaki artış kaçınılmaz olarak STK’lara üyeliğin ve aynı şekilde gönüllülüğün artmasına da sebep olsa da, Türkiye’deki gönüllülük düzeyi halen görece düşüktür. Dünya Bağış Endeksi Birleşmiş Milletler Gönülleri Türkiye Programı tarafından 2013 yılında yayınlanan Türkiye’de Gönüllülük Programları raporunun aktardığı bilgiler ışığında Türkiye, 145 ülkenin yer aldığı Dünya Bağış Endeksi’nde 137. sırada yer almaktadır (UNV & GSM, 2013). Her ne kadar bu endeks sınırlı katılımları içermekte, daha formel yapıları incelemekte, enformel bireysel ve herhangi bir kurum içinde yürütülmeyen yine de organize oluşumlar olarak kendini gösteren küçük yapıdaki gönüllük faaliyetlerini değerlendirmekte olsa da Türkiye’e gönüllülüğün motivasyonel yönde artırılması ve bireyin toplumsal yardım faaliyetlerinde görünürlüğünün etkin kılınması gerekmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sende Gönüllü ol isimli yayınladığı 2019 yılını ülkemizde gönüllülük yılı ilan ettiği raporunda 1981 yılından beri harklı ülkelerde ve toplumlarda yaşayan bireylerin değer ve inançlarını belirlemeye çalışan Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey)’nın sonuçlarına yer vermiştir. Araştırmanın altıncı

aşamasında gönüllülük katılım oranları değerlendirilmiş ve Türkiye’de herhangi bir gönüllü faaliyete katılanların oranı %1,7 olarak verilmiştir. 18-35 yaş aralığındaki genç nesil için bu oran %7,7’dr (Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2019). Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı tarafından yayımlanan kişisel katılıma yönelik istatistiklere göre Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına üyelik, gönüllülük, siyasal ve toplumsal katılım düzeyleri düşüktür. Vatandaşların sadece %2,5’u toplumsal kuruluşlar, %4,2’si ise siyasal örgütlerde gönüllülük faaliyetleri yürütmektedirler (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2011). TÜSEV raporunda bizim de makalemizde dikkatimizi çektiğimiz gibi enformel gönüllülük çalışmalarının bu ölçüm ve oranlarda yer verilmeyerek Türkiye’de yürütülen organizasyonel gönüllülük faaliyetlerinin değerlendirilmesinin eksik yapıldığı vurgulanmıştır (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2011).

2010’lar sonrası hizmet odaklı örgütlerin yanı sıra, savunuculuk odaklı örgütlerde de gönüllü sayısının arttığı gözlenmektedir. Demokratik süreçlere katılımlarının önemli bir parçası olarak, karar verme ve politika yapma süreçlerinde yer almak için farklı örgütlerde pek çok örgütte gönüllülük artmıştır. Gönüllülük Türkiye’de sivil alanın genişlemesi ve gelişmesi ile birlikte, sürekli üzerinde durularak geliştirilmeye çalışılan bir kurumsallığa büründü. Gönüllülük, özellikle dezavantajlı öznelere ve/ya grupların görünürlüklerini artırarak toplumsal katılımın aracı olurken, sosyal refah devleti tarafından sağlanması gereken hizmetlerin, gönüllüler tarafından karşılanmaya çalışıldığında çeşitli hak kayıplarına sebep olabilecek bir aracıya da dönüşebilir (UNV & GSM, 2013).

Türkiye’de gönüllülüğü destekleyen politikalar, yasal çerçeveler, teşvik edici kamu ve sivil toplum destekli projeler, güvenilir ve güncel veriler, alanda yapılacak yönlendirici araştırmalar, sistematik eğitimler, kurumsal işbirlikleri, erişilebilir gönüllülük merkezleri, teşvik edici yeni medya içerikleri oluşturulursa gönüllülüğün Türkiye’nin ulusal kalkınma ve toplumsal birlikteliğine büyük ölçüde katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

2.1.4. Gönüllülük Çalışmaları

Gönüllülüğü güdüleyen en evrensel unsur “*altruism*” yani “*diğerkamcılık*” olarak belirleyen Argehem, gönüllülüğün toplumlar arasında algılanma ve uygulanma biçimleri açısından dini ve kültürel mirasları, tarihleri, politik özellikleri hatta coğrafi konumlarına

göre farklılıklar gösterdiklerini belirtir (Agerhem, 2004). Yardımseverlik, hayırseverlik ile irdilenen gönüllülük çalışmaları dünyanın genelinde modern zamanda daha çok sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilendirilmeye başlanmıştır.

Tarihsel ve toplumsal geçmişi imece, Ahilik, Vakıflar gibi örgütsel yapıları da içermesine rağmen akademik düzeyde Türkiye’de gönüllülük çalışmaları genelde STK’lar ve Kamu Kurumları ekseninde incelenmiştir. Din, aile, yaş, cinsiyet, toplumsal sınıf, etnik köken gibi farklı toplumsal zeminlerden, farklı sosyal bilim disiplinleri, farklı dinamikleri etkilemesinden dolayı disiplinlerarası çalışmalarda gözlemlenmesi gerekirken Türkiye’de sivil toplum tartışmalarının, STK yönetimi alanın bir alt kategorisi olarak kalmış görünmektedir (Kesgin, 2016).

Türkiye’de akademide ve literatürde her ne kadar hala etkin yer alamasa da gönüllülük çalışmaları 2000’ler sonrası akademik çalışmalar ve üniversite çalışmalarında yerini almaya başlamıştır. 2008 yılında Petek Akman’ın Boğaziçi Üniversitesi’nde 294 Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı gönüllüsüyle nitel araştırma niteliğinde yürüttüğü “Motivasyonlar, Gönüllü Kimliği ve Topluluk Hissinin Uzun Süreli Gönüllülük Üzerine Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezi Türkiye’de psikoloji alanında yapılan Türkiye gönüllülerin profilini ve gönüllülüğü etkileyen faktörleri ortaya koyan değerli bir çalışmadır. Gönüllülüğü etkileyen motivasyonlar, gönüllü kimliği, topluluğun oluşturduğu his ve gönüllülük sonucu elde edilen tatminin duygusu, gönüllülük faaliyetlerinin çalışma süresini ve gönüllüğe ayrılan zaman üzerindeki etkilerini ele alan tez, uluslararası literatürde geçerli olana gönüllülük ölçüm envanterlerine daha yakındır. Petek Akman tez çalışmasında altruizm (özgecilik) davranışlarını ölçmede kültürel yapıyı gözardı etmeyerek uluslararası modellemelerle Türkiye’ye ait kültürel değerler zemininde bir özgecilik ölçeği geliştirmeye çalışmıştır (Akman, 2008).

2008 yılında Sosyal Bilimlerde Serap Palaz ve İsmet Boz tarafından hazırlanan araştırma Balıkesir ve Kahramanmaraş illerini kapsayan üniversite mezunu yetişkinlerin gönüllülük motivasyonları belirlemeye çalışmıştır. Araştırmada gönüllülük oranları, gönüllü kuruluşlara bağlılık ve hatta gönüllü maddi yardım oranları düşük çıkmıştır. Araştırmada motive edici nedenler üç grupta toplanmış: Toplam varyansın %33,7’sini “özgeciliğe dayalı nedenler” ; %20’ini “başarı güdüsüne dayalı nedenler”;%9,1’ini ise “birleşmeye dayalı

nedenler” belirlenerek Türkiye’de gönüllüğü teşvik etmede kültürel motive edici faktörlerin işlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Palaz & Boz, 2008).

2011 yılı itibariyle UNV her yıl yayınladığı ve Dünya Gönüllülük Endeksine göre belirlediği ülkelerdeki gönüllülük sıralaması ile Türkiye’de gönüllülük faaliyetlerini kayıt altına almaya, raporlamaya ve akademik çalışmalara farkındalık artmıştır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Gönüllülük brimi tarafından oluşturulan Türkiye’de gönüllülük raporları akedemide farklı disiplinleri gönüllük çalışmalarına yöneltmiştir. 2013 yılında BM Gönüllüleri ve GSM Gençlik Servisleri Merkezi tarafından hazırlanan broşür ile Türkiye’de Gönüllülüğün genel görünümü, gönüllülüğün ekonomiye katkısı ve sosyal medya gibi araçların etkisini öne çıkaran yeni trend gönüllülüğe vurgu yapılmış, bu yönde çeşitli makalelere ve çalışmalara yer verilmiştir (UNV & GSM, 2013).

Sosyal Bilimler yanında farklı disiplinlerde de gönüllülük araştırmaları yapıldığını belirtmiştik. Özellikle spor bilimlerinde gönüllülük motivasyonlarına ve gönüllülüğü teşvik edici çalışmalara yer verilmiştir. Bunlardan 2015 yılında Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri’nde yayınlanan Ayşen Çevik ve Ferda Gürsal’ın “Gönüllü Motivasyon Envanteri: Türk Popülasyonuna Uyarlanması” isimli çalışmasıdır. Petek Akman’ın tezinde olduğu gibi Esmond ve Dunlop’un geliştirdiği insanların gönüllü olma nedenlerini açıklamaya çalışan uluslararası literatürde kabul gören Gönüllülük Motivasyon Envanterini (Volunteer Motivation Inventory) 483 sivil toplum katılımcısı üzerinden genelleyerek Türk popülasyonuna uyarlamaya çalışmışlardır (Çevik & Gürsel, 2015). Her ne kadar envanter ölçeği Türk popülasyonunda dışlevselliğini korusa da oluşan farklılıklar gözardı edilmeden Türk toplum yapısına uygun, farklı disiplinlerce de incelenmesi gerektiği araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır.

Türkiye’de gönüllülüğün çerçeveleri daha çok sivil toplum kuruluşları içerisinde yürütülen faaliyetlerle belirlenmeye çalışılmış, yüksek lisans ve doktora tezlerinde ya da yayınlanan makale ve broşürlerde bu çerçeve içerisinde kalmıştır. 2020 yılında Türk Kızılay’ı ve Diyanet Vakfındaki gönüllülük motivasyonlarını inceleyen Mesut Tiftikçi’nin “Kamu Yararına Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşu Çalışanlarının Gönüllülük Motivasyon Eğilimleri: TDV Ve Türk Kızılay Örneği” adlı yüksek lisans tezi konu ile ilgili yapılan son çalışmalardandır. Tiftikçi kamu yararına hizmet veren sivil toplum kuruluşlarından en temel iki kuruluşu ele alarak insani yardım odaklı gönüllülük

faaliyetlerini ve motivasyonlarını incelemiştir. Her iki kurum içinde genel manada gönüllülük motivasyon eğilimlerinde bir farklılık olmadığını alt faktörlere inildiğinde bazı farklı motivasyonlara rastlanmıştır. Kızılay dernek çalışanlarının gönüllüğünü artırmada kariyer fırsatı, problem çözme ve takdir edilme gibi etkenler önemliken; Vakıf çalışanlarında, gelişim ve katkı sunma, merhamet, toplumsal ilgi, empati ve acıma duygularının gönüllü olma motivasyonları arasında daha önde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2017 yılında mülga Aile Sosyal ve Politikalar Bakanlığı destekleriyle hazırlanan Prof.Dr. Emel Topçu'nun proje yürütücülüğünü yaptığı "Türkiye'deki Suriyelilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülere Yönelik Etüt Çalışması: Gönüllüler Grubu Örnek Olay İncelemesi Ankara Örneği" isimli raporda, Ankara'da Nezahat Albay isimli gönüllünün ve ona bağlı olarak organize olan grubunun Suriyeli mültecilere yönelik oluşturduğu gönüllülük hareketi inceleniyor (Topçu & Kurtulmuş, 2017). Gözlenen durum bu çalışmada da ön plana çıkarmak istediğimiz resmi olmayan bir gönüllülük hareketi olmasına rağmen sistemli bir organizasyona dönüştüğü gözlenmektedir. Türkiye'de Suriye göçüyle artan resmi olmayan ama pek çok STK'dan daha aktif çalıştıkları gözlenen bu tip gönüllülük faaliyetlerinin incelenmesinde ve görünürlüğünün akademiye taşınmasında öncülük yapması açısından rapor önem arz etmektedir. Tez çalışmamın iskeletinin oluşumunda öncü bir nitelik taşıyan rapor, tek bir grubun faaliyetlerini ve motivasyonlarını sosyoloji bilmi üzerinde karşılık bulduğu teorilerle değerlendirmiştir. Suriye göçü başladığından itibaren geçen on sürede benzer organizasyonların ve gönüllülük hareketlerinin kayda değer bir biçimde arttığı, sahada bu tip resmi olmayan sosyal oluşumların etkinliğinin gözlenmesiyle bu tip organizasyonların karşılaştırmalı olarak yapısı, faaliyetleri ve gönüllülük motivasyonlarının araştırılması toplumsal bir tutumun, toplumsal bir değişimin incelenmesinin gerekliliği görülmüştür.

Göçmenlere ya da mültecilere yönelik çalışmalar, genelde sosyal hizmetler ekseninde yürütülmüş konunun temelleri Güçlendirme Teorisi, Eko Sistem Teorisi, Aile Sistemi Teorisi, Kişi ya da Toplumun Güçlü Tarafları Üzerinde Çalışma Teorisi, Kültürlerarası Yeterlilik Modeli ile yapılandırılmıştır.

2.2. Gönüllülük Motivasyonları

En basit haliyle yardımlaşma ve dayanışmayla gözlemlenen gönüllülük geçmişten günümüze nerdeyse her toplumda görülen bir toplumsal olgudur. Bu olguyu tanımlayan terimler ve gönüllülüğün faaliyet alanları toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişiklik gösterse de gönüllülüğü güdüleyen değerler ortak ve evrenseldir (Fazlıoğlu, 2013).

Tarihsel süreçte tüm toplumlarda sosyal duyarlılık geliştikçe farklı gönüllülük oluşumları ortaya çıkarken, modern dünyada pek çok sorunun çözümünde, devletlerin ve uluslararası kuruluşların yeterli olmadığı alanlarda devlet harici toplumsal bir cevap niteliğinde kurulan gönüllülük esasına göre çalışan gönüllü oluşumların çok önemli roller oynayabilecekleri kabul görmektedir (Akatay, 2008). Hatta diyebiliriz ki, gönüllü oluşumlar dünyanın ve ulusların sürdürülebilir ve eşitlikçi kalkınmasının temel bileşenlerinden olarak kabul görmeye başlanmıştır (UN Volunteers, 2011).

Tablo 1: Gönüllülük Motivasyonları

Yazar	Faktör
İki Faktörlü modeller	
Herzberg (1966)	Dışsal ve İçsel Modeller
Pitterman (1973), Howarth (1976)	Toplumsal Farkındalık, Kaygının azaltılması
(Horton, Smith)1981	Özgecil (Altruistic) ve Bencil (Egoistic)
Blanchard A.; Ronstant, J., Finn, L.1995)	Özgecil ve Bencil
Omoto A.M. ve Synder, M.1995)	Öteki için kaygılanma (Özgecil motivasyonlar) ve Kendi İçin Kaygılanma (egoistik motivasyonlar)
Üç Faktörlü Modeller	
(McClelland, 1961)	Edinim, Yakınlık, Güç
(Gidron,1978)	Toplumsal, Bireysel, Ödüller
(Fitch,1987)	Özgeci, Egoistik, Sosyal Yükümlülük
(Morrow-Howell ve Mui,1989)	Özgecil, Toplumsal ve Maddesel

Tablo 1: (devam) Gönüllülük Motivasyonları

(Vellekoop-Baldock,1990)	
Çoklu Faktör Modelleri	
(Roloff, 1981)	Güç, Kişisel Çekim, Uyumluluk, Toplumsal kabul, Prestij, Toplumsal Onay, Saygınlık
(Fumham,1995)	Hayır amaçlı, Özgeci bağış, Kuşkucu, Bağışın verimliliği, Bağışın yetersizliği
(Bales, 1996)	Etkinlik anlayışı, Sosyallik, İdealizm, Felsefi bağlılık, İyi Hissetme Faktörü
(Cnaan ve Cascio,1998)	Farkındalık, İtibar, Çalışmaların takdir edilmesi ve Çalışmaların yarattığı farkın kabulü
(Clary E.G, et al.1998)	Değerler, Anlama, Sosyal, Kariyer, Koruyucu,
(Wang,2001)	Özgeci değer, Kişisel Gelişim, Topluluk endişesi, Ego Geliştirme ve Sosyal uyum
(McEwin, M.; Jacobsen-D'Arcy, L., 2002)	Değerler, Kariyer, Kişisel Gelişim, Kabul edilme, Hedonistik, Sosyal; Duyarlı ve Karşılıklılık
Esmond, Judy; Dunlop, Patrick,2004)	Değerler, Karşılıklılık, Takdir edilme, Anlayışlılık, Özsaygı, Tepkisellik, Toplumsal (Sosyal), Koruyucu, Sosyal Etkileşim,
(Kenyatta ve Zani,2014)	Deneyim ve öğrenme fırsatları, Akran teşviki, Okul Projesi tamamlama, İstihdam ağı eksikliği

Kaynak: Chaddha, Mahesh; Rai, 2006, s.110-111

Çok farklı disiplinlerin konu edindiği ve araştırdığı bir alan olan gönüllülük incelenirken en çok merak edilen konu “ niçin gönüllü olunur?” sorusudur. Gönüllüğün sebepleri sadece bir olguyu anlamak, tanımlamak için değil, dünya sorunlarını çözmede önemli bir bileşen olarak görülen gönüllülük hareketlerine bireyleri teşvik etmek amacıyla da değerli görülmüştür.

Tablo 1 incelendiğinde dünyada küreselleşmenin etkisi belirginleşene kadar ikili ve ya üçlü faktörler ön planda yer almıştır. Yine bu dönem incelendiğinde araştırmacıların oluşturdukları modellerde içsel ve dışsal faktörlerin keskin bir ayrım oluşturduğu, altruistic (özgeci) ve egositic (bencil) etkilerin dikkat çekildiği gözlenmektedir. Horton Smith “*altruism*” yani “*özgecilik*” ya da diğer tabirle “*diğerkâmlık*” duygusunun gönüllülükle sıkı bir bağı olduğunu vurgulamış, hatta gönüllülüğün ölçümünde en belirleyici skalayı alturistik dereceye bağlamıştır. Smith’e göre bir eylem ne kadar özgecil görünürse görünsün, her zaman, eylemin performansından veya beklenen performansından kişinin kendisi için önemli bir derecede psişik ödül veya içsel tatmini de beraberinde içerir. Her özgeci

davranışın arkasında muhakkak bir egoistik davranış bulunacağını, en düşük düzeyde hiç olmazsa bireye kendini iyi hissettirerek psişik bir ödül sağladığını savunur. Bencil olmayan, özgecil motivasyon türü, kişinin başkalarını mutlu etmeye veya tatmin etmeye çalışmaktan kendi psişik ödülleri/içsel tatminini kazanmasını içerdiği gibi bunun sebebini kişinin kendi tatminine yönelik temel bir motivasyonel odaklanmadan değil, başkalarını tatmin etmeye odaklanmasından geldiğini vurgular (Smith D. H., 1982). Kişilerin motivasyonel gerçekliklerini araştıranlar için bu iki gerekçe her ne kadar karmaşıklığa sebep olsa da daha önceki araştırmalarda vurgulanan dış sebeplerden (extrinsic) daha çok etkili ve kişiyi sürekliliğe sevkeden bir motivasyon gerekçesidir.

Horton-Smith, Frisch ve Gerrerard'ın altruistik ve egoistik skalasıyla oluşturduğu motivasyonel ölçüm (Chaddha & Rai, 2016). sonraki araştırmalarda da oldukça rağbet görmüştür. Örneğin 1995'de Blanchard, Rostant ve Finn Curtin Üniversitesinde 700 üniversite öğrencisi ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin temel motivasyon güdülerinden bazılarını özgecil (örneğin başkalarına yardım etmek, bir fark yaratmak ve değerli bir davanın parçası olmak) ve ya egoist (örneğin gelecekteki istihdama yardımcı olmak) olarak tanımlayarak bu iki faktörlü ayrımı yeniden ispatlamış oldu (Blanchard, Rostant, & Finn, 1995).

Özgeci yani altruistik eylemler genellikle karşılık beklenmeksizin, başkalarına yardımcı olmak için ya da bir inanç uğruna yapılan eylemlerdir. Bununla birlikte, gerçek yaşamda salt özgeci motivasyonlara dayanan bir gönüllülük nadiren rastlanan bir durumdur. Nitekim günümüzde gönüllülüğün “giderek kariyer gelişimi, kişisel gelişim, sosyalleşme” gibi motivasyonlara dayandığı” ve bir “yatırım”a dönüştüğünü ileri süren çalışmalara rastlanmıştır (The Public Policy and Management Institute, 2009).

2000'lere yaklaşırken globalleşen, hızlı etkileşim ve iletişim içine girmeye başlayan dünyada motivasyon üzerine yapılan çalışmalarda da çoklu faktörlerin etkilerinin ortaya çıktığını görüyoruz. Gönüllülüğü başlatma kararının altında yatan önemli faktörlerin motivasyonlar olduğu ve gönüllü olarak kalma niyeti olduğu belirlenmiştir ve motivasyonların gönüllülük süreçlerindeki rolünü açıklayan en kapsamlı yaklaşım Gönüllülüğe İşlevselci Yaklaşımdır (Functional Approach to Volunterism). Clary ve Snyder ve çalışma arkadaşlarının 2000lere yakın yayınladığı Minneapo lis and St. Paul üniversitelerinde 321 kadın ve 144 erkek gönüllülerle yaptıkları çalışmada motivasyonu

işlevselci bir yaklaşımla incelemişler ve 6 skala çizelgesi üzerine kategorileştirmişlerdir (Clary & Snyder, 1998). Sonradan yapılacak tüm çalışmalarda yerini alan “*değerler*”, hem özgeci davranışı hem insani yaklaşımı hem de empatiyi içine alacak şekilde tanımlanmıştır. “*Anlama*” olarak isimlendirdikleri gönüllülüğün potansiyel olarak hizmet ettiği ikinci işlev, gönüllülük için yeni öğrenme deneyimlerine izin verme fırsatını ve aksi takdirde uygulanamayacak olan bilgi, beceri ve yetenekleri kullanma şansını içerir. Tutum ve ikna teorilerinde de kullanılan bir işlev olan anlama gönüllülüğün gönüllü faaliyetleri sonucu kendini geliştirme, öğrenme ve yaşamda çeşitlilik ile ilgili faydalar elde etmesi beklenir. Gönüllülükle yerine getirilebilecek üçüncü bir işlev, başkalarıyla ilişkilerle ilgili motivasyonları yansıtır. Gönüllülük motivasyonunu etkileyen üçüncü işlev “*sosyal işlev*” olarak vurgulanmıştır. Yardımseverlikle ilgili birçok açıklamada belirgin bir biçimde yerini alan sosyal işlev bireyin toplumsal sorumluluk ve toplumsal ilişki düzeyini de ölçen bir skaladır. Katz’ın 1960’daki çalışmasında da yerini alan (Katz, 1960) belki ilk kez o zamanlar gönüllülükte dikkati çeken motivasyon işlevi “*kariyer*” işlevi Clary & Snyder çalışmasında da kategorileştirilmiştir. Modern dünyada artan rekabetçi iş yaşamında bireye organizasyon ve inovasyon artırıcı bir deneyim olarak görülmeye başlanan gönüllülük özellikle genç yaş grubunu motive edici bir özellik taşımaktadır. Egonun kaygısal işleyişi ile ilgili güdülere dayanan “*koruyucu*” motivasyonel işlev beşinci skala olarak belirlenmiş, gönüllünün başkalarından daha şanslı olma, ötekiindeki olumsuzluğun kendinde olmayışıyla duyduğu suçluluğu azaltmaya yönelik bir motivasyon içerdiği açıklanmıştır. (Clary & Snyder, 1998) Son olarak koruyucu işlevdeki egonun taşıdığı olumsuz duyguların tersine “*geliştirme*” işlevinde bireyin benliğinin büyümesine ve gelişmesine odaklanan ve egonun olumlu çabalarının içeren bir motivasyonel süreci içerir.

Clary ve Snyder’in çalışmasına ve kategorilerine detaylı yer vermemizin nedeni, daha sonraki motivasyon çalışmalarında en çok kullanılan skalayı geliştiren Esmond ve Dunlop ‘un 2004 yılında Amerikalı gençler üzerinde yaptığı gönüllülük motivasyonları çalışması sonucu oluşturdukları 10 skalalık ölçümü geliştirirken Clary ve Snyderin 6 kategorilik ölçümü üzerine inşaa etmeleridir. Esmond ve Dunlop 2004 yılında yayınladığı makalede on beş farklı organizasyonda 2444 katılımcı ile gönüllülük motivasyonları üzerine bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışmayı yapmıştır. Özelde Batı Avustralya gönüllülerin altında yatan motivasyon nedenleri üzerine çalışma yapılsa da 10 skala olarak belirlediği Gönüllülük Motivasyon Envanteri-Voluntary Motivation Inventory olarak adlandırdığı motivasyon ölçüm envanteri daha sonraki yapılan tüm gönüllülük çalışmalarında yer verilen

bir envanter olmuştur. Gönüllülük Motivasyon Envanterini (VMI) geliştirirken Clary&Synder'in İşlevsel Gönüllülük Envanteriyle (VFI) de karşılaştırmaya gitmiştir. VMI ya göre belirlenen ve motivasyonu etkileyen sebepler şu şekildedir (Esmond & Dunlop, 2004) :

1-Değerler (Values): Gönüllüler, diğer insanlara yardım etmenin önemli olduğuna dair sağlam inançlar taşıyarak bu inançlara göre hareket etmeleri.

2- Karşılıklılık (Reciprocity): Gönüllülerin bir tür “evrensel karma” inancı gibi başkalarına iyilik yapmanın kendilerine de iyilik getireceği düşüncesiyle gönüllülüğü iyilik döngüsü gibi düşünmeleri ve bu düşünce ile motivasyonlarının artması.

3- Takdir etme- Kabul etme (tanıma) (Recognition): Gönüllü bireyin becerileri ve katkıları için tanınarak gönüllü olmaya motive edildiği tanınma.

4- Anlama (Understanding): Clary&Synderin çalışmasında da açıkladığımız gibi gönüllü, gönüllülük için yeni öğrenme deneyimlerine izin verme fırsatını oluşturur, çok sık kullanılmayan beceri ve deneyimleri daha fazla farkına varır ve kullanım fırsatı yakalar.

5- Benlik Saygısı (Self-Esteem): Gönüllü birey, benlik saygısı ve kendine değer verme ile ilgili duygularını artırır.

6- Tepkisellik (Reactivity): Gönüllülerin, kendi geçmiş veya güncel sorunlarını 'iyileştirme' ve ele alma ihtiyacından dolayı bir tür tepki gösterme

7- Sosyal (Social): Gönüllüler, toplumun norm ve değerlerinden etkilenirler ve bu normatif etkilere göre hareket etme meylı taşırlar. Clary ve Synder bu kısımda sosyal etkileşimi de aynı maddede ele almışlardır. Esmond ve Dunlop ise sosyal ve sosyal etkileşim olarak iki kategoriye ayırmışlardır.

8- Koruyucu (Protective): Yine Clary ve Synder makalesinde belirtildiği gibi gönüllülerin başkalarından daha şanslı olma, ötekiindeki olumsuzluğun kendinde olmayışıyla duyduğu suçluluk ve olumsuz düşünceye yönelik geliştirilen motivasyonel bir tepkidir.

9- Sosyal Etkileşim (Social Interaction): Gönüllünün sosyal ağlar kurması ve başkaları ile etkileşimde sosyal yönler amaçlamıştır

10- Kariyer Geliştirme (Career Development): Clary ve Synder çalışmasında da dikkate alınan kariyer geliştirme, deneyim, beceri ve istihdam kazanabilme imkânları sunmak gönüllüğün motivasyonunu arttırıcı etki olarak gözlenmektedir (Esmond & Dunlop, 2004).

Judy Esmond, Count Me In kitabında her gönüllünün kişisel motivasyonunun birbirinden farklı ve benzersiz olacağını vurguladığı gibi (Esmond J. , 2001) pek çok ortak yönlerin de olduğunu oluşturdukları VMI modeliyle de ispatlamış oldu. Modelde bireylerin ortak olarak motivasyonlarını etkileyen en birincil etken değerler ya da inançlar dediğimiz skaladır. Diğer 10 madde de etkinlik sırasına göre modelde yerini almıştır. 18 yaş üstüne 44 maddeden oluşan, “Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, Kesinlikle katılmıyorum” ifadelerini içeren 5’li likert ölçekli anketlerle hazırlanan ve aşamalı olarak yapılan bu araştırma sonuçları Cronbach Alfa katsayıları ile değerlendirilmiş, 10 alt ölçekten oluşan bir envanterdir dönüştürülmüştür. VMI modeli VFI ile karşılaştırılarak, motivasyon dürtüleri belirlemek yanında gönüllükten kaçan bireylerin motivesini arttırmak ve gönüllülüğü sürekli gönüllülük haline getirmek hedefi taşıyordu. Bu yüzden 2011 sonrası dünyada gönüllülüğü ve diğerkâmlığı arttırmada, gönüllülüğe teşvikte gerek kar amaçlı gerek kar amacı gütmeyen tüm organizasyonlarda gönüllüğe teşvik için yapılan araştırma modellerinde önemli bir sırayı aldı.

Gönüllülüğün sürdürülebilirliğini sağlamak için motivasyonunun önemini vurgulayan Mcferland, gönüllülerle etkili bir iletişim sağlamanın, kurum ve faaliyetler hakkında gönüllüleri bilgilendirmenin, gönüllüler ile kurum yöneticileri arasında kuvvetli tanışma ve gönüllüleri birebir tanımanın, gönüllülerin birbiriyle olan etkileşimini kurumsal olarak sağlamanın, gönüllü olmakta ve faaliyetlerde zorlanan gönüllülere destek olmanın, karar alma süreçlerine gönüllüleri dâhil etmenin gönüllülerin kurumlara bağlılığını ve gönüllülük süreçlerini uzatacağını savunmuştur (Mcfarland, 2005).

Türkiye’de Gönüllülük broşüründe Aygül Fazlıoğlu Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük anlayışı adlı çalışmasında niçin gönüllü olunur sorusuna cevap ararken kişisel ve toplumsal nedenler şeklinde ikili bir ayrıma gitmiştir. Kişisel

sebepleri şu şekilde sıralamıştır: İnanca bağıllık, hayatına değişiklik katmak, başkalarına yardımda iyi hissetme duygusu, sahip olduklarını, bilgi, beceri ve deneyimleri paylaşmak, örnek olmak arzusu, toplumsal saygı hissi, kişisel yetkinlik kazanmak, ihtiyaç duyulan birisi olduğunu hissetmek, sosyal bir çevre kazanımı, toplumsal aidiyet duygusu edinimi, bir ekip çalışmasına dâhil olma hissi ve kişisel gelişim (Fazlıoğlu, 2013).

Fazlıoğlu gönüllü motivasyonunun toplum odaklı nedenlerinde ise kamu yararı gözeten faaliyetlere katkı, toplumsal bir sorunun çözümünde olmak, güvendiği bir kuruluşu destekleme isteği, insan kaynağı ihtiyacına karşılamak, temsilcisi olduğu kurum ya da grubun tanıtımı üstlenmek gerekçelerini eklemiştir (Fazlıoğlu, 2013).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gönüllülüğün motivasyon kaynakları üzerine yapılan araştırmalarda daha çok sivil toplum kuruluşları üzerinden ve ya gençlik eylemleri üzerinden ilerleyen çalışmalar gözlemlenmektedir. Bu çalışmalardan ilki diyebileceğimiz Serap Palaz ve İsmet Boz’un Türk gönüllüler ile yaptığı çalışmada, gönüllülüğün en önemli nedenleri olarak sırasıyla fedakârlık, bağıllık ve kişisel gelişim izlemiştir. Türkiye’de gönüllülükte öz odaklı nedenlerden daha çok özgeciliğe vurgu yapılmasının, Türkiye’nin ekonomik ve kültürel olarak Batılı ölkelerden farklı ve daha çok Doğu ve İslam kültürüne yakınlığı vurgulanmıştır (Palaz & Boz, 2008).

Petek Akman doktora çalışmasında Türkiye Eğitim Gönüllüleri arasında gönüllülükle ilgili az çalışmalardan olan topluluk duygusu ve sosyal sorumluluk gibi değişkenlerin gönüllülük ve sürdürülebilir gönüllülük üzerinde etkisini incelerken Clary ve Synder ‘in İşlevsel gönüllülük Yaklaşımını kullanmıştır (Akman, 2008).

Ayşen Çevik ve Ferda Gürsel, VMI (Gönüllülük Motivasyon Envanterinin) işlevliliğini ve doğruluğunun Türk Popölasyonu için geçerliliğini 20 Türk Spor gönüllüsü için yine Cronbach Alfa güvenilirlik testini kullanarak uygulamıştır. Bulduğu sonuçlarda Esmond ve Dunlop’un 10 alt envanterinden yalnızca bir maddenin (takdir edilme) özgün formdaki gibi doğrulanmadığı, bir başka maddenin de farklı alt ölçekte olduğu tespit edilmiştir. Takdir etme ve kariyer geliştirme maddelerindeki bu farklılıkların kültürel, ölkesel farklılıktan kaynaklanacağı gibi bu doğrulama envanterinin farklı gruplar üzerinde de denenmesi önerilmiştir (Çevik & Gürsel, 2015).

Çevik ve Gürsel çalışmasına benzer bir çalışma olarak yine spor gönüllülerin motivasyonunu ve Akman'ın çalışması düzeyinde gönüllülerin topluluk hissi duygularının motivasyon ve gönüllülüğün sürekliliğine etkisini inceleyen Alper Yıldız ise Sporda Gönüllülük Motivasyon Envanterini ölçüm olarak kullanmıştır. Vodofone İstanbul Maratonunda 477 katılımcıyla yapılan çalışmada topluluk hissinin motivasyonu artırıcı özelliğine odaklanan Yıldız gönüllülük motivasyonu ve topluluk hissi arasında pozitif bir korelasyon bulmuştur (Yıldız, 2015).

2020 yılında Mesut Tiftikçi'nin TDV ve Kızılay gönüllüleriyle yaptığı 51 soruluk anket çalışmasında Esmond ve Dunlop'un 10 envanterlik Gönüllülük Motivasyon Envanteri ölçümünü baz almış fakat bu çalışmada soruların ve yapılan anketlerin daha anlamlı hale getirilmesi için 7 alt ölçeğe düşürülmüştür. 7 alt ölçeğin ana başlıkları: Gelişim Katkı Sunma, Kariyer ve Fırsat, Problem Çözme ve Kaçınma, Merhamet ve İyi Hissetme, Toplumsal İlgi, Takdir Edilme, Empati ve Acıma, Bulgular her iki kurumda farklı ölçeklerin daha etkin olduğunu göstermiştir. Kızılay çalışanlarının gönüllülüğünü artıran faktörlerde kariyer ve fırsat, problem çözme ve takdir edilme ön plana çıkarken; Diyanet Vakfında gönüllülerin motivasyonunu, gelişim ve katkı sunma, merhamet, toplumsal ilgi, empati ve acıma duygularının daha ön planda olduğu gözlenmiştir (Tiftikçi, 2020). Sadece anket ve envanter ölçümüne bağlı kalınmadan mülakat görüşmelerinin yapılması gönüllülük motivasyonunu derinlemesine incelemeye katkı sağlaması açısından önemli bir çalışmadır. Çünkü incelen tüm makalelerde, yurt dışı ve yurt içi yapılan çalışmalarda sonuç kısmında nitel araştırmaların ve farklı kurumlarda yapılacak gönüllülük araştırmalarının motivasyon değerlendirmesine daha çok katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Acil durumlarda, yardım etme davranışı insani olarak verilen en genel ilk tepkidir. Fakat gönüllülük genelde planlı ve uzun vadeli bir faaliyet olduğundan, gönüllülük davranışı eğilimler, motivasyonlar ve kişisel özellikler tarafından belirlenir (Clary & Snyder, 1998). Gönüllülükle ilgilenen insanların pek çoğu aktif olarak gönüllü olma fırsatlarını ararlar ve ya oluşturmaya çalışırlar, bunun için zamanlarından ve güçlerinden fedakârlıklarda bulunurlar. Bütün bunlar için ayrı bir zaman yönetimi, karşılığında vazgeçtikleri farklı seçeneklerin olduğu bir karar mekanizması geliştirirler.

Gönüllülük için motive edici sebepler ve maddeler sadece işlevsel bir bakış açısıyla bakılmamalı, kişisel ve sosyal motivasyonların göz önünde bulundurulması fırsatlardan

faydalardan öte yapılan derinlemesine görüşmelerde ve birebir gönüllülerle yapılan faaliyetlerde edinilecek gözlemlerde farklı perspektifler elde edilebilir. Özellikle mülteci kimselere yapılacak insani yardım ya da hak temelli gönüllülük faaliyetlerinin altını sadece işlevsel yaklaşımlar değil, sosyal etkileşim, öteki sorumluluğu, sosyal alışveriş gibi pek çok teori perspektifinden değerlendirmek gerekir.

2.3. Gönüllülük ve Kavramlar

2.3.1. Gönüllülük ve Din

Gönüllü faaliyetler çoğu zaman dini faaliyetlerle içiçe geçmiş durumdadır. Çünkü din insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde insanlık tarihinin başından beri en etkili söz sahibi toplumsal bir kurum olarak, yardımlaşmayı ve dayanışmayı öğütlemekte toplumda “iyi insan”, “örnek insan” vasfını ve ebedi mutluluğa erişmenin ön şartını iyilik ve yardımlaşmada görmektedir. Bu da beraberinde gönüllülüğü doğurur.

Sheffield Üniversitesinde Martin Bennet’in başlıca dini geleneklerin devam ettiği 113 ülkede yürüttüğü global düzeyde din ve gönüllülük etkisini gözlemlediği araştırmasında dinin gönüllülüğü bireysel bazda motive edici olduğu kadar toplumsal olarak da teşvik edici olduğunu ispatlamıştır. Çalışma Hristiyanlık üzerinden değil uygulanan testlerin birçok din için de geçerli olduğunu göstermesi ve sadece Batı’da değil 113 farklı ülkede yürütülmesi açısından daha genelleştirici özellik taşır. Araştırmaya göre büyük dini geleneklerdeki özgecilik ve vekil harçlık normları gönüllü olma olasılığını etkilemekte ve dindar olanların dindar olmayanlara göre daha fazla gönüllülük faaliyetlerine katıldıklarını göstermiştir (Bennett, 2015).

Penny Edgell Becker ve Pawan H. Dhingra ise yürüttükleri araştırmada toplu dinsel faaliyetlere katılım ile gönüllülük arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Dini öğretiler ötekini önemsemeyi, diğerkâmcı ve iyiliksever olmaya prososyal bir erdem olarak yönlendirdiği için birey yaptığı eylemde kendini erdemli davranışı üstlenen olarak görür (Ayten, 2013).

2011 de yayınlanan BM Gönüllülük Raporunda gönüllülük ve din birlikte güçlü değerlere sahip olgular olduklarını bütün dinlerin, aktörün tatminin yanında adalet, insanlık ve merhamet kavramları ile mağdur olana yardımın yararlarını kabul eder (UN Volunteers, 2011).

İslam dini pek çok semavi ve beşeri din gibi esaslarını yardımlaşma ve dayanışma üzerine kurmuştur. Özellikle İslami toplumun sistemi yetimi, ihtiyaç sahibini, zor durumda olanı koruma, gözetme, onlarla her türlü imkânı paylaşmak üzerinedir. İslam'ın temel şartlarından zekât, hacc ve sadaka, kurban gibi ritüelleri de ihtiyaç sahibi ile paylaşmayı içerir. Hatta İslam'ın beş şartından biri olan zekât için “zengin malındaki fakirin hakkı” ifadesi kabul görür. “Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça tam hayra erişemezsiniz” Kur'an-ı Kerim'de Al'i İmran suresi 92. ayet ile kişiye malını, zamanını, enerjisini, ilmini vs. Kendisinde güzel olan ne varsa paylaşması ve bütün çağrışımlarıyla birlikte harcaması öğütlenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018).

İyilik ve iyiliğe teşvikte kolektif eylemi öğütleyen İslam dini, muhatap Müslüman olsun ve ya olmasın ölçülü davranmayı, adaleti ve iyiliği emretmiştir. Örneğin Maide suresinde geçen bu ayet buna bir örnek teşkil eder: “Ey inananlar, sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydukları için bir topluluğa karşı beslediğiniz kin, aşırı gitmenize neden olmasın; iyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, günah ve aşırı gitmede yardımlaşmayın.”

Gönüllülüğün temellerinden biri bireyin karşılıksız, başkası yararına yaptığı faaliyetlerdir. Dini hassasiyeti yüksek kimseler iyilik ve ya iyi bir davranış için bu dünyada karşılık beklemediklerini ve somut bir karşılık beklemeden Allah rızası, cennet kazanımı, ahirette iyilerle beraber olmak gibi manevi getirilerini yeterli görürler (Tiftikçi, 2020), (Bennett, 2015). Hatta Müslümanlar için tek başına Allah'ın rızasını kazanmak pek çok zorluk ve sıkıntı içerse de o davranışı yapmak için yeterli sebep olması birebir gönüllülük esasıyla uyumaktadır.

Din sadece gönüllülüğü teşvikte etkili olduğu gibi gönüllülüğün sürekliliğini de sağlar. Gönüllünün sadece Allah rızası ve ya iyi insan olma sıfatı gerekliliğinin devamını sağlamak istemesinin yanında özellikle İslam dininde zekât, sadaka, vacip, nafile, adak ve şükür kurbanları, kefare, fitre, fidiye, adak gibi pek çok yardımlaşma ve paylaşmaya dayalı emir ve tavsiyelerin sürekliliği de gönüllülük faaliyetlerini yıl boyu sürdürür. Hatta

Türkiye’de dini eylemlerin pek çoğu kültürel ve toplumsal ritüellerle iç içe girmiş, hem ibadet hem kültürel bir gereklilik görüldüğünden dernek, vakıf ve gönüllülük hareketlerini etkilemektedir.

Din ya da inanç, sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik eden gönüllülük eksenli programların ve organizasyonların desteklenmesinde önemli bir rol oynadığı gibi gönüllülere güçlü bir aidiyet duygusu da verir (UN Volunteers, 2011).

2.3.2. Gönüllülük ve Empati

Empati, kişinin kendisini karşısındaki birey ya da bireylerin yerine koyarak düşüncelerini anlamaya ve duygularını hissetmesi çalışması ve gerek sözleri gerek davranışlarıyla bu durumu ona ifade etmesi olarak tanımlanabilir (Eisenberg & Strayer, 1987).

Empatinin bireyin prososyal olarak yaşadığı duygu durumu olup, kendinden başka kişi ya da kişilerin yaşadıkları hayatı ve içinde bulunduğu çevreyi anlaması ve tanımlaması ile diğerkâmlık hissederek yardım etme davranışında bulunmasıdır. Hoffman empati duygusunun ihtiyaç halindeki bireyin algılanmasında, empatik bir bakış açısının ise o bireyi duygusal ve bilişsel anlayabilmeyi ve durumuna uygun tepki vermede güçlü öncüllerden olduğunu vurgular (Hoffman, 1987). Empatik eğilimi yüksek bireylerden, muhatap olduğu kişi ya da kişilerin psikososyal durumunu algılamaları ve bu algılamalar neticesinde, olumlu yargısal kararlar ile yardımlaşmaya açık olmaları beklenir.

Sosyal kimlik yardım etme davranışını etkilediği ve bu etkide empatinin düzenleyici rolü olduğu pek çok sosyal hizmet çalışmalarında ve yardım gruplarının incelenmesinde gözlemlenmiştir. Bireyler bir durumla karşı karşıya kaldıklarında, o durumun ya da olayın başkaları üzerindeki etkisini (özgecil motivasyon) ve kendileri üzerindeki etkiyi (egoist motivasyon) değerlendirirler. Genelde bu değerlendirme, prososyal davranışların güçlü etkenlerinden olan durumsal olarak uyarılmış kişisel özellikleri tetikleyebilir. (Segal, 2011)Empati bu duyguların en önde gelenlerindendir.

Ne için Empati sorusuna cevap arayan Joel Smith empatinin epistemik rolleri içerisinde paylaşım, sosyal farkındalık, duyarlılık gibi sosyal roller, başkalarının duygularını hissetme şeklinde belirlemiştir. (Smith J. , 2015)

Çocuklar üzerine yapılan çalışmalarda, empati aktif dinleme, farkındalık, duyarlık ve üst düzey algılama süreçlerini içerdiğinden birincil aktif empatik tepkiler gözlenmemiştir. Başkasının durumundan ya da duygularından anlam çıkarma durumu gözlem, duyarlı olma, bellek, bilgi alabilme ve anlamlandırma ve akıl yürütme gibi karmaşık psikolojik formlarla ilişkili olduğundan daha kognitife bir süreç ister. (Hoffman, 1987)

Empati her ne kadar bireysel bir bilişsel düzeyi gösterse de empati ile yardım ilişkisi beraber incelendiğinde yardım davranışları oluşturulurken pek çok bireysel, çevresel ve kültürel faktörün etkisi gözlenir. Bireyin prososyal empati gözleminin ve algısını kültürel bazı farklılıklar da besler. Kültür ve çevre yardım eğilimini etkileyeceği gibi kültürel farklılıktan aynı durumda farklı yardım davranışları da belirir (Duru, 2002)

2.3.3. Gönüllülük ve Sosyal Uyum

Birleşmiş Milletler gönüllülük raporlarında gönüllülüğü, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınma, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi, iklim değişikliği, afet ve acil durum yönetimi olarak gördüğü gibi sosyal uyum ya da entegrasyona aracı, sosyal dışlama ve ayrımcılıkla mücadelede de önemli bir strateji olarak belirtir. (UN Volunteers, 2018)

1980 sonrası küresel etkileşimin ve uluslararası göçün hızlanmasıyla sosyal hizmetin ontolojik ve epistemolojik yapısı da değişmiş dezavantajlı gruplara sadece güçlendirme yönüyle değil aynı zamanda sosyal dışlanmayı, ayrımcı ve ırkçı yaklaşımları engelleyici sosyal hizmet uygulamaları da ön plana çıkmıştır. (Akbaş, 2019) Sosyal hizmetin göçmenlere karşı insan merkezli, güçlendirme ve sosyal uyum odaklı yaklaşımı göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinde bulunan formel ve enformel tüm organizasyonlar için geçerlidir.

Toplumsal sorunların çözümünde etkin rol alan gönüllüler, bu sorunların çözüm sürecindeki işlevleri, oynadıkları roller, kültürel çoğulculuğun yerleşiminde ve kültürel etkileşimin olumlu yönde ilerlemesinde de önemli bir sosyal gruplardır. (Tiftikçi, 2020)

Gönüllülerin çalışmaları zaman içinde dönüşüme uğramaktadır. Yapılan faaliyetler, sadece mal ve eşyaların dağıtımından öte, ülkemizdeki sosyal ve ekonomik yaşama uyum sağlamaya destek veren bir yapıya dönüşmektedir. İş bulmak, sosyo-kültürel ve eğitim hayatına uyum sağlamaları sürecinde bir arabulucuya ihtiyaçları vardır. Maalesef bu ihtiyaç çoğu zaman, sosyal çatışmalar yaşandığında ortaya çıkmakta ve acil yiyecek ve giyecek ihtiyacının giderilmesi önceliği sebebiyle de, önemli bir sorun olarak değerlendirilmemektedir.

Gönüllüler arabuluculuk görevi de üstlenerek, Suriyelilerin içinde bulundukları toplum ile çatışmadan, uyum sağlamalarının yollarını aramaktadırlar. Bunun yanı sıra gönüllülerin de Suriyelilerle ilişkilerinde çatışmaya yol açabilecek bazı durumlarla karşı karşıya kaldıkları olmaktadır. Kültürel farklılıklar dolayısıyla kimi iyi niyetli yardım faaliyetleri büyük çatışmalara gebe olabilmektedir. Bu çatışmaların sağlıklı olarak yönetilip, hedeflenen faydanın elde edilmesi, krizlerin, arabuluculuk ile iyi bir şekilde yönetilmesi ile mümkündür (Topçu & Kurtulmuş, 2017).

Gönüllülük, bireyin kişisel gelişimini yaşadığı toplumda sosyal kalkınma ve dayanışmaya katkı sağlayan, bireyin toplumsal iletişimini arttıran çok yönlü bir süreçtir. Bunun yanında sosyal politika uygulamalarında maddi külfeti ortadan kaldıracak bir insan kaynağı sağladığı açıktır. Bireylerin sosyal sorumluluk fikirlerinin de rahatça ifade edildiği aktif bir vatandaşlık sürecidir (Tiftikçi, 2020).

2.3.4. Gönüllülük ve Mültecilik

Gönüllülük tanımlarından biri toplumda dezavantajlı konumdaki kimselerin sosyal hayata uyum sağlamaları, asgari yaşam düzeyine gelmeleri, ekonomi kalkınmaları için yardımlaşma ve dayanışmayı tercih etmeleri, sosyal sorumluluk hissetmeleri olduğunu belirtmiştik. Bir devlet ya da topluluk içerisinde genelde ülkelerinden zor şartlarda kaçıp başka ülkeye sığınan mülteciler ya da geçici koruma altındaki sığınmacılar en savunmasız

ve dezavantajlı konumdadırlar. Bu yüzden mülteciler ve sığınmacılar beraberinde toplumda bir gönüllülük hareketini doğurur.

Gönüllülük ve mültecilik çalışmaları dünyada gönüllülük üzerine az çalışılan konulardandır. En çok sığınmacı ve mülteci alan ülkelerden ABD konuyla ilgili yapılan çalışmalar genelde sosyal hizmet düzeyinde kalmıştır (Balgopal, 2000); (Timberlake, Cook, DSW, & MSW, 1984); (Potocky & Naseh, 2019). Almanya'daki gönüllülük ve mülteci çalışmaları daha güncel olup Suriyeli mülteci göçmenler etkisiyle oluşan gönüllülükler incelenmiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde Türkiye'deki mültecilere yönelik gönüllülük faaliyetlerine benzer bir organizasyon yapısı ve sosyal yardım ağırlıklı eylemler olduğu gözlenmektedir.

2011 yılı sonrası artan Suriye göçü ile mülteciler ve sığınmacılar Türkiye'nin her daim sıcak gündeminde kalmıştır. Görünürlülük ve ihtiyaç arttıkça sadece mültecilere yönelik çalışan dernekler ve vakıfların sayısı artmış, dernek ve vakıflar sağlıklı bir işleyiş için de gönüllü arayışına çıkmıştır. Mülteciler ve Sığınmacılar Derneği “gönüllü kitapçığında” mülteci, sığınmacı ve göçmenlere eşitlikçi, yenilikçi, korumacı, farklılıklara saygılı yaklaşımlarla gönüllülük politikası çizmektedir (Mülteciler ve Sığınmacılar Derneği, 2021).

Prof. Emel Topçu ve ekibi tarafından hazırlanıp Mülga Aile ve Sosyal Bakanlığı'na sunulan özel raporda gönüllülük çalışmalarında hususi olarak mültecilere yönelik yapılan gönüllülük faaliyetlerini konu alan çalışmalarının dünyada çok az olduğunu Türkiye'de ise hemen hemen hiç olmadığı belirtilmiştir (Topçu & Kurtulmuş, 2017). Hatta konu ile ilgili sadece mültecilere yönelik gönüllülük araştırma çalışması Türkiye'de ilk olarak Prof. Emel Topçu ve ekibi tarafından yapılmıştır.

Mültecilere yönelik gönüllü bir faaliyetin içinde bulunmak gönüllü bireylerden beklenen duygudaşlık, özgecilik, yardımseverlik gibi duyguların haricinde kültürel yeterlilik, kültürel etkileşim, öteki ile iletişimde özverili davranmayı da beraberinde getirir.

2.3.5. Gönüllülük ve Organizasyon

Kamu ve özel sektörün dışında üçüncü bir sektör haline gelen, ekonomide kar amacı gütmeyen organizasyonlar olarak nitelendirilen ve çoğu zaman maddi beklentisi olmayan gönüllü bireylerle ciddi bir insan kaynağına sahip gönüllü kuruluşlar, dernek, vakıf ve platformlar hedefledikleri misyon ve vizyona ulaşmak ve sürdürülebilirlik sağlamak için iyi bir yönetime ve organizasyona ihtiyaç duyarlar.

İyiye katkıda bulunmak isteyen, topluma ya da dünyaya ait değiştirmeyi hedeflediği bir şey de aktif rol almak isteyen farklı özelliklerdeki bireylerin çıkar amacı gütmeyen hedefleri doğrultusunda istihdamı, yönlendirilmesi ve yönetilmesine yönelik faaliyetlerin tümüne gönüllü yönetimi denilebilir (Devecioğlu, Karakaya, & Kaya, 2020). Bu tür bir yönetim, hiçbir karşılık beklemeden, gönüllülükle ortaya konacak faaliyetleri belli amaçlar doğrultusunda yönlendirme, yönlendirme ve başarıya ulaştırma amacı taşımaktadır.

Kar amacı güden şirketlerdeki organizasyon yönetimlerine benzer bir stratejik insan kaynağı yönetimi gönüllülerin kabiliyetlerini etkin değerlendirebileceği gibi gönüllülerin katkıda bulunmak istedikleri kişilerin ya da toplumun faydasını arttıracaktır. Dernek ve vakıflarda ya da gönüllülük organizasyonlarında hiyerarşik düzen organizasyonun işleyişini etkiler. Yatay ya da dikey bir yapılanma organizasyonun kültürünü belirler, bunların iyi belirlenip tanıtılması organizasyona katılım gösteren gönüllülerin yönlendirilmesini ve yönetimini kolaylaştırır. Gönüllülerin motivasyonlarının artırılması, olumlu yönde yönlendirilmesi için gönüllü yönetimi büyük önem taşımaktadır (Güngör, 2016).

Tanımı, yapılandırılması, işleyişi, misyon ve vizyonu iyi oluşturulmuş bir gönüllülük organizasyonu bireyin, toplumun ve devletin güçlendirme stratejisinde önemli bir rol üstlenebilir (T.C. Gençlik Bakanlığı ve Spor Bakanlığı, 2019).

Burada belirtilmesi önemli olan durum yerel gönüllülük faaliyetlerinin kendi kendini organize edebilme, güçlü ve sürdürülebilir bağlar oluşturma, sorunları yerinde ve yerel tespit ederek daha hızlı çözüme kavuşturma, daha etkin güven ve empati oluşturma ve kendi sosyal organizasyonları içerisinde değişiklikleri ve yenilikleri çabuk gerçekleştirme gibi kolaylaştırıcı özellikleridir (UN Volunteers, 2018). Bahsedilen bu özellikleri sadece formal kurumlar için değil en belirgin haliyle informal gönüllülük faaliyetlerinde de görmekteyiz.

Etkin bir gönüllü yönetimi ile gönüllülerin, formel ya da enformel oluşumların amaçlarını benimsemelerini, hizmetlerinde daha çok verimli olmalarını, oluşuma olan aidiyetlerinin artmasını, görev dağılımlarını net bilebilmelerini, kurum ya da oluşumun kaynaklarını daha verimli kullanmalarını sağlar (Güngör, 2016).

2.3.6. Gönüllülükte Dijitalleşme

90’larda müthiş bir ivme kazanan bilgisayar ve internet teknolojisi ile birlikte genişleyen, farklı boyutlara ulaşan ve literatüre yeni medya olarak giren iletişim alanı cep telefonu ve özellikle akıllı telefonlarla mobilitesini arttırmıştır. Eski medya ve iletişim tekniklerinin aksine yeni medya, bütün bilinen farklı ortamları bir araya toplama yetisine sahip bir özelliğe taşınmıştır. Buna “multi-medya” ya da çoklu ortam denilmektedir. Metin, durağan görüntü, hareketli görüntü, ses gibi ortamların birliktelikleri bu özelliği meydana getirmektedir. Dr. Uygur Özsesmi’nin belirttiği gibi multi medyanın oluşumunda özellikle internet bir alt yapı oluşturmakta, yeni medyanın pek çok aracı bu zemin üzerinde kurulmaktadır (Özsesmi, 2013).

Sosyal etkileşimin yanında kullanıcılarla empati, özdeşleşme, aidiyet duygusunu daha hızlı geliştiren yeni medya bireylere sosyal rollerini yerine getirebilme fırsatı da sağlamaktadır. (Adıgüzel, 2022) Ortak ilgi, düşünce, eylemlerde söz sahibi olmak isteyen, ortak bir amaç uğruna bir araya gelen kişilerin daha hızlı iletişim ve etkileşimini sağlayan sosyal medya ağları, geleneksel medyanın hazır bilgiyi alıcı karakterini tamamen değiştirerek katılımcıların da birebir içerik oluşturduğu, aynı anda dünyanın her yerinden insanlarla bir araya gelebilme imkânı sağlayan bir karaktere büründü (UN Volunteers, 2011). Yeni medya araçlarıyla özellikle anlık mesajlaşma ve çift yönlü etkileşim sayesinde acil ihtiyaçların giderilmesinde, afet durumlarında toplumsal sorunların çözümü için gereken sosyal dayanışma kolaylıkla sağlanmaktadır. (Adıgüzel, 2022) Dünyaya artı değer katmak isteyen, yanlış giden bir şeyleri değiştirmek isteyen ya da ulaşamayan dezavantajlı gruplara daha hızlı ve etkin yardımın dokunmasını isteyen gönüllüler ve gönüllülerle çalışan sivil toplum kuruluşları sosyal iletişim ağları etkin bir şekilde kullanmaktadır. Gönüllülüğün paydaşları faaliyetlerini yürütürken gönüllü katılımında genelde sanal ve geleneksel gönüllü katılımını birlikte inaktif etmektedirler. Böylece sanal gönüllülük kamusal alanda ve sivil toplumda gönüllülük çalışmalarının bir tamamlayıcısı olarak değerlendirilmektedir (Şengöz,

2016). Gönüllülerin zaman ve mekâna bağlı kalmadan aktif katılımını kolaylaştıran sosyal medya ağları, kurumsallaşamayan gönüllülük hareketlerinin büyümesi, yayılması ve sürekliliğini de kolaylaştırıyor.

İnformel düzeyde yürütülen gönüllülük hareketleri insan kaynağına ve finansal desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç teknolojinin gelişiminden önce hızlı ve geniş kapsamlı sağlanamadığından bu tür gönüllülük hareketleri dar kapsamda, mahalle ve ilçe sınırlılığında kalıyordu. Fakat yeni medya araçları ile çevrimiçi gönüllülüğün sağladığı esneklik, hızlilik ve aynı anda büyük kitlelere ulaşabilmek özelliği göçmenlere yönelik acil ihtiyaçların hızlı ve maddi anlamda külfetsiz edinimi ve dağıtımını, gönüllülük faaliyetlerinin de sürdürülebilir büyük organize harekete dönüşmesini sağladı.

2.4. Gönüllülük Teorileri

Gönüllülük içerdiği kavram zenginliği açısından interdisipliner bir yapıya sahiptir. Psikoloji, sosyoloji, ekonomi, politik, siyasal, sosyal hizmetler, sosyal ilişkiler gibi birçok alanda yerini almış, incelemeye tabii tutulmuştur. İlk çalışmalarda daha çok gönüllülük motivasyonları üzerine çalışmalar yapılırken son zamanlarda sivil toplum örgütlenmeleri bazında değerlendirilmekte ve gönüllülük yönetimi toplumu ya da gençlerin gönüllülüğe teşviki gibi çalışmalar göze çarpmaktadır. Birleşmiş milletlerin 2001 yılını Uluslararası Gönüllülük yılı ilan etmesiyle gönüllülüğün ekonomik kalkınmaya katkısı sosyal refaha katkısı açısından ekonomik teşvik yollarına da gidilmeye başlanmıştır. Yine son zamanlarda gönüllülüğün küresel ulusal ve yerel bazda etkilerini gözlemlemek, hem ekonomik hem de sosyal katkılarını analiz etmek için gönüllü ölçümlemesine gidilmiştir (UN Volunteers, 2011).

Sosyal bilimlerin pozitivist anlayıştan daha çok post modern bakışa yönelmesiyle herhangi bir sosyal bilimde kullanılan teoriler disiplinlerarası özellik taşır. Siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji, psikoloji gibi alanlarında üretilmiş birçok teori, gönüllülük alanında da değerlendirilmiştir.

Sosyal Alışveriş Teorisinden üretilen Alıcı Kararlar Alma Teorisi; Sosyal Öğrenme ve Sistem Teorisi'nden türetilen Sosyal Yapılandırma Teorisi; ihtiyaçların, hislerin,

duyguların insan davranışlarını nasıl şekillendirdiğini inceleyen Psiko Dinamikler Teorisi; insan davranışlarının yaşamları boyunca nasıl geliştiğini inceleyen Gelişim Teorisi; insan tecrübelerinde ve davranışlarındaki manevi etkiyi ve empatiyi ölçen Hümanist Teori; manevi kazancı da içine alan Sosyal Alışveriş Teorisi gibi birçok teori gönüllülük çalışmalarının analizinde kullanılmıştır (Topçu & Kurtulmuş, 2017).

Sosyolojik perspektiften gönüllüğü inceleyen Selda Taşdemir Afşar, hem bireyin aktif olduğu bir toplumsal eylem hem de sosyal ilişkilerle sebep olduğu toplumsal değişim oluşundan gönüllüğün toplumsal bir olgu olarak alınması gerektiğini, bu yüzden de sosyal teoride yerinin belirlenmesi gerektiğini ifade eder (Afşar, 2019). Afşar çalışmasında işlevselcilik, rasyonel tercih kuramları ve sosyal sermaye teorilerinin gönüllük çalışmalarında yararlı olup olamayacağını değerlendirmiştir.

Göç gibi disiplinlerarası etkileri olan sosyolojik olaylar toplumda hareketliliğe, toplumsal değişimlere sebep olduklarından ilk sosyologlardan bu yana sosyolojinin ve sosyolojik teorilerin ilgi alanı olmuştur (Adıgüzel, 2019). Göçmenlere ya da mültecilere yönelik gönüllülük çalışmaları genelde sosyal hizmetler ekseninde yürütülmüştür. Konunun temelleri Güçlendirme Teorisi, Eko Sistem Teorisi, Aile Sistemi Teorisi, Kişi ya da Toplumun Güçlü Tarafları Üzerinde Çalışma Teorisi ve Kültürlerarası Yeterlilik Modeli ile yapılandırılmıştır (Topçu & Kurtulmuş, 2017).

Gönüllülük ve göçmenlik kavramlarının inşaa edildiği teorileri inceleyerek araştırmamızda kullanılması uygun olan teoriler sebepleriyle belirtilecektir.

2.4.1. İşlevselci Teori

Bir birey toplumda neden gönüllü olur sorusu sorulduğu anda toplumun bir bütün olarak ele alıp, işleyişinde bireye görev yükleyen her anlayış, gönüllülüğü de işlevselci bir perspektiften değerlendirmeyi gerektirecektir. Bireylerdeki gönüllülük sebepleri araştırılırken en çok kullanılan yaklaşımlardan biri de işlevselcilik yaklaşımıdır. Clary ve Synder ve onlardan esinlenerek Esmond ve Dunlop'un gönüllülük motivasyon envanterinin temelinde de “functional approach” yani işlevselci yaklaşım yer alır.

İşlevselcilik sosyolojide öncelikle Comte, Spencer ve Durkheim çalışmalarında yer almaya başlamış, Parsons ve Merton'un eklemeleriyle şekillenmiş, pek çok çalışmada etkili bir yöntemsel yaklaşım olarak kullanılmıştır. En temel karakteristik özelliklerinde toplum bir bütün olarak görülür, toplumda her bireyin ve oluşumun, parçanın birbiriyle karşılıklı ilişki ve etkileşim halinde olduklarında bütün için bir işlev yüklendiğinde anlam kazanır. Bütüncül yaklaşımdan farkı parçaların bütünle işlevsel ilişkisidir (Swingewood, 2014). İşlevselciler parça bütün ilişkisini aynı zamanda uyum denge ilişkisi ile ve kurulan bu dengenin sürekliliğinin korunmasının toplumun devamı ve sürekliliği için de gerektiğini savunurlar (A.Wallance & Wolf, 2020). Toplumsal dengenin korunumu da toplumsal gereksinimleri ve zorunlulukları beraberinde getirir. Tam da bu noktada gönüllülüğün toplumsal bütüne katkısı işlenmiş, özellikle gönüllülerin motivasyonel çalışmalarında işlevselcilik ön plana çıkmıştır. Fakat elde edilen bulgularda gönüllülüğün sadece toplumsal bütüne karşı işlevselciliği değil bireyin kendine yönelik işlevselci katkıları olduğu gözlenmiştir. Clary ve Synder gönüllü bireylerin aynı faaliyette pek çok farklı işlevsel yönlerini ve motivasyonlarını altı kategoride sınıflandırmışlardır (Clary & Snyder, 1998).

Gönüllülüğün toplumsal bütüne olumlu işlevleri arasında, toplumsal dayanışmayı artırma, toplumsal ahenge katkıda bulunma, sosyal ilişkileri ve ağları geliştirme, farklı kültür ve yaşam biçimlerinden bir araya gelenleri farklılıklara saygıyı ve bir arada yaşamayı öğrenmeleri, demokratik katılıma katkı sağlaması, (Afşar, 2019), sosyal içermeyi sağlayarak anlaşmazlıkların giderilmesine katkıda bulunması (Bağcı, 2013) sayılabilir. Yine Marshallı yurttaşları pasif alıcı olarak kabul etmesini eleştiren Kymlicka ve Norman'a göre gönüllülük demokrasinin işlevliliğini ve etkinliğinin de bir göstergesidir (Kymlicka & Norman, 2000).

2000ler sonrası gönüllü bireyin kendi işlevsel yaklaşımına önem veren çalışmalar projeksiyonu gönüllü bireylere çevirmiş, onların penceresinden işlevsel yaklaşıma katkıda bulunmuşlardır. Clary ve Synder ve Esmond ve Dunlop çalışmaları sonucunda gönüllü bireylerin Değerler, Karşılıklılık, Takdir edilme, Anlayışlılık, Özsaygı, Tepkisellik, Toplumsal (Sosyal), Koruyucu, Sosyal Etkileşim gibi hem toplumsal hem bireysel işlevselciliği ön planda tuttukları gözlemlendi. BM gönüllülük raporunda gönüllülerin daha çok başkalarına yardım etmek, kendi ülkesini ve kültürünü tanıtmak, yeni insanlarla tanışmak, heyecan verici bir şey yapmak, kendine meydan okumak ve limitlerini zorlamak, yaşamın sonraki adımlarına karar vermek, yeteneklerini geliştirmek, meslek seçimine karar

vermek, ebeveynlerden uzaklaşmak gibi pek çok farklı kişisel nedenler motivasyonel sebepler arasında sırlanmaktadır (UN Volunteers, 2011).

Yine gönüllülüğün sosyo-demografik işlevleri arasında özellikle gençlerin topluma ve hayata bağımlılığını arttırma, becerilerinin artırılması, kariyer ve istihdam edilmelerinin kolaylaştırılması ve suça karışma oranlarının düşürülmesi gibi pozitif işlevleri de gözlenmektedir.

İşlevselciliğe eleştirel yaklaşan Merton, parçaların olumsuz ve ya nötr işlevlerinin de olabileceğini savunmuştur (Swingewood, 2014). 1990larda STK'lar üzerinde yürütülen tartışmaya göre STK'ların sosyal devletin yoksul yurttaşlara olan sorumluluklarını azalttığını, STK lafın en temel insani kaynağı olan gönüllülük de aynı durumda olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır (Afşar, 2019).

2.4.2. Sistem Teorisi

Sistem Teorisi temel kavram ve eğilimleri bakımından işlevselcilik ve organizmacılıkla benzer yaklaşımlara sahip olup, Niklas Luhman'ın, Parsons'un yapısal-işlevselci teorisinden temellendirerek oluşturduğu yine topluma bütünsel yaklaşan, makro analizler dışında mikro analiz ve çatışmayı da içeren “yeni-işlevselcilik” diye adlandırılan bir teoridir (Kızılcı, 1992).

Yapısal-işlevselci teoride olduğu gibi sosyal yapı içinde iletişim halindeki kişiler, gruplar ve cemaatler bir sistemin parçaları olarak değerlendirilmektedir. Sistem Teorisi Parsons gibi olaylara bütüncül bakışla yaklaşır, fakat eylemleri değil iletişimi ön plana alır. Sistem teorisinin gönüllülük incelemesinde yer almasının sebepleri, teorisinin bütüncül bakış sunarak problem çözmesi, sistemler arasındaki sınırlar ve sistem ya da sistemlerin denge, değişim ve dönüşümleri dikkate alması ve sisteme daha soyut ve teorisel yaklaşmasıdır (Topçu & Kurtulmuş, 2017). Luhmann toplumsal sistemleri sadece bireylerin faaliyetleri ile açıklamanın kapsayıcı bir toplum teorisi geliştirmeye engel olduğunu vurgulayarak toplumsal sistemler de insanların eylemlerinin değil, aralarındaki ‘iletişim’ süreçleri ve ağların çözülmesi gerektiğini savunur (Çelik C. , 2007).

Sistem teorisinin gönüllülük çalışmasında kullanılmasının bir diğer sebebi de modern toplumsal hayatın artan karmaşıklığını yeniden yapılandırmanın bir yolu olarak tanımlanmasında kendini göstermesidir. Özellikle dezavantajlı gruplara, mülteci ve ya göçmenler gibi temel toplumla kaynaşma sürecine giren fakat sosyal, kültürel, ekonomik zorluklarla baş etmeye çalışan küçük gruplara yönelik gönüllülük faaliyetlerinin iki toplumu kaynaştırma, olumsuzlukları olumlu yöne değiştirme gibi sisteme yönelik işlevselciliğini açıklamada Sistem Teorisi etkin olmaktadır.

Gönüllüler sistemi, içine girdiği bu yeni karmaşık ve değişim sürecinde kendi dinamikleri ekseninde dönüştürmeye çalışırlar. Bir yandan sisteme yeni dâhil olan alt sistemin yaralarını sarar, diğer taraftan da ana sistemin bu yeni sistemi anlamasına, farkındalık oluşturmaya çalışırlar, bir yandan da sistemsel bir karmaşayı çözüme kavuşturmanın sorumluluğunu yerine getirmede sisteme olan görev ve işlevlerini yerine getirirler (Topçu & Kurtulmuş, 2017). Yani çözüm, denge, sisteme katkı, sistemin parçası olmak gibi kriterlerle gönüllülüğün Sistem Teorisindeki yerini daha çok belirginleştirirler.

2.4.3. Çatışma Teorisi

Tarihsel gelişimini, modern dönemlerin başlarına kadar götürebileceğimiz çatışma teorisinin temeli toplumların farklılıklardan oluşması ve bu farklılıkların uyumsuz ya da karışık çıkarlar nedeniyle birbiriyle çatışmalarından oluştuğunu vurgulayan bir teoridir. Mikro ve makro düzeyde toplumdaki tüm gruplar arasında tüm katmanlarda gözlenir (Johnson, 2008). Karl Marx ve Engel ile özdeşleşen teori, toplumsal yapıyı kurması ve geliştirmesi açısından çatışmayı olumlu bir işlev olarak görür. 70'lerden sonra Marksizm'e daha modern anlayışlar katılmış, Marx gibi ekonomik emelli değil daha kültürel ve etnik çıkarlar çatışmaları gündeme gelmiştir. Marx'ın anlayışındaki Marksizm ile çağdaş çatışma teorileri arasındaki temel farklılık sınıf çatışması anlayışını yerini çıkarların çatışmasını ya da toplumsal ve kültürel çatışmayı önelemesidir (Akdağ, 2020).

Çatışma Teorisi'nin temel savlarından, güç ilişkileri, bunların elde edimi, kullanımı, korunumu ve buna yönelik kullanılan otorite ve kontrol faaliyetleri gönüllülük çalışmalarında en çok etkin olan kısımdır. Gönüllülük, bireylere belirli bir düzeyde, toplum yararına sosyal devletin kazanacağı gücü elde etme ve onu kullanma imkânı verdiği gibi

otorite ve güç paylaşımı imkânı da verir. Bu durumda sosyal adaleti sağlamak adına devlet otoritesi gibi görünme, karar alma ve gönüllü oldukları gruplar içerisinde güç elde etme kazanımındadırlar (Topçu & Kurtulmuş, 2017).

Çağdaş çatışma teorisi ile ekonomik çatışmanın sınıf ve hak çatışmasına döndüğünü belirtmiştik. Bu beraberinde sınıf çatışması ve sosyal kimlik ayrışmasına ve kimlik temelli çatışmalara bırakmıştır (Johnson, 2008).

Çatışma teorisinin gönüllülükte alakalı olduğu diğer bir temel ögesi “artı değer” kazanımıdır. Gönüllülük bir toplum için artı değer oluşturur mu sorusuna BM Dünya Gönüllülüğün Durumu raporunda şöyle cevap verir: “ Gönüllülüğün yaşam kalitesine, daha geniş anlamıyla refaha olan katkısının, ekonomik gelişmeyi merkezine alan bir kalkınma paradigmasının da kayıp parçalarından biri olarak kavranmasının tam zamanıdır.” (UN Volunteers, 2011). Gönüllülük, sadece ekonomik olarak yardıma ihtiyacı olanlara bir artı değer oluşturduğu gibi, dezavantajlı duruma düşmüş bu kimselerin topluma sosyal katılımlarını, işgücü piyasasına katılımlarını, özgüven sahibi olmalarını, yeniden kalkınabilmelerini sağlamak da artı değer oluşturur.

Çatışma Teorisi’nde temellendirilen bir diğer yöntem güçlendirme metodudur. Bu metodla toplumun zayıf halkasını güçlendirerek güç ilişkilerinde denge oluşturmak amacı güder. Çatışma Teorisinden beslenen Feminist Teori teorisinin gelişmesine katkıda bulunmuş , toplumda dezavantajlı konumda olan kadınların, güç ilişkilerindeki pozisyonlarını görünür kılmıştır. Gönüllülük, dayanışma ve yardımlaşma olgularıyla kadının güçlendirilmesi toplumda güç kazanması ve yer edinmesi gibi teorisinin açısını genişletmiştir (Topçu & Kurtulmuş, 2017).

Çatışma Teorisinin gönüllülükteki etkisinden bahsederken kullandığımız tüm maddeler mülteciye ve ya göçmene yönelik gönüllülüğün içeriğinde daha belirgin kendini gösterir. Örneğin güçlendirme metodu, toplumda en standart insani haklara dahi erişmekte zorluk çeken mülteci ve sığınmacılar için daha anlamlı ve katkı sağlayıcıdır.

2.4.4. Sosyal Alışveriş Teorisi

Gönüllülük çalışmalarında en çok yerini alan teori Sosyal Alışveriş Teorisidir. Karşılıklılık ilkesine dayanan Sosyal Alışveriş Teorisi George Homans ile Peter Blau tarafından geliştirilen çağdaş sosyoloji kuramlarındandır. Ekonomide bireylerin birbirlerine mallar ve hizmetler sağlamaları ve bunların karşılığı olarak da istedikleri malları ve hizmetleri elde etmeleri ilkesine dayanan Sosyal Alışveriş Teorisi, sosyal hayatta insanlar arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşim; insanların seçimlerinde akılcı davranışları ve her türlü ilişkilerinde kendi çıkarlarını gözetmeleri temelli üç teze dayanır.

Davranışçı yaklaşımları inceleyen Skinner'dan etkilenen G.Homans, bireylerin davranışlarında toplumla edimsel koşullanma benzeri bir etkileşime girdiklerini, olumlu tepki aldıkları davranışa akılcı seçimlerle yöneldiklerini, çıkarlarını da bu yönde kullandıklarını savunur (Homans, 1958). İnsanların beklenti içine girdikleri edinimler, ödüllerin sadece maddi değil manevi olanakları da dikkate alan Homans'a göre toplumsal davranışlar kurumsal olsun ve ya olmasın bireylerin bu tip psikolojik önermelerin irdelenmesi ve uygulanmasıyla gelişir (Poloma, 1993). Sosyal Alışveriş Teorisine göre birey maddi bir karşılık edinmese bile manevi karşılıklar, ya da kendisi için artı değer katkı elde ettiği sürece davranışına devam eder ve sürekliliğini bu tip bir birebirlik motive eder.

Sosyal Alışveriş Teorisinin gelişmesine katkıda bulunan Peter Balu ise maddi olmayan toplumsal alışverişler belirsiz doğasından kaynaklı ekonomik alışverişlerden bazı noktalarda ayrılır. Örneğin iltifat, özgeci davranış, minnet duygusu, kendini bulma, psikolojik rahatlama gibi kazanımlar açık değerler taşımadığından bu tip sosyal alışverişlerin eşit değişim ölçüsü getirebileceği bilinemez. Ayrıca bu tip toplumsal alışverişler genellikle uzun dönemler sonucu gerçekleşebileceğinden yapılan herhangi bir “iyiliğin” geri döneceğinin ya da manevi bir kazanım getireceğinden emin olunamaz. Toplumsal karşılıklılıktaki bu belirsizlik, toplumsal alışverişin gerçekleşmesi için genelde oldukça zaman isteyen güvenin kurulmasını gerektirir. Buna ek olarak iyiliğin değeri ölçülemiyorsa ve iyiliği alan kişiler borçlu kalmak istemiyorlarsa, o zaman toplumsal alışveriş tırmandıran başka eğilimlerin bulunması beklenir (Türkkan, 2020).

Toplum içi muhalefet, çatışma, çözülme süreçleri gibi, grup oluşumu, uyum ve toplumsal entegrasyonu da toplumsal alışveriş süreçleri açısından ele alan Balu yukarıda

bahsi geçen durumlarda ortaya çıkması beklenen toplumsal etkileşimi ve bu etkileşimi motive edecek durumları mikro gruplarda açıklayabilirken makro gruplarda açıklamanın güç olacağını savunmuştur.

Gönüllü grupları incelerken kurumsallaşmamış gruplar daha küçük ölçekli ve karşılıklılık ilkesi daha belirsiz olduğundan Sosyal Alışveriş Teorisinin mikro düzeyde gönüllü gruplarda kullanılabileceğini söyleyebiliriz.

2.4.5. Sosyal Sermaye Teorisi

Sosyal Sermaye Teorisi, sosyal iletişim ağlarının değerli olduğu ve bu sosyal iletişim ve etkileşimin oluşturduğu sermayenin sosyal verimliliğe katkısı yaklaşımıyla ortaya konulmuştur. Kavramın genişliğinden dolayı farklı disiplinlerde de kullanılabilen teori, Bourdieu, Coleman, Burt, Putnam ve Lin çalışmalarıyla geliştirmiştir.

Kuramın kurucusu olarak kabul edilen Bourdieu sosyal sermayeyi Marksist yaklaşımla ele almış, kaynaklara ulaşmadaki yapısal eşitsizlik ve iktidar olgularıyla açıklamıştır (Field, 2008).

Bourdieu, sosyal sermayeyi tanımlarken “az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir ağa sahip olma ile bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitinin sahip olduğu sermayenin desteğini, kelimenin farklı anlamlarıyla kredi hakkı tanıyan bir “referans” sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesidir” ifadesini kullanır (Bourdieu, 2010). Bourdieu sosyal alanda, ekonomik, kültürel ve sosyal olmak üzere üç çeşit sermaye belirler. Toplumda her fert bir sosyal sermayeye bağlıdır. Bireylerin toplumsallaşma aşamalarında edindikleri, ailelerinden onlara kalan ya da eğitim süreçleriyle biriktirdikleri sermayelerine göre, toplumsal uzamda konum alışları şekillenir (Afşar, 2019).

Coleman, sosyal sermayeyi, içinde karşılıklılık beklentilerinin olduğu ve ilişkilerin maksimum düzeyde güvenle ve ortak değerlerle kurulduğu ve bu şekilde bir bireyin iletişim ağlarının ötesine geçtiği bir kaynak olarak tarif eder (Field, 2008). Coleman'a göre sosyal sermaye, bireysel olanla kolektif olan arasında adeta bir köprü vazifesi görürken, sosyal sermayeyi herkesin yararlanabileceği tehlikesiz, tarafsız bir kamusal mal olarak

değerlendirir (Yarcı, 2011). Coleman, Bourdieu'den farklı bir yaklaşımla sosyal sermayenin dezavantajlı gruplar için de bir sermaye olabileceğini savunmuş, sermaye kavramını sınıfsal ayrımın dışında tutarak, toplumdaki her tabakanın yararlanabileceği kolektif bir getiri olarak görmüştür (Field, 2008).

Coleman'ın sosyal sermayeyi dezavantajlı grupların için bir dengeleyici unsur olarak ele alışı hem gönüllülük hem de göçmen ve mülteciler üzerindeki çalışmalarda sosyal sermaye teorisini daha kullanışlı hale getirmektedir.

Coleman sosyal sermaye biçimlerini “yükümlülükler ve beklentiler”, “bilgi potansiyeli”, “normlar ve etkili yaptırımlar”, “otorite ilişkileri”, “tahsis olunabilir sosyal ilişkiler”, “amaçsal organizasyonlar” üzerine inşa etmiştir. Gönüllülük açısından değerlendirdiğimizde sermaye biçimlerinden en çok yükümlülük alınabilir. Bireyin diğer bireylere yönelik diğerkâmcı yaklaşımla attığı ve sanki bir görev olarak kabullendiği her adım ve faaliyetlerini *yükümlülükler* kategorisinde alabiliriz. Beklentiler ise daha önce belirttiğimiz gibi maddi olamayan beklentiler ve gönüllünün eylemini yönelttiği kişinin beklentilerini içerir. Bir diğer sosyal biçim ise insanların bir araya gelerek ortak eylemlerde bulunabilmesine yönelik inşa edilen *tahsis olunabilir sosyal ilişkiler* sosyal sermaye biçimi önemlidir. Organize yürütülen her türlü gönüllülük faaliyetlerinin ortak bir amaç uğruna bir eyleme yönelmeyi gösterir (Afşar, 2019). Gönüllülük faaliyetlerinde dini ritüelleri, inancın gerektirdiği sorumlulukları sosyal sermaye biçimlerinden *normlar ve yaptırımlar* kategorisinde değerlendirebiliriz.

Sosyal sermaye kavramını daha çok toplumsal ele alan Putman, toplumsal ve siyasal meseleler konusunda farkındalık, işbirliği ve dayanışma gibi kolektif eylemlere vurgu yaparken temsili demokrasinin de onlarla sağlanabileceğini söyler (Putman, 1993). Putnam sosyal sermayeyi iki temel biçimde ele alır: Birleştirici bir rol üstlenerek köprü olan sosyal sermaye ve bağlayıcı olan sosyal sermaye. Putnam, aşırı işbirlikçi ve toplumsal ilgisizlik gösteren bağlar yerine daha yüksek sosyal gerçekliği olan gönüllülük esasına dayalı bağları savunur (Yarcı, 2011) .

Sosyal sermaye birikiminin “iyi” olduğu toplumlarda yaşamın daha kolay olacağını savunan Putnam tıpkı gönüllülük envanteri gibi bir sosyal sermaye endeksi geliştirir. Bin kişiye düşen sosyal ve sivil örgüt sayısını, toplumsal örgütlere katılım oranı, gönüllülük

faaliyetlerine katılım oranı gibi ölçümleri olan endeks kolektif eylemin ve karşılıklılık oranlarıyla toplumsal ilişkilerin tabiatındaki potansiyel gücün faydaya dönüştürülmesine yönelik teoriyi savunur (Afşar, 2019). Sivil sermayenin özü olan sivil katılımı karşılıklılığa en iyi katkıyı gönüllülük sağlayabilir. Gönüllülük Putman’a göre hem sosyal sermayede güveni, hem demokratik katılımı, hem sosyal alışveriş teorisinin aksine biz duygusunu ve ortak faydayı artırır (Putman, 1993). Putman gönüllülüğü rasyonel seçim kuramındaki gibi bireysel bir tercih olarak da görmez, kolektif hayatın bir toplumsal parçası olarak bir gereklilik olarak görür.

2.4.6. Rasyonel Seçim Teorisi

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme sürecinin temel özelliklerine paralel olarak yapı-aktör karşılığında “aktörü önceleyen eğilimlere yönlendiğini görmekteyiz. Özellikle ekonomide küreselleşme ile rekabet düzeyinin tüm dünyaya yayıldığı, farklı kültür, farklı toplumsal yapıların karşılaştığı bir düzlemde insanların kendilerine sunulan ürün ve hizmetler arasında karşılaştırmalar yaparak en iyi ve en uygun olanı tercih etme eğilimine yönelik çalışmalar artmış, standart ve tek düze üretimlerden kişiselleştirilmiş ve bireylerin akılcı tercihlerine göre üretim öncelenmiştir. Buna bağlı olarak ilk olarak ekonomide kendini gösteren rasyonel seçim kuramı daha sonra pek çok disiplinde kendine yer bulmuştur.

Sosyal alışveriş ve sosyal sermaye kuramlarını da beslemeye başlayan rasyonel seçim kuramı sosyologların ilgi alanına da girmiştir. Türkiye’de özellikle din sosyolojisinde yaygın bir kullanımdadır (Selman & Uçar, 2011).

Rasyonel seçim kuramının en temel kabulü, insanların rasyonel yani akılcı olmaları, tercihlerini ve eylemlerini maksimumu kar, minimum zarara göre amaçlarına yönelik şekillendirmeleridir. (A.Wallance & Wolf, 2020) Davranışsalcılığa yakın bir konum benimsemeyen kuram bireyciliği ve rasyonel eylemi anlamlandırma konusunda insan temelli yaklaşım olması sebebiyle homojen bir karakter göstermediği gibi eylemin niyetssel, bireysel ve davranışsal öğeler ile açıklaması çoğu zaman sosyolojinin temel taşlarının da göz ardı etmesi anlamına gelebilir. Bu tip bir riski de sosyologlar aktörün çıkar ilkesinin yanında

tercihlerini yönlendiren belirleyici kolektif süreçleri de dikkate alarak tolere ederler. (Baştürk, 2012)

Gönüllülük olgusunu rasyonel seçim kuramında incelerken de gönüllü aktörlerin eylemlerini anlamlandırmayı homojen maddelerde sınırlandıramayız. Rasyonel seçim kuramı eylemin arkasındaki niyeti anlamlandırmaya çalışan bir teori olması ve bireyin derinliğine inmesi sebebiyle başkasını gözeterek yapılmış gönüllülük eyleminin bu eylemi gerçekleştirenlerin bireysel çıkarına ve faydasına hizmet edip etmediği noktasında açıklayıcı olacaktır(Afşar, 2019). Özellikle gönüllülerin bireyci perspektifli motivasyonları, edindikleri aktörel fayda ve beklentileri Rasyonel Seçim Kuramının konusudur.

Fakat gönüllüler faydanın gözetilmesi sırasında faydanın sonuçlarına ve izlenebilecek yollara ilişkin belli kısıtları dikkate aldıkları söylenebilir. Bunlar da genelde din, inanç, gelenek gibi pek çok toplumsal unsurdur. Baştürk'ün bireyin sadece seçimini önceleyen rasyonel seçim kuramının güçlü geleneğinin aksine bireyin karar verme süreçleri kadar bu sürecin koşullarını belirleyen makro belirleyicilerin varlığının kabul eder dediği zayıf gelenek gönüllülük çalışmaları için daha uyarlanabilir olacaktır (Baştürk, 2012).

Makro toplumsal düzen, gönüllülük eylem alanını oluştururken kişi de gönüllülük eylemini bu alan çerçevesinde kendisine en fazla sağlayacak faydalara göre belirler. Yani rasyonel tercihlerini aslında toplumun ya da inancın ona oluşturduğu kabul edilebilirlik düzlemine göre belirler. Diyebiliriz ki Rasyonel Seçim Kuramı perspektifinde gönüllülük olgusunu incelerken özellikle eylemin motivasyonel alanında öncelikle güçlü geleneğin aktörün eyleminin tercih sebebini bireyde aranması daha sonra zayıf geleneğin bireysel olmayan ilişki ve düzenlerle olan etkileşimi, kolektif aklın ve eylemin yönlendirmesi değerlendirilebilir.

2.4.7. Güçlendirme Teorisi

Sosyal hizmet uygulamalarında sık kullanılan bir teori olan güçlendirme insanların, örgütlerin veya toplumların kendi yaşamları üzerinde kontrol yetisine sahip olabilmesi olarak tanımlanabilir. Güçlendirme, McWhirter tanımına göre “güçsüz insanlar, organizasyonlar veya grupların bulundukları ortamlardaki güç dinamiklerinin farkında

olmaları, kendi yaşantılarında dah çok kontrol sahibi olabilmeleri için beceri ve kapasite geliştirmeleri, diğlerlerinin haklarını çığnemededen bu kontrolü hayata yansıtabilmeleri ve toplumda diğlerlerinin güçlendirilmesini desteklemeleri sürecidir” (McWhirter, 1991).

Gutierrez güçlendirme teorisini sosyal hizmetlerde uygularken güçlendirilecek birey ya da gruplarda kendilik etkilerini arttırma, suçluluk hissini azaltma, grup bilincini geliştirme, değışim için sorumluluk alma, değışim için güven duygusunu ve becerileri artırma, eleştirel bir bilinç oluşturma gibi rota belirlemiştir (Gutierrez, 1995).

Bu etkileri oluşturmak için sosyal hizmet görevlilerin toplumda sosyo politik ve kişisel olarak güçsüz kalmış kişilere destekleme, güçlendirme, onlarla işbirliğı içerisinde kişisel etkinliklerini arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmaları beklenir. Sosyal hizmetliler için bahsettiğimiz bu durum gönüllüler için de benzer özellik taşır. 2015 yılında yayınlanan dünya gönüllülük raporunda gönüllülüğün sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katkıları vurgulanırken dezavantajlı gruplar için yürütölen ya da planlanan her türlü proje ve organizasyonlarda gönüllüğün etkisi belirtilmiştir. Toplumda sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması, ekonomik eşitsizliklerin en aza indirgenmesi ve bu konularda güçlendirmenin ve gönüllüğün güçlendirmeye katkısı belirtilmiştir (UN Volunteers, 2015).

UNHCR’ın yayınladığı 2016 yılı stratejik bildiride mültecilere kalıcı çözümler sunulmasını önermekte ve desteklemektedir. 4 milyona yakın Suriyeli mülteci barındıran ve strateji oluşturmaya çalışan Türkiye için mültecilerin kendi kendine yeterliliğini sağlayacak imkânlarla erişiminin artırılması için kamu kurum ve kuruluşlarıyla, özel şirketlerle, kalkınma aktörleriyle ve STK lar ile birlikte çalışmalar gerçekteştirmeyi hedeflemiştir (UNHCR, 2016)

Sığınmacı ve göçmenlere yönelik sosyal hizmetin ulus aşırı bir düzlemde gerçekteştiğini belirten Akbaş, göçmenlere bu bağlamda problem odaklı bir sosyal hizmet yerine sığınmacı ve mültecileri bulundukları ülkeye daha kolay uyum sağlayabilecekleri, yöntemi güçlendirme ve odağı insan olan, bütöncöl bir perspektif taşıyan ayrımcılık karşıtı bir sosyal hizmet programı sunulması gerektiğini savunur (Akbaş, 2019).

Mülteci ve sığınmacılara yönelik yürütölen gönüllölük faaliyetlerinde gönüllü bireyler sosyal adaleti sağlama adına yaptıkları sosyal yardımların yanında mültecileri

toplumsal eşitliğe hazırlamak için hak temelli girişimlerde bulundukları gibi, eğitim, meslek edindirme becerileri geliştirmek, part time ve uzun süreli iş olanakları sağlamak gibi katkılarla mültecilere güçlendirme politikaları geliştirmişlerdir. Böylece sosyal adalet ve sosyal eşitlik sağlamakta, ekonomik ve sosyal farklılıkları en aza indirilmekte, mülteci ve sığınmacılar toplumsal işbirliğine ve toplumsal kalkınmaya ortak edilmekte, mültecilerin kendine güvenilirliği ve yeterliliği sağlanmakta, ayrımcı ve dışlayıcı bakış kırılmaya çalışılmaktadır.

2.4.8. Kültürlerarası Yeterlilik Teorisi

Küreselleşme ve iletişim ve ulaşımdaki hız ile dinamikleşen dünya ve artan göçler sonucu kültürel etkileşim, farklı kültürlerle bir arada yaşama zorunluluğu artmaktadır. Ekonomide, sosyolojide, sosyal hizmetlerde ve hatta mülteci ve göçmenlerle etkileşimi fazla olan gönüllülük hareketlerinde en geçerli yaklaşımlardan biri kültürel yeterlilik modelidir.

Kültürlerarası yetkinlik çeşitli kültürel bağlamlarda etkili ve uygun şekilde iletişim kurma yeteneğidir. Kültürlerarası yeterlilik mensubu olduğu kültür dışındaki kültürden olan kişilere karşı etnomerkezcilikten uzak, kişileri farklılıkları ile kabullenebilen, farklı davranış ve düşünceleri eleştirmeden yüksek bir empati kurma yeteneğidir. Empatiyi merkeze alarak açık bir dünya görüşüne sahip olmayı ve farklı kültürlerden kişilerle iletişim kurmada başarılı olmayı gerektirir (Gopalkrishnan, 2019).

Kültürel çeşitliliğin oluştuğu ortamlarda artan ırkçılık, ayrımcılık, korku ve marjinalleşme sorunlarını kültürel etkileşimi ve bir arada yaşamı zorlaştırmaktadır. Bu sınırlamanın üstesinden gelmek için, Van Oudenhoven ve Van der Zee beş boyutlu bir model geliştirdiler: kültürel empati, açık fikirlilik, sosyal inisiyatif, duygusal istikrar ve esneklik (Benet & Oudenhoven, 2016). Bu model kültürel yeterliliğin temel bileşenleri, motivasyon, kişisel ve diğer bilgiler ve belirsizliğe karşı tolerans ile örtüşmektedir.

Kültürlerarası yeterlilik kavramı ile kültürlerarası iletişim yeterliliği genelde beraber kullanılır. Başka kültürü anlama, anlayış geliştirme, diğerinin gözünden olaylara yetisinin kazanılmasını kültürel yeterlilik eğitimini de beraberinde getirir (Eğenli, 2011).

Genelde sosyal hizmet görevlileri için belirlenen kriterlerin göçmen ve mültecilerle etkileşim içinde olan gönüllüler ve yerel popülasyonun da edinmesi gereken kriterler olduğunu söyleyebiliriz. Akbaş'a göre sosyal hizmet uzmanları bağlamında göçmenlere yönelik faaliyetlerde gönüllüler,

1. sığınmacıların geldikleri ülkelerin toplumsal yapısını ve sosyal refah sistemini öğrenmeli
2. kültürel inanç farklılıkların değerlerin ve davranışların farkında olmaları ve anlayışla karşılaşmaları
3. muhatap oldukları sığınmacıların kültürlerini asgari düzeyde öğrenmeleri
4. sığınmacı ve göçmenleri türdeş bir grup olarak görmemeleri, her grubun içerisinde çeşitliliğin olabileceğini göz ardı etmemeleri gerekir (Akbaş, 2019).

Doğuştan edinilemeyecek bir yeti olan kültürlerarası yeterlilik için çeşitli eğitim modelleri oluşturulmuştur. Hendricks'in Sosyal Hizmet Çalışmalarında Kültürel Yeterlilik Öğrenme ve Öğretme Basamakları adı altında geliştirdiği beş basamaklı kültürel yeterliliği ölçen model (Hendricks, 2003), Uluslararası Kültürlerarası Eğitim Amerika Konseyi'nin dört gelişimsel aşamadan oluşan Kültürlerarası Yeterlilik Piramit Modeli (Deardorff, 2006) ve yine Deardorff'un geliştirdiği Kültürlerarası Yeterlilik Süreç Modeli bu geliştirilen modellerden bir kaçıdır (Deardorff, 2006).

Bilişsel, duygusal ve davranışsal düzeydeki kültürlerarası yeterlilik ve iletişim eğitimleriyle kültürlerarası yeterlilik kazanan bireyler, farklı kültürlerle ilişkin objektif bir bakış açısı kazanırlar. Diğer kültürü o kültürün perspektifinden görmeye ve anlamaya çalışma yetisini kazanmak, farklılıklara duyarlı kılar. Farklılıklara karşı önyargılar azaldıkça, karşılıklı ilgisizlik ve hataları gizleme boyutundan, saygı ve güven boyutuna doğru bir gelişim gösterilir (Eğenli, 2011).

Türkiye gibi çok farklı kitle göçleri alan bir ülkede, göçmen ve mültecilere karşı bilinmezlikten, sosyal temastan uzak kalmaktan dolayı oluşan ön yargıların, yabancı korkusunun, tehdit algısının giderilmesi toplumsal dinginliğin sağlanması için oldukça gereklidir (Sağıroğlu & Yılmaz, 2021).

2.4.9. Levinas ve Öteki Sorumluluğu

Sosyolojik bir kuram olmaktan çok felsefe teorilerinden Emmanuel Levinas'ın etik kavramı, daha çok etik adalet kavramlarında kullanılan Batı felsefesine ve Batı ilimlerinden yola çıkılarak oluşturulan etik anlayışına bambaşka bir bakış açısı getirir. “Ben”i öne çıkaran etik anlayışlarının zıttına “*aynının hükümrانlığı*” bitirerek Batı felsefesi geleneğini “*başka*” adına eleştirir (Gözel, 2012). Levinas felsefeye kazandırdığı yeni etik anlayışıyla “etiğin filozofu” ünvanını aldığı gibi başkasını önceleyen felsefi anlayışıyla “başkasının filozofu” olarak da adlandırılır. Öteki ve ben arasındaki geçişkenliği, varlığın aşkınılığını vurgulamasından; ben ve ötekinin karşılaşma düzlemi toplum etkileşiminden kaynaklanmasından; etik adalet çerçevesinin başkası ile karşılaşmayla ortaya çıktığını savunan bir teori olumasından dolayı sosyoloji alanında da dikkatleri üzerine çekmiştir.

Levinas Heidegger'in varlık vurgusunun aksine varlık çerçevesini yıkan “öteki ile yüzleşmeyi” vurgular. Levinas'ın sorumluluk üzerine kurulu etiği genelde bildiğimiz kişisel sorumluluk bilincinden çok öte öteki için duyulan sorumluluğunun önceliğidir. Kişi kendinden önce başkası için sorumludur. “Ben” demenin ön koşulu, kendini ötekine verme, teslim etme, öteki için öncelediği sorumluluğun kendi gerekçelerinin önüne geçirmektir. Birey ancak başkasının yüzünde bulduğu buyruk ve başkasının sorumluluğunu üstlenmesiyle öznelliğini kazanabilir (Çırakman, 2012).

Ötekinin buyurganlığı biraz da öznenin kendini bilmesi, kendini tanımasının aksine ötekinin tasarlanamaz, tanımlanamaz ve sonsuzluğuyla ilgilidir. Etik sorumlulukta bu sınırlandırılmaz ve kestirilemez öteki “benin” varoluş zeminlerini sarsarak “Ben”i ötekinin ötekiliğine emanet eder. Aslında bir nevi “ben”e edilgenlik yükler (Levinas, 1989). Bir anlamda kendinden vazgeçerek onun yerine geçer. Empati duygusunun bazı durumlarda kişiyi kendinden vazgeçirip sosyal sermaye ve sosyal alışveriş teorilerinin aksine aktörün çıkarlarını ve kazanımlarını hiçe sayıp sadece ötekiyi önceleyen bir hal almasını bu teoriyle açıklayabiliriz. Levinas insanın varlığının özünün ancak başkası için duyduğu sorumluluk duygusuyla ortaya çıkacağını savunur. Bir toplumda var olan güç iktidar ya da kendini “mutlak ayni” olarak niteleyen ne varsa ötekine karşı indirgemeci bir etik olmayan hukuk belirler. Fakat zamanımızın hakiki zorunluluğunu ve var olmanın gerçekliğini aynılığın indirgemeci etiğinden ötekini önceleyen etik adalet anlayışıyla olabileceğini savunur (Levinas, 1989).

Levinas'ın Batı düşünce sisteminin tamamen tersine geliştirdiği Yeni Etik anlayışı, öteki sorumluluğu, ben ve öteki kavramlarının çerçevesi günümüzde özellikle mülteci, geçici koruma kapsamındaki göçmenler ve hâkim olan unsuriyetin topraklarında bir arada yaşamak durumunda olduğu azınlık ya da göçmen gruplarla etkileşimlerine yeni bir perspektif getirmesi açısından çok önemlidir. Gönüllülük çalışmalarında söz konusu gönüllülük faaliyetleri mülteciler ve göçmenler üzerine ise öteki ile yüz yüze gelme, oluşturulan empati yoğun etik adalet anlayışı, ötekine karşı kendini sorumlu hissetme, hatta sorumluluk hissinin kendinden vazgeçme düzeyine çıkışı gibi durumlar Levinas'ın aşkınlık anlayışı ve öteki sorumluluğu yorumuyla birebir örtüşür durumdadır.

2.4.10. Değerlendirme

Sosyolojik olgular bir bütünü yansıttığı gibi tüm sosyal olaylar biribiri içinde bir etkileşim içerisindedirler. Bı yüzden toplumsal bir fenomen açıklarken doğrudan ve ya dolaylı olarak tüm sosyal teoriler ile ilgili oldukları görülür. Araştırmamız özellikle göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri sürdüren kişiler üzerinde bir çalışma olduğundan sosyoloji kuramlarından Sosyal Alışveriş Teorisi, Güçlendirme Teorisi, Çatışma Teorisi ve Kültürlerarası Yeterlilik Teorileri ekseninde değerlendirilmiştir. Ayrıca gönüllülerin özgecil tutum ve davranışları Levinas'ın etik anlayışı olan öteki sorumluluğu ile açıklanmıştır.

Sosyal Alışveriş Teorisi sosyal hayatta insanlar arası karşılıklı ilişkiler, bu ilişkilerle ortaya çıkan maddi ve manevi kazanımları işler. Görüşmelerde gönüllülerimizin göçmenlerle olan karşılıklı ilişkilerinde manevi kazanım, rusal ve manevi artı değer temelli olarak bireysel ve grup olarak bütüncül faaliyet sürdürdükleri gözlemlendiğinden gönüllülük faaliyetleri Sosyal Alışveriş Teorisi bağlamında incelenmiştir. Fakat manevi kazanımın eşit ekonomik alışveriş ile aynı olmaması, güven ve uzun süreli bir kazanımı içermesiyle Sosyal Alışveriş Teorisi makro değil mikro düzeyde gönüllüler üzerinde ele alınmıştır.

Gönüllülerin faaliyetleri, göçmenleri yardımlaşma ve dayanışmada tercih edişleri, onlarla temas halindeyken bakış açıları ve göçmenlere sumak istedikleri hayat itibariyle toplumdaki en dezavantajlı konumdaki birey ve aileleri tercih etmeleri bu araştırmada Güçlendirme Teorisini en temele koymaktadır. Çatışma Teorisi toplumda zayıf olanı güçlü

olanla eşitlemeye çalışan, eşit haklar ve imkanlar sunmayı önceleyen, sosyal hayatta yanlış bulduğu bir adaletsizliği gidermeye çalışan bir kuram olduğu için göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinde en etkin kuramlardandır. Güçlendirme ve Çatışma teorileriyle sosyal adalet ve sosyal eşitlik sağlamakta, ekonomik ve sosyal farklılıkları en aza indirilmekte, mülteci ve sığınmacılar toplumsal işbirliğine ve toplumsal kalkınmaya ortak edilmekte, mültecilerin kendine güvenirliliği ve yeterliliği sağlanmakta, ayrımcı ve dışlayıcı bakış kırılmaya çalışılmaktadır.

Farklılığa saygılı olup hayat tarzı ve dünya görüşleri bakımından kültürler ve insanlar arasında önemli ayrımlar olduğunu benimemek, farklı kültürlerle etkileşim ve iletişimde önyargılardan uzak empati kurarak değişikliklere açık olmayı içeren Kültürlerarası Yeterlik Modeli birbirinden farklı göçmen ve mülteci kişilerle etkileşim içerisinde olan gönüllülük faaliyetlerini açıklamakta faydalı olacağı düşünülmüştür. Kültürel çeşitliliğin olduğu ortamlarda artan ırkçılık, ayrımcılık, korku ve marjinalleşme sorunlarının kültürel yeterliliği elde edebilen ve gönüllü olarak etkileşime geçen bireyler üzerinden değerlendirmek, ayrımcılığa karşı uyum faaliyetleri açısından örnek alınacak bir zemine oturtulacağına inanılarak araştırmamızda bu modele yer verilmiştir.

Toplumda ötekileştirilen, ayrımcı tutumlarla “öteki” gruplaması içerisine hapsedilerek bireysellikleri yitirilen, dezavantajlı gruplardan göçmen ve mültecileri güçlendirmek, onurlu bir yaşama adım atmalarını sağlamak için bireysel ve grup hareketliliğiyle mücadele vermek, bu mücadeleyi bir görev olarak üstlenmek ve gönüllülük faaliyetleriyle “kendini bulmak” tam da Levinas’ın “öteki sorumluluğunu” vurguladığından geliştirdiği teori araştırmamızın kuramsal çerçevesi içerisine katılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeli, deseni, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve son olarak da verilerin analiz ve yorumlanması süreçlerine yer verilecektir.

3.1. Araştırmanın Deseni

İnsanlar için, insanlar hakkında ve insanlar tarafından yapılan toplumsal araştırmalar toplumsal olay ve olgulara yeni ve zengin kavrayışlar getirmeyi hedefler (Neuman, 2017). İnsanın yaşadığı doğal gerçekliği çözmek kendi biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından biri de nitel araştırma yöntemleridir (Özdemir, 2010). Yıldırım ve Şimşek nitel araştırmayı “*gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma*” olarak tanımlayarak nitel araştırma yönteminin bütüncül bir bakış açısı katan yorumlayıcı bir yöntem olduğunu ifade eder (Yıldırım & Şimşek, 2008). Topluma dair bir olgu ve olayı toplumun nasıl anlamlandırdığını derinlemesine anlamak isteyen araştırmacılar için nitel araştırma yöntemleri daha bütüncül ve kapsamlı bir metot çizerler. Nitel araştırmalar olguların ve olayların nicelleştirilemeyen özlerini kesin ve katı sınırlar çizmeden bir anlamlar koleksiyonu ve haller çeşitliliği içinde aktarım sağlar (Berg & Lune, 2012).

Özellikle nitel araştırma yöntemlerinden saha araştırmalarında araştırmacı sosyal gerçekliğin içerisinde adeta gömülü(grounded) olarak duran bilgiyi, o sosyal gerçekliğin denizine dalarak bir hazine avcısı gibi keşfetmeyi ortaya çıkarmayı hedefler. Araştırma sürecinde araştırma alanına giderek, ya da araştırmak istediği etkinliği birebir doğal ortamında gözlemleyerek betimler ve formüle eder (Balcı, 2010).

Nitel araştırma esnek yapısı gereği araştırmanın her aşamasında değişikliklere gidilebilmesini, farklı desenler arasında geçişlere olanak sağlar (Karataş, 2015).

Araştırma desenini kısaca araştırmanın odağı, veri toplama teknikleri ve veri analiz gibi araştırma evrelerinin birbiriyle tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak vurgulayan Yıldırım ve Şimşek nitel araştırma desenlerini kültür analizi (etnografya), olgubilim (fenomenoloji), kuram oluşturma, durum çalışması ve eylem araştırması olarak ayırıştırır (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Olgubilimi olarak da adlandırabileceğimiz fenomenoloji aslında farkında olduğumuz gözlemlediğimiz fakat derinlemesine bir kavrayışa sahip olmadığımız fenomen ve kavramların insanların anlayış ve kavrayışlarında nasıl anlamlandırdıkları üzerinde duran bir nitel araştırma desendir (Berg & Lune, 2012).

Araştırmada göçmenlere yönelik faaliyetlerde gönüllü olarak katılım sağlayan, özgeci ve diğerkâm yaklaşımlarla gönüllülük faaliyetlerinde öncü olan kişilerin motivasyonlarını ve gönüllülük yöntemlerini geniş bir perspektifte derinlemesine ele almayı hedeflediği için nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Böylece araştırmanın dar çerçeveler içinde değil; elde edilen veriler çerçevesinde analiz edilmesi, anlamlandırılması ve yorumlanması sağlanmıştır. Gönüllülük faaliyetlerinin yönetsel işleyişini anlamak, göçmenlere yönelik gönüllüğün gönüllülerin kendi algı ve anlamlandırılmasıyla değerlendirmek, motivasyonlarını ilk elden gözlemleyerek belirlemek için en uygun desen olarak fenomenolojik desen kullanılmıştır. Bu araştırmada katılımcıların gönüllülük kavramını algılayışları, gönüllülük faaliyetlerini yorumlayışları, göçmenlere yönelik gönüllülüğe sebep olan motivasyonlarını, gönüllülükteki duygu ve algılarını anlamlandırabilmek için nitel araştırma yöntemleri ve fenomenolojik desen kullanılmaktadır

3.2. Araştırma Örnekleme

Araştırma göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerini üstlenenlere yönelik motivasyon araştırması olarak belirlendiğinden göçmenler için gönüllülük olgusu üzerinden örneklem seçilmiştir. Araştırmada 13 kadın 5 erkek olmak üzere toplamda 18 gönüllü birey ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Belirli bir toplumsal olay belirli kişiler ve gruplar dikkate alınarak araştırılacağı zaman tercih edilen örnekleme modelleri olasılık olmayan metodlardır. Gelişigüzel, kotalı,

amaca yönelik, kartopu, aykırı örnek olay, ardışık ve kuramsal olarak olasılık dışı metodlarından bizim çalışmamıza en uygun olan tür kartopu tekniği ile örnekleme yöntemidir. Ankara’da mültecilere yönelik gönüllü faaliyetlerde bulunan gönüllülerin motivasyonları üzerinde yürütüldüğünden, araştırmanın evrenini Ankara’da daha çok göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri yürütenler olarak belirlendi.

Belirsiz içerikli bir olguda araştırmanın seyrini belirlemek, çerçevesini oluşturmak, ana başlıkları araştırmacının zihninde belirlemek için pilot görüşmeler çok etkilidir. Nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenilirliğinin de bir ölçüm aracı pilot görüşmelerdir. (Başkale, 2016) Bu yüzden araştırmanın örnekleme ve araştırmanın çerçevesi belirlenirken ilk önce sahada aktif görev alan iki gönüllü ile pilot görüşmeler yapıldı. Pilot görüşme ile yarı yapılandırılmış soru listesi hazırlanarak diğer görüşmeler için bir yönlendirme belirlendi.

Toplumsal ve ya örgütsel araştırmalar birbiriyle bağlantılı insanlar ve onların oluşturduğu ağlar etrafında sürdürülür. Bir örnek olay ile başlayarak o olayla doğrudan ya da dolaylı bağlantılı ilişkiler ekseninde başka örnek olaylar üzeinden yapılan olasılık dışı yöntem kartopu örnekleme ya da nama dayalı örnekleme denir (Neuman, 2017). Kartopu örneklemesinde önemli olan diğer örneklerle ve görüşmecilere ulaşabilecek ilgili yönlendirmeleri yapacak anahtar kişileri bulmaktır (Bernard, 2011). Araştırma sahası Ankara ili içerisi göçmenlerin yoğun yaşadığı semtlerdeki gönüllük faaliyetleri olduğundan bu semtlerde göçmenlerin en çok tanıdığı, saha popüleritesi olan iki kişi anahtar kimseler olarak belirlenmiştir. Gönüllülerin kendileriyle beraber aktif görev alanlar, yine pilot görüşmeler sırasında bu gönüllülerin sahada kendileriyle hareket etmeyen ama gönüllülük faaliyetleriyle görünürlük kazanmış gönüllülere ulaşıldı.

Araştırma devam ederken Ankara’da gönüllülük platformu oluşturan Dr. Öğr. Üyesi Hilal Barın’ın yönlendirmesiyle gerçekte bireysel çalışan, fakat istişare ve çalışmalarda bir platform çatısı altında buluşan, gönüllüler araştırmaya dâhil edildi. Yine araştırma sürecinde gönüllülerin yönlendirdiği bireysel çalışan farklı gönüllüler ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Toplamda 13 kadın 5 erkek gönüllülerle göçmenlere yönelik faaliyetleri, yönetişimleri ve motivasyonları incelendi.

3.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada toplumsal bir fenomenin derinlemesine keşfi için derinlemesine mülakat ve katılımcı gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcı gözlem yönteminde hem saha faaliyetlerine katılarak hem de gönüllülerin faaliyetlerini sürdürdüğü WhatsApp gruplarına katılım sağlanılmıştır.

Bir olguda toplumsal anlamlar akışkan ve kırılabilir olduğundan yerinde gözlem büyük önem arzeder (Neuman, 2017). Derinlemesine görüşme yöntemi, konuyu bütüncül bakış açısıyla, tüm yönleriyle değerlendirebilmek için daha çok açık uçlu soruların yöneltildiği, detaylı cevapların beklendiği, sadece ifadelerden değil, jest ve mimiklerden, görüşmenin seyrinden, tepkilerden de anlam çıkartıldığı bir veri toplama tekniğidir (Tekin & Tekin, 2012). Derinleme görüşmeler sayesinde araştırmada katılımcıların kendilerini açık ve birinci ağızdan ifade etmeleri sağlanır. Araştırmacının katılımcıları anlaması ve anlamlandırması da kolaylaşır (McCracken, 1988). Derinlemesine görüşmelerde araştırmacının her durumda not alması, akışkan bir konuşmayı kâğıda aktarabilmesi, tonlamayı kaydedebilmesi zordur. Bu yüzden derinlemesine görüşmelerde katılımcılardan etik kurallara gereği izin alınarak ses ve ya görüntü kaydı alınması araştırmanın derinlemesine değerlendirilmesi için daha kolaylaştırıcıdır (Rutakumwa, 2020).

Lawrence “X, Yyi nasıl yapıyor ve ya X’in toplumsal dünyası neye benziyor” gibi bir fenomenolojik araştırmada katılımcı gözlem ya da etnografya tekniğini önermektedir. Böylece fenomenleri yerinde doğal ortamında izleme fırsatı bulunur, sadece konuşmalar değil, jest, mimikler, ani tepkiler, olaylar karşısındaki tutumlar da izlenebilir (Neuman, 2017). Belirli bir fenomeni etkili bir şekilde keşfetmek için, ona iki özel yönelimle yaklaşmak gerekir: veri aramada esneklik ve verilerin en iyi nerede bulunacağı konusunda açık fikirlilik (Stebbins, 2001). Esnek ve açık veriler ancak olayları yerinde incelemeye, sahada katılımcı gözlem tekniğiyle gerçekleştirilebilir.

Derinlemesine görüşmeler 13 kişisi kadın 5 kişisi erkek toplamda 18 gönüllü ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri ve görüşme tarihleri araştırmamızın “Demografik Özellikler ve Katılımcı Profili” başlığı altında belirtilmiştir. Etik kurallara gereği katılımcıların kimlikleri gizlenmiş, K-No (Katılımcı-numarası) şeklinde kodlanmıştır.

Derinlemesine görüşmelerde pilot görüşmeler neticesinde belirlenen yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Sorular çalışmamızın Ekler Bölümünde Ek-3 kısmında yer almaktadır. Sorular katılımcılara direk sorulmamış, gönüllülük hikâyeleri serbest anlatımla dinlenmiştir. Böylece katılımcının kendini rahat hissetmesi, gönüllülük hareketini kendi belirlediği çerçevede aktarması beklenmiştir. Genel düzeyde temel sorularla göçmenlere karşı yürütülen gönüllülük hareketi çerçevesinde kalınması sağlanmıştır. Fakat çerçeve dışına çıkıldığında katılımcı yönlendirilmiştir. Görüşmeler bir ile üçer saat aralığı içinde yürütülmüştür. Görüşmecilerin rahat hissetmeleri açısından görüşme yerlerini kendilerinin belirlenmesi istenmiştir. Katılımcılardan izin alınarak görüşmeler ses kaydına alınmış, kaydedilmesini istemedikleri kısımlarda ses kaydı durdurulmuştur.

Araştırmada derinlemesine görüşme haricinde gönüllü grupların WhatsApp gruplarına dâhil olunmuştur. Grupların diyaloglarını, organize oluşlarını, gönüllü faaliyetlerinin işleyişini sosyal medya sayfalarını çalışma süreci boyunca takip ederek izlenme imkânı bulunmuştur. Gönüllülerin saha çalışmalarına katılarak sahadaki çalışmaları, organize oluşlarını, göçmenlerle temaslarını, motivasyonlarının ölçümü, ruhsal ve fiziksel değişimlerinin gözlemlenmesi hedeflenmiştir. Grupların WhatsApp grupları takip edilerek organizasyonların işleyişlerini, gönüllülerin konuşmalarını değerlendirme imkânı yakalanmıştır. Motivasyonun sürekliliğinin fenomolojik analizi için uzun süreli WhatsApp gruplarında kalınmasının daha etkili olacağı göz önünde bulundurularak tez yazımı sürecinde gruplar ve gönüllüler takip edilmiştir.

Gönüllülerin ifadelere aktaramadığı, motivasyonlarını ve faaliyetlerinin anahtar noktalarını keşfetmek amacıyla çalışmada katılımcı gözlem yöntemi de kullanılmıştır. En az bir saat en çok 6 saat süren saha çalışmaları ile derinlemesine katılımcı gözlem yapma imkânı bulunmuştur. Böylece göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri yerinde doğal ortamında gözlemlenmiş, faaliyetlerin birer parçası olarak gönüllülerin olaylar karşısındaki tepki ve tutumları yerinde izlenmiştir. Gönüllülerin göçmenlerle temasları, motivasyonları izlenerek incelediğimiz fenomene aynı anda farklı bakış açıları geliştirilmeye çalışılmıştır. İzlenimler saha faaliyetleri sonrası kısa notlar halinde kaydedilmiştir. Saha faaliyetleri ve sosyal medya hesaplarının takibi ile derinlemesine görüşmelerde elde edilen bulguların geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması yapılmış olmaktadır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi yapılırken analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimlemede araştırmaya katılan kişilerin ifadelerinin özüne dokunmadan alıntılar halinde sunulur. Betimsel analizde çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamaları izlenir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Nitel araştırmalarda elde edilen veri yığını açık kodlama, eksenli kodlama ve seçici kodlama aşamalarıyla analiz ve sentez edilir (Neuman, 2017). Kodlamalarla ortaya çıkan temaların benzerlik ve farklılıkları saptanarak ortak kodlar bir araya getirilir (Karataş, 2015). Benzer ve örtüşen temalar üzerinden fenomen ile ilgili bir kavram dizgesi oluşturulur. Araştırmada kullanılan diğer veri toplama yöntemleri bu mantıksal dizge ile uyumlu ise verinin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş olur (Baltacı, 2017).

Araştırma mülakat görüşmeleri, katılımcı gözlemci görüşmeler ve WhatsApp grup konuşmalar ekseninde tematik çerçeve belirlendi. Ses kaydına alınan derinlemesine görüşmeler, katılımcıların ifadelerine sadık kalınarak deşifre edildi. Nitel araştırmalarda araştırmacının görüşü ve yorumundan çok katılımcıların kendi görüşleri önemli olduğundan (Guba & Lincoln, 1992) deşifre edilen görüşmelerdeki ifadeler değiştirilmeden araştırmada yansıtıldı. Tüm deşifreler gözden geçirilerek katılımcıların ortak değindikleri örtüşen temalar belirlendi. Organizasyonun işleyişine ve gönüllülerin motivasyonlarını etkileyecek konular, kelimeler ve tanımlar gözden geçirildi. Belirlenen 12 olgu üzerinde gönüllülerin ifadeleri kodlandı. Araştırma süresince katılım sağlanan saha araştırmaları ve gönüllü gruplarının ve bireylerin sosyal medya hesaplarında belirlenen kodların geçerliliği test edildi.

3.5. Araştırmada Sınırlılıklar

Tez araştırma süreci Covid19 Pandemi¹ sürecine denk gelmesinden dolayı veri toplama süreci uzun sürmüştür. Mülakatlarda ve görüşmecilerle zaman ve mekân ayarlaması

¹ Covid19, 2020 yılında Çin'in Wuhan kentinden dünyaya yayılan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ölümcül sonuçlar doğuran salgın. Bilgi için: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>

açısından zorluklar çekilmiştir. Mülakatlarda katılımcıların duygu durumları da gözlenmek istediğinden yüzyüze görüşmeler tercih edilmiş, Pandemi sürecinde yaygınlaşan online mülakat yapılmamıştır. Verilerin güvenilirliğinin test edilmesi için saha faaliyetlerine katılım sağlamak önem arz ettiğinden yine pandemi süreci uzatmıştır.

Nitel araştırmada, özellikle katılımcı gözlemci yöntemini kullanan bir araştırmacı araştırmanın bir parçası haline dönüşür. Bu da yanlış davranmasına önyargılarını kendi algılarını ön plana çıkarmasına sebep olabilir. Araştırmacının araştırmadaki rolünün aktarması bu yüzden önemlidir (Çelik, Baykal, & Memur, 2020). Araştırmacının özdüşünümselliği başlığı altında araştırmacının kimliği ve çalışmaya etkisi bildirilmiştir. Araştırmacının gönüllü grupları içerisinde uzun süredir yer alması, kendisinin de bir gönüllü olması her ne kadar objektifliğe negatif etki etse de katılımcılarla iyi ve empatik ilişki kurması, katılımcıların güvenini kazanarak duygu ve düşüncelerini daha açık aktarması ve katılımcıların ifadelerini yorumlayabilmesi açısından pozitif katkısı daha fazladır.

Soruları, gözlemleri, yorumlamasıyla nitel araştırmada araştırmacı da bir veri toplama aracına dönüşür. Hatta katılımcılar ve araştırma üzerinde de etkisini kaldırmak çok zordur (Creswell, 2013). Bu etkiyi kaldırabilmenin, tekrara düşmeyi engellemenin en iyi yolu tümevarımsal bir yön kullanan araştırmacının araştırma süreci boyunca temalarını ve kodlamalarını sürekli gözden geçirmesi, sürekli başa dönmesi ve farklı veri toplama araçlarını birlikte kullanması gerekir (Maxell, 2013).

Araştırmacının göçmenlere yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri sürdüren bir gönüllü olması, göçmenlerle uzun süreli temas kurması, gönüllü gruplarla kurulan yakınlık, saha araştırmalarında gönüllü faaliyetlere katılım gözlemlerin değerlendirilmesinde araştırmaya bir sınırlılık getirdiği düşünülebilir. Bu durum göz önünde bulundurularak farklı faaliyetler sürdüren, araştırmacının daha önceden etkileşim halinde olmadığı, hiç tanımadığı gönüllüler üzerinde de motivasyon temaları, araştırmanın kodları test edilmiştir. Yeni medya araçları kullanılırken ve gönüllüler sosyal medyadan takibi yapılırken objektiflik ölçüsünde kalınmıştır.

Nitel araştırmalardaki bir diğer sınırlılık, yapılan araştırmanın tekrarlanamama ve genellenememe sorunudur (Çelik, Baykal, & Memur, 2020). Nitel araştırma sonuçları tarihsel ve mekânsal bağlamdan koparılamadığı gibi katılımcı görüş ve duyguları da sürekli

değişebilmektedir (Neuman, 2017). Araştırma Ankara ili olarak sınırlandırıldığından mekânsal etki gözönünde bulundurulmalı göçmenlere yönelik Türkiye'nin farklı illerinde farklı gönüllülük hareketleri ve motivasyonları değerlendirilmelidir. Araştırma sürecinde yaşanan Altındağ olayları gönüllülerin motivasyonlarını değiştirmese de faaliyetlerinin akışını etkilediği gözlemlendiğinden mekânsal ve zamansal bağlamın belirgin olduğu söylenebilir. Araştırmada güvenilirlik ve geçerliliğin korunması için süreç sürekli başa alınmış, kodlar ve temalar süreç içerisinde güncellenmiş, saha faaliyetlerinin gözlem sayısı arttırılmıştır. Akademide konuyla farklı illerde farklı zamanlarda göçmenlere yönelik enformel gönüllülük faaliyetlerinin karşılaştırmalı bir çalışmasının yapılması önerilir.

3.6. Araştırmacının Özdüşünümselliği

Nitel araştırmalarda, özellikle katılımcı gözlemci tekniği kullanarak saha araştırması yapılan araştırmalarda araştırmacının özdüşünümselliği bu araştırmada araştırmacının nesnelliği, duruşu ve bakış açısı araştırmanın daha iyi anlaşılması için önem arz etmektedir.

2016 yılında bir arkadaş grubu vesilesiyle tanıştığım gönüllü bir ekip ile altı senedir, çoğunlukla Suriyeli, Arap ve Türkmen mültecilerin yoğun olduğu Siteler, Önder Mahallesi, Keçiören ve Demetevler semt ve ilçelerde ihtiyaca yönelik haftada en az iki gün gönüllü yardım faaliyetlerinde bulunmaktayım. Altı senelik süreçte bu gönüllülük hareketi tüm Ankara'da hatta yeri geldiğinde Türkiye'nin çeşitli illerinde devam etmektedir. Türkiye'yi derinden etkileyen ve toplumsal bir değişime sebep olan bu göç hareketine teorik perspektifinden bakmak istediğimden Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları alanında yüksek lisans eğitimine başladım. Tez Danışmanım Prof.Dr. Emrah Akbaş'ın yönlendirmesiyle içinde aktif bulunduğum resmi olmayan gönüllülük hareketinin sosyolojik incelemesi üzerine tez yazmaya karar verdim.

Araştırma sürecinde sahada farklı gönüllü gruplarla tanıştım. Gönüllülerle yapılan derinlemesine görüşmeler haricinde WhatsApp gruplarına dâhil olarak gönüllülük çalışmalarını ve motivasyonlarını inceleme fırsatını buldum. Resmi olmayan, ağırlıklı olarak göçmenlere yönelik gönüllü faaliyetlerde bulunan kişi ve organizasyonların artan ırkçı söylemler, gönüllülüğü etkileyen olumsuz söylem ve toplumsal tepkilere rağmen süreklilik arz etmesi ve geçici koruma kapsamıyla göç eden Suriyeli göçmenlerin ve diğer zorunlu göç

mağdurlarının sebep olduğu bu toplumsal hareketlilik ve değişimin literatüre aktarılması, toplumsal anlamda olumlu bir birlikteliğe katkı sağlayacak bu hareketin dünyaya duyurulmasını ve akademik çalışmalara katılmasını bu tez çalışmamla misyon edindim.

Araştırmacı kimliği dışında aktif bir gönüllü oluşum her ne kadar araştırmanın objektifliğini olumsuz yönde etkileyebileceği, çalışma açısından negatif bir yön olabileceği şeklinde değerlendirilse de, ruhsal derinliği anlamlandırmayı gerektiren, motivasyonun sebeplerini araştırmada gönüllülerle kolay empati kurmayı, sahada gönüllüleri daha iyi anlayabilmeyi sağlaması, katılımcılar için bir güven alanı oluşturarak duygu ve düşüncelerini daha açık ifade edebilmelerini sağlaması açısından pozitif katkısının daha fazla olacağı öngörülebilir.

3.7. Demografik Özellikler ve Katılımcı Profili

Araştırmada katılımcıların kimlikleri, demografik bilgileri, Ankara'daki ikametleri ve gönüllülük sahasında haklarındaki kısa bir bilgi bulguları ve araştırmayı değerlendirmede daha etkin olacağı düşünüldüğünden katılımcılar hakkında kısa bilgi notu vermek uygun görüldü. Araştırmada 13 kadın ve 5 erkek olmak üzere 18 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların profilleri açık belirtilmekle beraber, kimlikleri etik kurallar gereği gizli tutulmuştur. Katılımcı profilleri şu şekildedir:

K-1: 1966 Bitlis'te dünyaya gelen kadın katılımcımız 18 senedir Ankara'da yaşayan, üç çocuk sahibi bir annedir. Önceki yıllarda Van'da gönüllülük faaliyetlerinde bulunduğu gibi 2012 yılında Suriyeli göçmenlerin yoğunluğunun artmasıyla Ankara'da gönüllülük faaliyetlerine başlamış. Başlattığı gönüllülük faaliyetleri 10 sene içerisinde büyümüş, Ankara'da öncelikli olarak Altındağ ilçesi Siteler semtinde, genel olarak da Altındağ, Keçiören, Yenimahalle, Dikmen gibi pek çok bölgede Suriyeli, Türkmen, Özbek ve Somali uyruklu 400 aileden fazla aileye maddi ve manevi destekte bulunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin kendisini “Abla Nur” olarak kodladıkları katılımcımızla ile kendi evinde 11 Nisan 2021'de pilot görüşme, 20 Şubat 2022'de ikinci bir görüşme yapılmıştır.

K-2: 1981 Erzurum doğumlu olan erkek katılımcımız 13 yıldır Ankara'da yaşamaktadır. TRT kurumunda tekniker olarak çalışmayı sürdürürken yedi senedir Ankara'nın çeşitli bölgelerinde aktif olarak sahada yardım gönüllüsü olarak faaliyetler

yapmaktadır. Özellikle yetim göçmenlere ve ailelerine yönelik faaliyetler sürdüren gönüllümüz eşi ile başlattığı yardım hareketini iyi bir çevre oluşturarak geliştirmiş. Yardım ve dağıtım için Altındağ'da bir deposu da bulunan gönüllümüz ile ilk pilot görüşme göçmen eğitimi üzerine çalışma yöneten Dr. Özlem Erden Başaran ile 12 Mart 2020 de yapılmıştır. İkinci görüme ise 5 Nisan 2021 tarihinde Altındağ deposunda gerçekleştirilmiştir.

K-3: 1965 Adana'da dünyaya gelen kadın katılımcımız 13 yıldır Ankara'da yaşıyor. Evli ve 4 çocuk annesi olan katılımcımızın K-1 gönüllümüz ile eski bir dostlukları olduğu gibi, yardım grubuna maddi, manevi her türlü destekte bulunuyor. Aracı ile faaliyetlere destek olduğu gibi, istişare ve yardım ihtiyaçlarını toplama ve çevrede duyurmakta da yardımcı olmaktadır. Gönüllümüz ile K-1 gönüllümüzün evinde 20 Mayıs 2021'de mülakat gerçekleştirilmiştir.

K-4: 1966'da Batman'da doğan kadın katılımcımız 17 yıldır Ankara'da yaşayan evli ve 4 çocuk sahibi bir gönüllümüzdür. K-1 ile çok eski dostlukları olduğu gibi K-1 katılımcımızı göçmenlere yönelik faaliyetlere ilk teşvik eden kişidir. Yardım grubuna maddi, manevi her türlü destekte bulunduğu gibi istişarede, yardım ihtiyaçlarını toplama ve çevrede duyurmakta yardımcı olmaktadır. Katılımcımız ile 15 Ekim 2021 tarihinde evinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-5: 1981 Almanya doğumlu olan kadın katılımcımız 25 yıldır Ankara'da yaşamaktadır. Evli ve 3 çocuk annesi olan katılımcımız K-1 ve ekibiyle faaliyetlere katılmaktadır. K-1 ve grubuyla komşusu aracılığıyla tanışmış, sıklıkla olmasa da gönüllü yardım faaliyetlerine özellikle araç desteğiyle katılmaktadır. Gönüllümüzle 6 Nisan 2022 tarihinde evinde görüşme yapılmıştır.

K-6: 1969 Adıyaman doğumlu olan kadın katılımcımız 30 senedir Ankara'da yaşamaktadır. Evli ve iki çocuk annesi olan katılımcımız daha öncesinde Mutlu Yuva Yaşam Derneğinde görev alırken, derneğin düzenlediği bir toplantıda K1 ve grubuyla tanışmıştır. Dezavantajlı kesime yönelik sahada oldukça aktif olan grubun çalışmalarını beğenerek faaliyetlere dâhil olmuştur. Yardım grubuna maddi, manevi her türlü destekte bulunmakta, istişare ve yardım ihtiyaçlarını toplama ve çevrede duyurmakta aktif görev almaktadır. Katılımcımız ile 9 Ekim 2021 tarihinde bir saha etkinliği sonrası bir kafede görüşme yapılmıştır.

K-7: 1980 Konya doğumlu olan kadın katılımcımız 30 senedir Ankara'da yaşamaktadır. K-1 ve ekibini sosyal medyada bir arkadaşının paylaşımıyla tanımış, faaliyetlerini sosyal medya hesaplarından uzun süre takip ettikten sonra grubun saha çalışmalarına aktif katılım sağlamaktadır. Yardım toplama, çevreye duyurma ve dağıtım konularında K-1 gönüllümüze destek olmaktadır. Katılımcımız ile 20 Aralık 2021 tarihinde evinde görüşme yapılmıştır.

K-8: 1958 Ankara Beypazarı doğumlu olan erkek katılımcımız 54 yıldır Ankara'da yaşamaktadır Evli ve üç çocuk babasıdır. Özel bir yurttan müdür görevinde icra ettiği gibi sahada bireysel aktif bir gönüllüdür. Bireysel gönüllülüğü yanında Ankara Yardımlaşma Platformu ile ortak faaliyetler yürütmektedir. Platformun güvenilir karar alıcı üyelerinden olduğu gibi sahada birçok gönüllü ile koordineli çalışmaktadır. Katılımcımızla 25 Şubat 2022 tarihinde müdürlüğünü yaptığı yurt binasında görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-9: 1976 Zonguldak doğumlu olan erkek katılımcımız 35 senedir Ankara'da yaşamaktadır. Evli ve 3 çocuk babası olan gönüllümüze Ankara Yardımlaşma Platformu aracılığıyla ulaşılmıştır. Ankara Yardımlaşma Platformunun saha dağıtımlarında ve depo sorumluluğunda aktif görev almaktadır. Eşyaların taksimi ve dağıtımların belirlenmesinde karar verici konumundadır. Kendisiyle görev yaptığı şirketin toplantı odasında 18 Kasım 2021 tarihinde görüşme yapılmıştır.

K-10: 1984 Ankara doğumlu olan kadın görüşmecimiz 38 senedir Ankara'da yaşamaktadır. Kenisine hem platform hem de K-1 ile görüşmelerimizde ismi çokça bahsedildiğinden ulaşım sağlanmıştır. Uzun süredir yardım faaliyetlerini gönüllü ve bireysel yürüten gönüllümüz evli ve bir çocuk annesidir. Sahada aktif görev yaparken Ankara Yardımlaşma grubuyla ve Abla Nur grubuyla tanışarak onlarla da bazı faaliyetlerinde koordine oluyor. Sahadaki dernekler ve gönüllüler hakkında çok fazla bilgiye sahip olan katılımcımız faaliyetlerinde güvendiği gönüllülerle irtibat kurmaktadır. Kendisiyle 5 Ocak 2022 tarihinde Anafartalar Çarşısı'nda muhasebeci olarak çalıştığı mağazada görüşme gerçekleştirildi.

K-11: 1967 Çorum doğumlu olan erkek katılımcımız evli ve iki çocuk babasıdır. Kendini bireysel bir aktivist olarak tanımladığı gibi birçok dernekte gönüllü görev alarak pek çok derneğe insan kaynağı oluşturmaktadır. Ankara Yardımlaşma Platformu aracılığıyla ulaştığımız gönüllümüz sahada görünürlüğü sevmediği gibi yurt dışına gönderilen yardım

tırlarında sorumlu olarak görev almaktadır. Katılımcımızla Hacı Bayram Kızılây temsilciliğı binasında 7 Şubat 2022 tarihinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-12: 1958 Ankara doğumlu olan kadın katılımcımız 60 yıldır Ankara'da yaşamaktadır. Yugoslav göçmeni olup Ankara'da doğup büyüyen katılımcımız evli ve 2 çocuk annesidir. 10 sene aktif Deniz Feneri'nde görev almış, sonradan bireysel yardım faaliyetlerini yürüten bir gönüllüdür. Saha gönüllülerini aktive ve koordine etmek amacıyla Ankara Yarımlaşma Platformunun kurucularından olup platformun finans işlerinde, dağıtımda ve koordinasyonda karar alıcı pozisyonundadır. Gönüllümüz ile 6 Mart 2022 yılında kendi evinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-13: 1976 Ankara doğumlu olan kadın katılımcımız evli ve 2 çocuk annesidir. Evlendikten sonra bir müddet İzmir'de yaşamış, 2009 yılı itibariyle Ankara'ya dönerek ayrılmamak üzere Ankara'ya yerleşmiştir. Önceki yıllarda gassallık ve imam hatip ortaokulunda fahri hocalık görevinde bulunmuştur. Şu anda Bağlum'da eviyle aynı binada İslami ilimler eğitimi ve dayanışma temelli kendisinin açtığı bir kursu yönetmektedir. Gönüllü olarak hocalık yaptığı gibi ayır işlerinde bireysel gönüllü hizmet vermektedir. Araştırmamdan haberdar olan bir imam aracılığıyla kendisine ulaşarak 15 Ekim 2021 tarihinde açmış olduğu kursta görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-14: 1963 Tokat doğumlu olan kadın katılımcımız 1976 yılından bu yana Ankara'da yaşamaktadır. Özel bir bankadan emekli olduktan sonra farklı iş girişimlerinde bulunmuştur. Hayata ve insanlığa iyilik ve yardım odaklı katkıda bulunmayı ilke edinmiş bir bireysel gönüllüdür. Araştırmadan haberdar olan bir gönüllünün önerisiyle kendisine ulaşılmıştır. 18 Ekim 2021 tarihinde oturduğu sitenin bahçesinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-15: 1967 Ankara doğumlu olan kadın katılımcımız doğumundan bu yana Ankara'da yaşamaktadır. Kadınlarla sürdürdüğü dini bir sohbet halkası ve mahalle çevresiyle organize bir gönüllülük hareketi sürdürmektedir. Araştırmamızdan haberdar olan gönüllülerin yönlendirmesiyle kendisine ulaşılmıştır. Sohbet ortamı, arkadaşlarla ilişkileri gözlemlenerek 20 Ekim 2021 tarihinde katıldığı bir toplantıda görüşmeye yapılmıştır.

K-16: 1951 doğumlu olan kadın katılımcımız 35 yıldır Ankara’da yaşamaktadır. Evli ve 4 çocuk annesi olan katılımcımız K-15 görüşmecimiz ile aynı sohbet halkasındadır. Kendisine araştırmamızdan haberdar olan gönüllülerin yönlendirmesiyle ulaşılmıştır. Sohbet grubu haricinde ailesiyle de bireysel yardım gönüllülüğü sürdürmektedir. 20 Ekim 2021 tarihinde katıldığı bir toplantıda birebir görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-17: 1984 doğumlu olan kadın katılımcımız 15 senedir Ankara’da yaşamaktadır. Evli ve 2 çocuk annesi olan katılımcımız, K-15 ve K-16 görüşmecilerimizle aynı sohbet grubunda olup yardım faaliyetlerini organize etmek, yönetmek ve çevreye duyurmak konusunda aktif çalışmaktadır. 20 Ekim 2021 tarihinde katıldığı bir toplantıda birebir görüşme gerçekleştirilmiştir.

K-18: 1957 Ankara doğumlu olan erkek katılımcımız Bolu kökenli olsa da doğduğundan beri Ankara’da yaşamaktadır. Evli ve üç çocuk babası olan katılımcımız ilkokul mezuniyeti sonrası, babasının yanında marangoz çıracı olarak başladığı işi 50 senedir marangoz atölyesi ile sürdürmektedir. Suriyeliler Siteler semtinde yoğunlaşmadan önce de Somalili ailelerle ilgilenen gönüllümüz 2011’den bu yana Suriyelilerle Önder Mahallesinde ilgilenmekte, yetim ve kimsesizlere evini açmaktadır. Önder Mahallesinde bir gecekondu otururken ihtiyaç sahibi ailelere destek olmuş sahaya oldukça hâkim olan katılımcımıza Suriyeliler “Baba” ismini takmıştır. Altındağ olaylarında evi yağmalanmış, bu sebepten Karapürçek Mahallesi’ne taşınmak zorunda kalsa da yardımlarını sürdürmeye devam etmektedir. Sahada gömenleri çok iyi tanıdığından birçok saha gönüllüsünün de danıştığı bir kanaat önderi niteliğindedir. Görüşme sağladığımız diğer gönüllülerden çoğunluğunun ismini zikretmesi sonucu bu araştırmada muhakkak kendisiyle görüşme sağlanması gerektiğine inanarak ulaşılmıştır. Görüşme 12 Kasım 2022 tarihinde evinde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Cinsiyeti	Medeni Hali	Çocuk sayısı	Ankara'da İkamet Süresi
K-1	1966	Bitlis	Kadın	Evli	3	15
K-2	1981	Erzurum	Erkek	Evli	3	13
K-3	1965	Adana	Kadın	Evli	4	15
K-4	1966	Batman	Kadın	Evli	4	18
K-5	1981	Almanya	Kadın	Evli	3	25
K-6	1969	Adıyaman	Kadın	Evli	2	30
K-7	1980	Konya	Kadın	Evli	3	25
K-8	1958	Ankara	Erkek	Evli	3	54
K-9	1976	Zonguldak	Erkek	Evli	3	35
K-10	1984	Ankara	Kadın	Evli	1	38
K-11	1967	Çorum	Erkek	Evli	2	40
K-12	1958	Ankara	Kadın	Evli	2	60
K-13	1979	Ankara	Kadın	Evli	2	13
K-14	1963	Tokat	Kadın	Evli	1	46
K-15	1967	Ankara	Kadın	Evli	2	55
K-16	1951	Ankara	Kadın	Evli	4	35
K-17	1984	Niğde	Kadın	Evli	2	15
K-18	1957	Ankara	Erkek	Evli	3	65

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinde bulunan 18 gönüllü ile yapılan derinlemesine görüşmeler, sahada yapılan katılımcı gözlemler ve sosyal medya hesapları incelenirken Horton ve Smith ile temelleri atılan Özgecil (Althuristic) ve Bencil (Egositic) ikili motivasyon modelleri ve Esmond ve Dunlop oluşturduğu çoklu motivasyon modelleri göz önünde bulundurulmuştur. Gönüllüğün sürekliliğini sağlayan, gönüllülükle ilişkili belli başlı kavramlar ortak belirlenen kavramlar üzerine değerlendirilmiştir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve zorunlu göçe maruz kalan diğer mültecilere yönelik resmi bir kurum olmadan yürütülen gönüllülük faaliyetleri sosyoloji kuramlarından Sosyal Alışveriş Kuramı, Güçlendirme Teorisi, Çatışma Teorisi, Kültürlerarası Yeterlilik kuramları perspektifinde incelenmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde 12 farklı temaya erişilmiştir.

4.1. Gönüllülerin Organize Olma Biçimleri

Öteki sorumluluğun getirdiği toplumsal bir tepki olarak Ankara’da birden fazla gönüllülük hareketi doğmuştur. Bir resmiyete bağlanmadan 10 seneden fazla sürdürülebilirliği devam eden ve toplumda en dezavantajlı gruplardan özellikle göçmenlere yönelik yürütülen gönüllülük hareketleri incelendiğinde sistemli organizasyona dönüştükleri gözlenir. Organizasyona dönüşen her oluşum bir organizasyon kültür içerir.

Bir kurumu diğer kurumlardan ayıran ayırt edici özelliklere sahip, kurum bireylerini ortak bir amaç etrafında buluşturan, çoğunlukla yazılı olmayan temel değer ve davranışlar içeren kurum kültürü, kurum bireyleri için karar ve davranışlarında bir güven sahası oluşturur. Kurum içinde davranışları yönlendiren normlar, değerler, inançlar olarak tanımlanan kurum kültürü, bireylere hem bir kurum kimliği kazandırır hem de verimliliği ve ortak amaca bağlılığı artırır (Erdoğan, Aydemir, Bircan, & Sayın, 2020).

Kurum kültürleri genelde Aile Kültürü, Girişimci Kültür, Rekabetçi Kültür, Kuralcı Kültür olarak dörde ayrılır. Cameron ve Quinn kurumda insanların etkileşim şekli, kuruluşu

verilen “bütün benlik” katkısı ve yenilikçi adımların ne ölçüde tolere edileceği veya teşvik edileceği ve liderlik biçimlerine göre kültürü dörde ayırmışlar (Cameron & Quinn, 2011).

Her ne kadar bir kurum olmasalar da bir oluşum ve organize faaliyetler içerisinde bulunan enformel gönüllü gruplarda ağırlıklı olarak aile kültür tipi öne çıkmaktadır. İş birlikçi kültür olarak da tanımlanan aile tipi kültürde, organizasyon geniş bir aile gibidir. Çalışma tarzı, ortak değerlerin paylaşılması, katılımcılık, sadakat, geleneklere sahip çıkma ve geliştirme yaygındır. Liderler genelde baskın karakterlidirler ve ebeveyn gibi düşünülürler. Yine organizasyon faaliyetleri lider konumundaki kişi ya da kişiler tarafında belirlenip, nihai kararlar onlara bağlıdır. Organizasyonun finansal yürütümü, işleyişi liderlere bağlıdır.

Grup olarak hareket eden enformel gönüllülerde sosyal medyadan yardımların toplanışı, faaliyetlerin duyurulması tüm üyeler tarafından aktif yapılırken, faaliyetin işleyiş zamanı, işleyişi, finans harcamaları tamamen lider konumundaki kişilere ait olduğu gözleniyor.

“Hayır, dernek değil tamamen bireysel. Bizim kontrolümüz altında. Benim şahsımda ama bir gönüllü Türkiye’den değil, dünyanın dört bir yanından. Arkadaşlarımızdan destek verenler çok. Bir mesajımızla bazen yüzlerce kişiye ulaşabiliyoruz. Sosyal medya burda çok yardımcı tabii, sadece biz paylaşmıyoruz, benim mesajlarımı başkaları da durumlarında, sosyal medyalarında paylaşıyorlar anında yüzlerce kimseye ulaşabiliyoruz.”(K-9,E,46)

“K-1, aileleri tespit ediyor, ihtiyacı tespit ediyor gruplarda ya da sosyal medyasında duyuruyor. Biz de çevremize duyuruyoruz. Tabii ondan bir yardım talebi gelmesi çok önemli. Yıllardır işin içinde, O çevreyi iyi tanıyor. Sonra biz etraftan topladıklarımızı depoya götürüyoruz, orda beraber tasnif edip, arabalara yüklüyoruz. Araçlar doluyor resmen, sonra evlere gidip, kimin ne ihtiyacı var direk teslim ediyoruz. Bunların hepsi bir emek istiyor, bir ekip işi. Nakit yardımlar olduğunda da yine Nuray abla bizi yönlendiriyor, gerçekten ihtiyaç sahiplerine ulaşıyor”.(K-7, K, 42)

Organizasyonların işleyişini anlamak için önce grup liderlerinin ya da birebir katılanların bu işe nasıl başladıklarını bilmek gerekiyor.

“Bir gün bir gruba mesaj geldi. Bir ailenin çok ihtiyacı var diye. K-4 arkadaşım var onun arabaya evden ne topladıysak yükledik. İz bilmeyiz, yol bilmeyiz söylenen mahalleye gittik. Doğru düzgün adres de yok. 8 sene önceydi işte bu Siteler Önder tarafına gittik. O aileye gitmişken bir iki eve de girdik. Evlerden birinde Kadın evin ortasına bir halı sermiş yıkıyordu, kirli bir halı. Titiz bir mülteci ama hava buz gibi. İçeri odalarına baktım. Yatak olarak bir battaniye vardı. Yastık olarak da bavulun üzerine bir örtü koymuş, o yastığıydı. Bavuldan yastık. İçimiz parçalandı. Duramadık acil gruplara yazdık sağdan soldan bir sürü eşya toplayıp götürdük o aileye. Ama inanın bir iki saat içinde evi doldurduk, yerleştirdik. İşte başlayış öyle oldu. O ailedeki Abdullah isimli bir gence numaramı verdim Sonra dalga dalga yayıldı resmen benim telefonlarım. Zaten o zamanlar Suriyeli, Irak Türkmenleri daha yokluk içindeydiler, çoğunun evi boştu, ben organize ede de yüzlerce evi döşedik arkadaşlarla. Şimdi geçen birinden duydum benim numaramı parayla satar olmuşlar.”(K-1, K, 56)

Faaliyetlere giriş sebebim eşim dolayısıyla. Eşim de Kur'an Kursu öğreticisi. Bana yardım faaliyetlerinde zayıfsın dedi... O gün bugündür altı yıldır devam ediyoruz. Bu işi gönüllü olarak arkadaşlarla yapıyoruz. Daha çok yetim ve engelli aileler var. Şu an tahminen 350-400 arası aile... Bir yıldır kendi aracımızla eşimle çıkıyoruz dağıtıyoruz. Eşten dosttan toplanılan bağıştan, bizzat kendi eliyle vermek isteyenlerden, gelen yardımları dağıtıyoruz. Ellerinden geldikçe Ben aslında herkesin gelip kendisinin dağıtmasından yanayım. İnsanlar ailelere şahit olduğu takdirde bir verecekse üç veriyor. Gelemeyecek olanlar bir şekilde yardımlarını bize ulaştırıyorlar. O zaman yardımlar ulaşınca kendilerine fotoğraf makbuz paylaşıyoruz... Bazen kardeş aile projesi yürütüyoruz. Aileleri ihtiyaç sahibiyle buluşturup konuşturup kaynaştırıyoruz. Burada hedef bir ihtiyaç sahibini sevindirmek. Kim destek olacaksa o kardeşimizin ihtiyacını kim giderecekse biz onunla beraberiz.(K-2, E, 41)

Gönüllü faaliyetlerini iyi bir grup organizasyonuna çeviren gönüllüler organizasyonun sürekliliğini kendi gönüllüleri, bazı STK'lar ve diğer enformel gönüllü gruplarla koordineli çalışırken; bireysel faaliyetlerini sürdürenler daha çok aile ve yakın çevre desteği, maddi ve manevi desteklerle devam edebilmektedirler.

“Ailem destek verdi, benim yaptıklarımı gördükçe çok hoşlarına gitti. Çok kalabalık bir aileyiz, kardeşlerim, annem, babam, eşim hep destek oldular. Eşim de duyarlı, sağ olsun o izin vermese destek olmasa benim işim zor olurdu... Bütün nakliyeleri ben kendi cebimden karşılarım Bayramları verilen ikramiyeleri babam dokunmaz bana verir. Ben de onları nakliyede kullanırım. Annemin köyde tarlaları var onlardan gelen gelirleri iktisatlı bir şekilde nakliyede kullanırım. Mesela Batıkent’ten çok nakliye eşyası gelir. Yenimahalle’de Türkmen bir nakliyecisi var, onlarla aldırırım bazen yeri gelir para almadan da götürürler, birbirimizi biliyoruz artık. Yanlarına bazen öğrenciler de gelir eşya taşımak için. Ben bazı öğrencilerin kartlarını doldururum, onlar dan da ara da böyle yardım talep eder. Bazen de eşyayı götüreceğim ailede delikanlı biri varsa gel sen de derim, eşya da yardım isterim. Bir şekilde duruma göre çözüm üretiyorum” (K-10, K, 38)

Gönüllülerin faaliyetlerini uzun süre sürdürmelerine en büyük etken iyi bir organizasyon ile etkin bir birliktelik sağlamalarıdır.

“Komşusu açken tok yatan bizden değildir hadisine göre elimizi uzatmalı onları gözetmeliyiz. Bugün siz ekmek verirsiniz, başkası yiyecek giyecek verir. Biri kirasını öder, biri faturasını öder. Total olur bunlar, toplumsal huzuru sağlayacak bir ortam oluşur. Bunlar senle benle biz olarak meydana gelir. Tabii bunu kanıksayacak bir lider lazım.” (K-9, E, 46)

Bu birliktelikler bazen dışarıya da taşmakta sahadaki pek çok gönüllü grup ve bireyler birbirleriyle koordineli bir şekilde çalışmaktalar. Özellikle bireysel çalışanlar Kızılay, İHH gibi büyük derneklerin saha gönüllüleri olarak görev alıyorlar. Bu derneklere beşeri bir güç olurken sahada edindikleri tecrübeleri onlarla paylaşıyorlar. Büyük dernek ve vakıflarda görev alarak, saha organizasyonu konusunda kendilerini geliştirmişler. Bu durum onlara bireysel olarak daha kolay hareket etme kabiliyeti kazandırmış.

“Gönüllü olarak bazı vakıf ve derneklere çok destek verdim. Parasal değil para işine girmem sadece parayı ailemden alırım, kardeşlerim, enişterim duyarlılar, onlardan alırım. Hamdolsun böyle duyarlı bir ailedeyim. Ama başkaları da zekât sadaka vermek istiyor, kabul etmiyorum. Benim iki ajandam var, iki ajandam doludur. Birinde hayırseverler var, birinde yardım ettiklerimin numaraları. Yardım edenler, çok değerli

duyarlı ailemler var, onlar işte bakıyorum hangi semtte oturuyor, kime kolay yardım götürebilir, ona göre yönlendiriyorum”(K-10, K, 38)

İnformel gönüllü grup ve bireyleri birçok dernek ve vakıflardan ayırt eden en önemli özellik yardımlaşmayı spesifik, bireye özel yapmaları. Dernek ve vakıflar gibi standardize olmuş yardım dağıtımlarından ısrarla kaçınıyorlar. Bu durumun göçmenler arasında da daha etkin ihtiyaç giderme yöntemi olduğunu, bu yönde mültecilerden çok olumlu dönüş aldıklarını söylüyorlar.

“Tabii ben de bilirim hep aynı numaraları getiririm verir geçerim kolaylık. Ama biliyorum kendi numarası olmaz, belki ihtiyaç yok gider satar. Buna mahal vermek istemiyorum. Bazen listeler tutuyorum hangi evin kömüre ihtiyacı var hangi evin sobaya. Tek tek götürüyorum. Yani çok nakitte vermiyorum. Sobacı’ya telefon ediyorum sen şu aileye soba bırak, kömürcüyle bir bir dolaşıyorum kömürleri dağıtıyorum tek tek. Yoksa ellerine parayı versem bilmiyorum alıyor mu almıyor mu?” (KK-1, K, 56)

“Ben ilk geldiğimde sandım ki bir yerden başlayıp sırayla dağıtım yapacağız. Ama K-1 öyle değil direk tespit etmiş, emekli, dul, yetim kapı kapı semt semt evleri bularak gidiyoruz. Ayakkabı numaraları ezberlemiş, bedenlerini ezberlemiş, özelleştirilmiş yardım gibi”.(K-6, K, 53)

“ Koli koli gelen yardımı dağıtmak da ne var, aileleri dizer eline verir geçersin. Bazen böyle yüklü yardımlar oluyor, Ramazan da falan. Tabii o da lazım, ama koliyi açıp bakıyorsun, içinde herkese aynı kuru gıdalar. O evde bebek var, engelli var, yaşlı var, genç kız var, her bireyin özel acil ihtiyacı var. Biz tespit edip götürünce öyle mutlu oluyorlar ki. Mesela Suriyeliler makarna yemiyor, bizim çaylardan içmiyor, sonra satıyorlar diye kızıyoruz. İşte bu farklılığı bilsen ona göre dağıtım yaparsın? Hangi çocuğun kaç numara ayakkabıya, monta kıyafete ihtiyacı var bilersen ona göre kapısına gidip bırakıyorsun”.(K-5, K, 41)

Kendilerine katılan gönüllüleri aktif yönlendirmek yanında liderlerin gönüllük hareketini ya da iyilik hareketini yaygınlaştırmak misyonunu da üstlendiklerini görüyoruz. Bu toplumda dayanışmayı arttırmaya örnek olmak, insanları teşvik etmek adına oldukça yararlı bir hareket. Sadece kendi gönüllüğü ya da duyarlılığını ortaya koymak değil, toplumda her kesimi bu farkındalığa erdirmek gönüllülerin temel hedefi.

“Örneğin yakın zamanda gruplardan birinde yazıldı bir ihtiyaç sahibinin çocuğunun sünnet kıyafetine ihtiyacı varmış. Yazılınca sabırla bekledim yani ben o gün aslında bulup götürürüdüm, ama 20 gün bekledim. Kıyafet alınmadığı gibi kimse de sormuyor, çocuğun kıyafeti alınıp alınmadı mı diye, artık bir aya yaklaştı. Tabii ki grupta yazmadım, ilgili kişinin kapısına gittim. “Çocuğumuz sünnet oldu mu?” dedim. “Kıyafet bulunamadı o yüzden daha olmadı” dedi. Aslında ben elimdeki o sünnet kıyafetini ihtiyaç sahibine direk götürebilirdim ama hayır, ben burda şunu öğretmek istedim: İyiliği, yardımlaşmayı öğreterek ilerlememiz gerekiyor. Çünkü bu yardımlaşma bir kişinin tek başına altından kalkabileceği bir olay değil, mümkün değil, toplu olarak yapabiliriz, bu ruhu hep birlikte oluşturmamız gerekiyor”.(K-14, K, 59)

“Tabii tek başına olmuyor her zaman gönüllü destekçilerimiz de var sağolsunlar. Elllerinden geldikçe. Ben aslında herkesin gelip kendisinin dağıtmasından yanayım. İnsanlar ailelere şahit olduğu takdirde bir verecekse üç veriyor. Gelemeyecek olanlar bir şekilde yardımlarını bize ulaştırıyorlar. O zaman yardımlar ulaşınca kendilerine fotoğraf makbuz paylaşıyoruz. Ki görsün, hem emin olsun hem kendi o ailelerle bir bağ kursun.”(K-2, E, 41)

“Sanal parayı sanal ortamdan iletip yardım yaptık sanıyor çoğu. Kardeşim bir gel ayağın çamura değsin, soğuk odalarda bir yarım saat geçir, yanmayan sobları gör. Hep karşısın, ya mülteciye, bak nasıl yaşıyorlar. Ben o yüzden herkes yardım dağıtımına gelsin isterim. Solfasola gidin, kapıları çalın. Yetim var mı diye sorun gidin evine oturun, tatlı götürün yemek götürün. Önce bir evi analiz edin böyle 10, 15 tane eve gidin. Araştırın” (K-11, E, 55)

Gönüllü faaliyetlerin işleyişlerini özetleyecek olursak önce ihtiyaç sahibi aileler, lider konumundaki gönüllüler ya da sahada aktif tecrübeli gönüllüler tarafından tesbit ediliyor. Uzun süredir sahada olmanın gereği olarak durumu netleştirilmeyen ailelere yardım götürülmüyor.

“Şimdi canım sen de biliyorsun her türlü insan var, biz neler yaşadık. Birebir aileyi takip edip, öğrenmek şart. Bu bizim işin en ince noktası. Sonuçta bize verilenler emanet onları en hassas şekilde dağıtmak şart. Yani ben kendi malımdan daha hassasımdır.

Güvenmediğime vermem. O yüzden de Platform bana güvenip, onayımı alıyor, emanetler ben de toplanıyor. İnce davranmak lazım.”(K-12, K, 64)

“Prensip olarak sosyal inceleme yapmadan yardım yapmıyoruz. Bu sosyal inceleme de daha çok konu komşu, esnaf, çevreden insanlar, ırkdaşı, onlara soruyoruz. Allah’ın izniyle diyoruz, biraz da artık Allah’a havale ediyoruz. Biraz da tecrübe hâsıl oldu adamın yüzüne bakıp anlayabiliyoruz çoğu zaman, yanılısak da 100 kişide 3-4 tanedir yani çoğunlukla gerçekten ihtiyaç sahibine gidiyor.”(K-9, E, 46)

Aileler ve ihtiyaçlar tespit edildikten sonra sosyal medya hesaplarında, özellikle WhatsApp gruplarında ihtiyaçlar duyuruluyor. Hatta ihtiyacın miktarı fazlaysa belli bir süre kampanya şeklinde devam ediliyor. Gruplarda toplanan nakdi yardımlar grup liderlerine iletiliyor. Liderlerin ya da finansın devredildiği kişinin gerekli gördüğü kadarı, gerekli görülen ailelere dağıtılıyor. Ya nakdi ya da aynı yardımlar şeklinde tasnif ediliyor.

“Elimizde zekât, sadaka olduğu an, ya da çevremizden bizim dağıtım yaptığımızı biliyorlar, böyle yardımlar gelirse biz K-1’e veriyoruz. Çünkü o nasıl değerlendireceğini biliyor. Fakat bunlar da şeffaf, alınan faturalar gruba atılır, depo parası ödemesi atılır, yani her alımın faturası saklanır. Kimine kira, kimine su faturası, kimine gıda, kimine tüp parası. Kimin neye ihtiyacı varsa. Ama hep tesbit edilmiş ailelerdir. Ama biz zekâtla sadakayla sahaya indiğimizde emin ellere gitsin, kargaşa olmasın diye Ablanur’a veririz.”(K-6, K, 53)

Platformun işleyiş şekli farklı, bir eşya dahi alınacaksa K-12 kardeşimden ya da benden onay alınıyor. Yani bunu için de mecburuz. Eşya nereye gidiyor bilinmesi gerek, ulaştı mı ulaşmadı mı, başka ailenin daha mı ihtiyacı var? Bilmemiz lazım. Ama ben kendi dağıtımlarımda işte arabam var, hafif ticari araç tarzı ona yükleyip götürüyorum, dağıtıyorum.” (K-8, E, 64)

Grup olarak çalışanların aksine bireysel gönüllülük faaliyetini sürdürenler, genelde nakit yardımlardan kaçınıyorlar. Ya da alternatif bir çözüm olarak hayırsever ile ihtiyaç sahibini buluşturuyorlar.

“Gönüllü olarak bazı vakıf ve derneklere çok destek verdim. Parasal değil para işine girmem sadece parayı ailemden alırım, kardeşlerim, eniştelерim duyarlılar, onlardan alırım. Hamdolsun böyle duyarlı bir ailedeyim. Ama başkaları da zekât sadaka vermek

istiyor, kabul etmiyorum. Benim iki ajandam var, iki ajandam doludur. Birinde hayırseverler var, birinde yardım ettiklerimin numaraları. Yardım edenler, çok değerli duyarlı aileler var, onlar işte bakıyorum hangi semtte oturuyor.(K-10, K, 38)

“Ben para işine girmeyi sevmiyorum ablam. Sıkıntılı iş. Aslında dernekler falan da girmemeli, gönüllüler de. Herkes zekât toplar oldu. Zekât memuru var zaten devletin: Diyanet, Kızılay, İHH. Diyanete toplama yetkisi verecek. Kızılay’a dağıtma yetkisi verecek, İHH ya soruşturma yetkisi verecek. Bu hazır dernekler 3 büyük dernek devlet altında çalışacak, onların teşkilat geniş. Kızılay’a her gün koli verse Kızılay dağıtır, yine İHH ya verse dağıtır. Zekât memuru yapacak, Kızılay, İHH üzerinden dağıtacak. Yoksa herkes zekât topluyor, herkes kurban kesiyor karışıyor işler. Ben bu derneklerde gönüllü çalışırım, ayırmam yani yeter ki maksat hizmet etmek. (K-11, E, 55)

Toplanan tasnif edilen yardımlar Ankara’nın her semtinde kimin ihtiyacı varsa ihtiyacına göre liderler ve ya gönüllüler tarafından, bir ekip doğrultusunda herhangi bir zaman diliminde götürüp teslim ediliyor. Yani insani yardım dağıtımında gönüllüler için belirli ayrılmış bir zaman yok. Yardımların içeriği ise sınırsız.

“Bazen bir aile söyleniyor, yeni gelmiş hiç birşeyi yok. Türkmenler Suriyeliler öyle. İşte grupça çevreden topluyoruz. Bir evde aklınıza gelebilecek A dan Z ye herşey. Rendesinden tut halısına, banyo takımına kadar, ne eksikse, götürüp teslim ediyoruz.”(K-15, K, 55)

“Saat kavramı yok bizde. İnanır mısın Ramazan evde iftar ettiğim azdır. Akşam 8-9 dağıtım devam eder. Bazen oralarda iftar açarız. Gece dağıtım da rahat oluyor, bazen bilerek gece gideriz. Yeter ki yanımda gelecek biri olsun, giderim ben. Özellikle ev yerleştirdiğimizde uzun sürüyor, aynı güne gıda et dağıtımı da koyuyoruz ondan uzun sürüyor.(K-1,K, 56)

“Ankara’da ilk başta Siteler Önder’de başladık ama yayıldı giderek. Keçiören, Demetevler, Cebeci, Dikmen, Mamak, Pursaklar her bölgeye ulaşıyoruz. Sincan’da biraz çalışmamız az ama tespit edersek ulaşabilirsek, arkadaşlardan o bölgeye giden varsa ulaştırıyoruz. Yani son 2-3 senedir şehir dışına da çok eşya gönderdik. Kargo ayarlıyor, doğu illerinde köylere bot, mont, eşya gönderdik. Orada muhtarlardan dağıtanlar var.” (K-7, K, 42)

Gönüllüler yardım edenler ile yardıma ihtiyacı olanlar arasında iyi bir aracı köprü durumundalar. Organizasyonu planlarken sistematik bir yol izlemektedirler.

“Benim iki ajandam var, iki ajandam doludur. Birinde hayırseverler var, birinde yardım ettiklerimin numaraları. Yardım edenler, çok değerli duyarlı aileler var, onlar işte bakıyorum hangi semtte oturuyor ona göre ayarlıyorum”.(K-10, K, 38)

“Alan el ve veren el listem var. Bu listede alan eller belli, veren eller ise kimseye söylememek için tembihlendiğim insanlardır. Böyle çok iyi insanın olması da beni çok mutlu ediyor. Dini bilgisi zayıf olmasına rağmen çok yüce olan insanlar var.” (K-14, K, 59)

Faaliyetlerin düzenlenmesinde özellikle ikinci el eşyaların bekletilip uygun yerlere iletilmesi ve tasnif edilmesi için bir mekân, depo önemli bir gereklilik. Bireysel çalışan gönüllüler böyle bir imkâna sahip değilken, grup halinde çalışanlarda bu bir ihtiyaca dönüşmüş.

“Eşya almaya başladığımızdan beri onların muhafazası için bir yer mecburi oldu. İlk önceleri kıyafet geliyordu sadece, evde, binanın otoparkında, sonra bir arkadaşın binasında aşağıda kapıcı dairesi var orda muhafaza ediyordum. Sonra aileler arttı, gelen eşyalar büyüdü. Dikmen’de bir tanıdığın boş dükkânı vardı 2-3 sene orayı kullandık. Dolar boşalır, tekrar dolardı. Belki bu Ankara’da 200 mülteci evini döşemişizdir. Sonra o dükkândan çıkmak zorunda kaldık, Dikmen’de başka bir dükkânı tutuk. Depo şart. Hemen geleni ulaştıramıyoruz, bazen ben bilerek de bekletiyorum, gerçekten o eşyaya ihtiyacı olanı bulup ona götürüyorum.” (K-1, K, 56)

“Daha çok bizim işler telefonla organize ediliyor. Yetimlere ait bir kamyonet ve bir depomuz var Etimesgut’ta. O depoda tutarız geleni, yani tutarız derken gece geliyor, bazen sabah dağıtman gerekiyor, bazen tırla yardım gönderen var, dağıtımı 2-3 gün sürecek, ya da o depodan saha gönüllülerine veriyoruz, onlar semtlere götürüp dağıtıyorlar. 1000 koli, 2000 koli yardım gelmiş diyoruz, gönüllülere duyuruyoruz, depoya gelip yardıma gittikleri ailelere dağıtıyorlar.”(K-9, E, 46)

“Benim bu tuttuğum dairede gıda olur, bulgur, bulamaç, gelen ailelere derim gir, kilere ne ihtiyacın varsa al. Hatta açsan yak, ocağı kendin pişir. Hem depo hem daire, hem kurs, hem sohbet yeri, hem Kur’an kursu.”(K-13, K, 46)

Gönüllülerin bazen araçların da depo gibi kullanıldığını gözlemliyoruz.

“Benim araba hiç boş olmaz. Kıyafetler, fırın, ayakkabılar, eş dost giymediklerini ama düzgün, giyilebilir her eşyayı verirler. Ben hepsini toplar depoya götürürüm. Arkadaşlar diyor ki senin bu araba ahirette şahit olacak. Hiç boş kalmaz, hep eşya dolu.”(K-7, K, 42)

“Aracım canım işte gördüğün gibi yarı ticari araç tarzı her eşyayı doldururum. Benim arabada mutlaka çorap, şeker olur. Kırmızı ışıktaki yardım isteyenlere veririm. Bazen birer kiloluk prinç, bulgur, mercimek olur. Onları da öyle kırmızı ışıktaki yardım isteyenlere veririm. İyilik yapmak isteyenlere fırsatlar o kadar çok ki.”.(K-14, K, 59)

Gönüllü faaliyetler bittiği zaman en önemli iş faaliyetlerin kayıt altına alınması, hayırseverlere yapılan işlerin fotoğraflanarak belgelenmesi. Günümüzde özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrası derneklere, vakıflara ve hayır işlerinde faaliyet gösterenlere güven azaldığından gönüllüler yaptıkları her eylemi fotoğraflayıp, ya da yaptıkları her harcamayı faturalandırıp, hayırseverlerle WhatsApp ve diğer sosyal medya hesaplarından paylaşmaktadırlar.

“Ne hayır yaptıysam fotoğraflarım, gruplara atarım. Benim eskiden bir DJ geçmişim olduğundan konuşmayı da seviyorum, güzel videolar çekerim. Hem yardımlar gitti mi diye merak edenlere ispatlıyorum hem de o videolarda görenler “ Nuray Hanım, biz yaşam şartlarının bu kadar kötü olduğunu bilmiyorduk,” diyorlar. Görünce etkileniyorlar, o şekilde daha çok da yardım topluyorum. Başkasını teşvik de etmiş oluyorsun. Görsel hayra teşvikte daha etkili. Sonra gıda harcamaları, soba alımları, fatura ödemeleri mutlaka paylaşıyorum. Bazen sadece verene paylaşıyorum. Bazen de herkese. Bu paylaşımlardan mesela instagramdan ulaşan insanlar var bana. Hiç tanımıyorum.”(K-1, K, 56)

“Burda amaç görselle show yapmak değil ki. Zaten yardım kendi yardımımız değil, hayırseverlerden gelenler. Sen bu kadar topluyorsun nereye gidiyor, görmek istiyor insanlar. Verdiğin aileler kim? Tabii bizimle gelse kendi görse daha iyi, ama herkesin imkânı olmuyor. Özellikle WhatsApp durumdan topladığımız yardımlar ulaştığında mutlaka paylaşıyorum. Bir yardımı 10 kişiden topluyorsun, hayrının ulaştığını görsün. Sonra kurban vekâletinde mutlaka video lazım, insanın içi rahat etsin. Mecburuz buna.”(K-3, K, 57)

Katılımcılardan özellikle bireysel hareket edenler görselliğin yanlış olduğunu, hayrı gizlemek gerektiğini savunmaktadırlar.

“Ben çok fotoğraflamayı sevmiyorum. Ama platformdan istiyorlar bazen, onlar için çocukların yüzünü paylaşmadan çekerim. Kendim asla görünmem. Gerek yok lüzum yok, beni bilen biliyor zaten. Sosyal medyayı da çok aktif kullanamıyorum.” (K-10, K, 38)

“Ben görünürlüğü sevmiyorum. Niye sen konuşmuyorsun dediler. Bana video kamera görüntü yasak... Yasağı kendim koydum. Solfasol’de benim adımlı bilmezler. Resul derim ben adıma, adımlı da gizliyorum”(K-11, E, 55)

İnformel gönüllüler arasında faaliyetlerini sadece yardım dağıtmaya, eşya taşımaya odaklamayan, farklı faaliyetler yapanlar da bulunmaktadır. Özellikle dezavantajlı gördükleri göçmen grupların güçlendirilmesine, sosyal uyumuna katkıda bulunacak dil eğitimi, istihdam ve sosyal yaşamlarını kolaylaştıracak faaliyetlerde gönüllü katılım sağlıyorlar.

“Okul mesela, Mehmet Özücü Ortaokulu’nda yarışmalara katıldık Arapça’da birinci olduk, benden değil okulun yarısı yabancı öğrencilerdi. Nedense yabancı öğrenciler hep oraya geliyordu. Suriyeli, İranlı, Iraklı, Somalili. Bir ara anneler gelmeye başladılar, bu çocukların anneleri hocam nolur “ pırsanın, ispanağın, mercimeğin, bulgurun Türkçesini öğret bize” diye. Sağolsun bir Muammer Hoca vardı, o sınıf açtı. Bayanları oraya topladık, onlara Türkçe öğrettik. Çocuklara hat yazıları yazdırdım, ney çalamayı öğrettik, aracı oldum, herşey yardımla olmuyor, geliştirmek lazım onları. Bazen ampul gibi oluyor, yan sön, yan sön, insan otururken yorulmaz mı? Bazen ben bir elifi öğretene kadar o kadar zaman geçer ki, çünkü maneviyatı dolu. Okulda destek almak isteyen olursa gönderin buraya diyorum. Hakikatle burada donatalım, özünü bozmadan yetiştirelim, her alana girsin.”(K-13, K, 46)

“Çok projelerim var benim. Mesela mülteci kadınları temizlik, çocuk bakıcılığı konusunda desteklese, bu işleri yaptırsak, eline ekmek geçse. Yardımlardan fırsat bulamıyoruz. Bazı Türkmenler var, dikiş dikmeyi seviyor, pnlara kumaş buluyorum, bazıları çalışmak istiyor, eve temizliğe felan gönderiyorum. Yıllardır ilgilendiğim bir aile vardı, burda Dikmen’de bir binada kapıcı dairesine yerleştirdik. İş bulduk adama. Suriyelilerin boya ellerinden gelir. Böyle istihdamda aracı olduğum çok mülteci var”. (K-1, K, 56)

Organizasyonun sistemli ve güçlü işleyişi gönüllülerin dâhil oluşunu, faaliyetlerin sürekliliğini ve toplumun güvenini artırıyor. İkili faktörlü motivasyonlar ayrışmasında Herzberger'in dışsal modeller içine alabileceğimiz organizasyon, üçlü faktörlerde Fitch'in Sosyal Yükümlülük ve Gidron'un Toplumsal kategorisinde yerini alır. Fakat biz araştırmamızda çoklu faktörleri incelediğimizden Esmond ve Dunlop'un skalasında Toplumsal ve Sosyal Etkileşim sınıflandırmasında değerlendirebiliriz.

Toplumsal olana duyarlılık gösterme ve organize bir hareket kurma, sistematik bir işleyişin içinde bulunma güçlü bir organizasyonu da beraberinde getirir. Bireylerin güçlü bir organizasyonda yer alması hem aidiyet edinme hem toplumda olumlu kılınan bir eylemin kimliğine bürünme, hem de ortak iyi için hizmet etmeyi doğurur. Bütün bunlar gönüllü bireyin gönüllülük faaliyetlerini sürdürmesinde motive edici özelliklerdir. Teoriler bağlamında gönüllülerin manevi bir kazanım sağladığı sosyal alışverişe dönen gönüllülük faaliyetleri Sosyal Alışveriş Teorisi kapsamında anlamlandırılabilir.

Faaliyetlerde sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ağırlık verilmesi, bunlara ek olarak istihdam ve eğitimlerinde yardımcı hamleler yapılması gönüllülerin, dezavantajlı gruplardan göçmenlere yönelik faaliyetlerini güçlendirme temelli organize ettikleri görünmektedir. Güçlendirme Teorisinin sosyal adalet ve eşitliği sağlama, dezavantajlı gruplara onurlu bir yaşam düzeyi sunma temeli göçmenlere yönelik faaliyetleriyle gönüllülerde birebir gözükmektedir.

Organizasyon kültürünün aile kültürü olması özellikle özgür ve bireysel çalışmak isteyen lider konumundaki gönüllüler için daha rahat hareket etme alanı sağlıyor. Güçlü bir liderlik yapısı, kural belirleyici olmaları faaliyetlerin hızlanmasında ve sürekliliğinde motivasyonu artırıyor. Çatışma Teorisinde olduğu gibi liderler sosyal adaleti sağlamak adına devlet otoritesi gibi görünme, karar alma ve gönüllü oldukları gruplar içerisinde güç elde etme kazanımındadırlar. Tersine lider konumunda olmayan ve bir gruba bağlı gönüllüler için güçlü liderli bir yapının sınırlayıcı etkisi var. Attıkları her adımı lider gönüllülere sormaları, tüm yetkileri liderlere vermeleri, olumsuz bir sınırlayıcı etkisi olması beklenirken gönüllüler için sorumluluğu devretme rahatlığı, liderlere gönüllü itaat ve güveni beslediği gözleniyor. Bu durum lider olmayan gönüllülerin daha huzurla çalışmalarını, gruba bağlılıklarını ve gönüllülüğe motivasyonlarını teşvik edici olduğu gözleniyor.

4.2. Gönüllülük Doğuştan mı, Edinilmiş Bir Özellik mi?

İnsana ait etik, ahlak, iyilik kötülük gibi olguların epistemolojik olarak kaynağı hep merak konusu olmuştur. Genel olarak insan türü anlatılırken “ego” ve “ben” üzerine inşaa edilen daha kendicil bir aktarım söz konusudur. Kan bağı olmayan bireyler için maddi manevi her türlü çıkardan fedakârlık göstererek uzun süre özverili bir çalışma göstermek, bencil yapının karşıtı diğerkâmca ve özgeci bir tavır gerektiriyor. Gönüllülerimizle yaptığım görüşmelerde birçoğunun gönüllülüğün onlarda mültecilerin durumuna farkındalık etmelerinden önce de var olduğunu anlıyoruz. Birçoğunda toplumda dezavantajlı durumda olanlara ve ihtiyaç sahiplerine karşı aslında var olan bir duyarlılıkları söz konusu.

“Küçüklüğümde beri dernek vakıf işlerinde hep vardım. İhtiyaç sahiplerini gözetmede hep varım, özellikle yetimlere karşı bir hassasiyetim var “(K-9, E, 46)

“Ben daha çok genç kızken yani o zamanlar hiç param olmazdı, kermeslere gider, satışta görev alırdım. Elindekinin en iyisini en sevdiğini vermek en makbulüdür dinimizde. Mesela iki kalemim mi var, en sevdiğimi hemen ihtiyacı olan birine verirdim. Bilmiyorum insanın içinde olacak biraz. İnsanın en değerli hazinesi zamanı. Zamanımı hayır işinde saatlerce geçiren gerçekten gönüllüdür, bu herkesin de yapabileceği bir şey değil.”(K-7, K, 42)

“Fakat ben bu gönüllülük meselesine yeni başlamadım. İlkokuldan beri arkadaşlarıma yardımlar ederek bu gönüllülük sevgisini içime işledim. Bunları ifade etme amacım tamamen içimden gelmesiydi. O sevinen gözleri görmek beni çok mutlu ediyor... Televizyonda haberleri izlerken, internete bakarken, sizinle sohbet ederken, komşularla çay içerken kısacası her alanda insanlara dokunma isteği buluyorum. Çocukluğumdan beri genel olarak hayatıma yansımış bir karakter özelliğidir. Örneğin şu anda bile yediğim tostan kalan taneleri küçük dilimlere ayırarak kuşların yemesi için serdim. Sizinle görüşmeden önce ben bu hanıma nasıl iyilik yapabilirim diye düşündüm. İyilik içten gelen bir şey.”(K-14, K, 59)

Bazı gönüllüler iyilik hareketlerinde her zaman bulunarak gönüllülük eğer süreklilik kazanabiliyorsa bunun tek göstergesinin bireyin içinden gelmesi yani doğuştan olması gerektiğine inanıyorlar. Fakat bazı gönüllüler ailelerinin de benzer faaliyetleri fedakârca

yürüttüğünü ya da lider konumundaki gönüllülerin özverili tutumlarından etkilenecek gönüllü olduklarını vurguladılar.

“Aslında başlamak diye birşey yok, babam da çok gönüllülük yapardı, biz bir gecekonduda otururduk. Büyük müstakil evimiz vardı. Arka ve ön tarafta küçük küçük gecekondularımızı vardı. Ön tarafta aileler, arka tarafta bekâr gençler oturuyordu. Babam kiralari çok düşük tutardı, mutlaka kirayı alırdı, ama aldığı da el altından onlara geri verirdi. Mesela Deniz Feneri’nde paketlemede çalıştım bir ara, babamla gidiyorduk hatta zevkli bir iş, gıda, kırtasiye paketliyordum. Öyle pek çok dernekte de görev aldım.” (K-10, K, 38)

“Bizim evimiz çok büyüktü. Bitlis’te büyükçe bir ev, her gün istisnasız garibanlar gelir, evde ne pişerse yedirir içirirdik. Öyle yemekler yapardı annem, babaannem, yakındaki fakire fukaraya gönderirdik. Ailede vardı bizim bu zaten.” (K-1, 2022)

“Belki Suriyelilere ya da diğerlerine önyargılı olabilirdim. Hayatımı her gün gezmede tozmada geçirebilirdim. Ama K-16’ nın fedakârlıklarını, arkadaşlarımın nasıl hayır için koşturduklarını gördükçe olmak istediğim yeri buldum. Gönüllülük biraz da böyle doğuyor ekipçe.” (K-17, K, 38)

Ötekine karşı duyarlı olmak, dezavantajlı durumda olanın farkında olmak ve harekete geçmek eylemi fitraten insanda var olan bir olgu mu, yoksa duyarlılık ve farkındalık aileden, çevreden ya da dâhil olduğun bir gruptan öğrenilen bir olgu mu? Ali Ayten yardım etme eğilimini empati ve din üzerinden açıklamak üzere yaptığı araştırmada yardım etme bilincinin aileden kazanıldığını belirtse de (Ayten, 2013) bizim çalışmamızda kollektif bir eyleme dönüşen ve kişide süreklilik arz eden ötekine karşı sorumluluk bilincinin kaynağının bireyde doğuştan var olabildiğine dair bulgular elde edildi. Gönüllülerle görüşmelerde tam tespit edemediğimiz bu durumun daha geniş bir kapsamda araştırılmaya, insan bilimleri çerçevesinde değerlendirilmeye ihtiyacı var. Bireyde doğuştan gelen bir özellik olarak ele alınırsa motive edici etkenlerden içsel faktör olarak değerlendireceğimizden gönüllü bireyi kendi kendine teşvik edici özellik taşır. Aileden ya da birinci öğreticilerden öğrenilerek elde edilen bir kazanım ise dışsal bir motivasyonel faktör diye kategorilendiririz. Tabi lider konumundaki gönüllülerde gözlenen öteki sorumluluğunun toplumu etkilemesi ve başka insanları da gönüllüğe teşvik etmesi gönüllülüğün öğrenilen ve öğretilen bir olgu olduğuna da delil olarak gösterilebilir. Bu durum epistemolojik açıdan tartışmaya açılması gerekir.

4.3. Gönüllüğün Önemli Motivasyon Kaynağı Din

Din her zaman toplumsal normlarda en belirleyici unsur olduğundan, toplumda kabul edilebilirliği, iyi insan, iyi örnek olamayı teşvik ettiği de tartışılmaz. Marinett Bentt'in sadece Batı ülkelerinde değil, dünyada 113 farklı ülkede yaptığı çalışması göstermiştir ki büyük dini geleneklerdeki özgecilik ve vekilharçlık normları gönüllü olmayı etkilemekte iyiye ve iyiliğe teşvik etmektedir.

“Rabbim öyle diyor siz Allah’a güzel bir borç vermek istemez misiniz, karşılığını mahşerde bizzat ben ödeyeceğim diyor, bundan güzel söz olur mu? Peki, infak nedir? İnfak canına dokunabilecek bir şeyi, kendi ihtiyacını bölüp yarısını verebilmek. Onu sana kim gönderdi? Rabbin gönderdi. Rabbinin gönderdiği şey sana mı ait, canda sana ait değil, tende sana ait değil, evde sana ait değil hiçbir şey sana ait değil. Benliğindeki her şey Allah’a ait, doğru değil mi? Hal böyle olunca Allah diyor ki sakın ola ki Allah’ı unutmayın, bu Kur’an-ı Kerim’de ayettir. Çünkü Allah size şah damarınızdan daha yakındır. Şimdi bunu kalbe yerleştirerek yürürsen ne olur, infakta da rahat edersin. Gönüllük böyle bir şey.” (K-18, E, 65)

Tanrı inancı olan dinlerde yaratıcıya kendini kabullendirme, iyi bir kul olma göstergesi olarak kabul edilen iyilik özellikle semavi dinlerde Allah’ın razı olacağı kul olma, iyi kulluk ve ahirete günahsız gitme şartları olarak kabul edildiğinden iyilik ve gönüllülük her fırsatta teşvik edilmiştir.

“Şüphesiz mü’minler biribirleriyle kardeşirler.”² (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018)

Buhari’den alınan bir hadis-i şerifte Hz. Muhammed(sav) “Kim bir müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah(C.C) o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarını giderir. Kim bir müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.” Şeklinde belirtmiştir (Canan, 1988).

İslam’ın temel inancında toplumsal iyi, başkasına iyi olmaktan öte Allah’ın razı olduğu kul bilinci olduğundan, iyilik davranışını gidermekte karşı taraftan bir beğeni bir kabul almak, hor görüldüğü gibi iyiliğin sadece Allah’ın rızası için yapılması doğru bir

² Hucurat Suresi: 49/10.

davranış olarak nitelendirilmiştir. Bu yüzden gönüllüler yaşadıkları her olumsuz durumda niyetlerini kontrol ederek, olumsuzluğa rağmen gönüllülüğü, Allah'ı hoşnut edici davranış olarak görerek faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu bakış açısı motivasyonu sağlayıcı etki oluşturduğu gibi motivasyonu azaltması beklenen negatif durumlarda da iyiliğin ve gönüllülüğün devamını sağlamaktadır.

“Bazen soruyorlar bize neden buradasın? Neden bu kadar koşturuyorsun? Tabii ki tek cevabımız olur inancımız gereği” (K-2, E, 41)

“Allah böyle bir yol çizdi önümüze. Gönüllülerle koşturuyoruz. O mü'min kardeşimin, mülteci kardeşimin bir ihtiyacını gidereyim. Kıyamet günü de Cenab-ı Allah benim ihtiyacımı gidersin. O kıyamet günü dehşetli bir gün. O gün herkes pişmanlık yaşar, onu yaşamamak adına candan yürekte koşuyorum”.(K-1, K, 56)

“Bazen hiç beklemediğimiz şeylerle karşılaşyoruz. Etrafımızda sürekli bizi eleştirenler, çevremizden yolumuza taş koyanlar, yardım ettiğin insanların hainlikleri, oluyor olmuyor değil. Ama Allah rızası, Allah rızasını gözetmek bizim amacımız, böyle olumsuzluklar olacak ama biz Allah rızasını gözetiyoruz”(K-15, K, 55)

İslam dini nerdeyse temellerini yardımlaşma, dayanışma, başkasını gözetme, diğerkâmlık, hayırda yarışma üzerine kurmuştur. Ayetler ve hadislerde toplumsal düzenin ve ekonomik adaletin bir numaralı yolu olarak kazancından ihtiyaç sahibine ayırmak olarak kabul edildiği gibi, bir mü'minin başkasının ihtiyacını gidermesi teşvik edilmiştir.

“Hedefimiz var, hedefimiz onların daha iyi ve mutlu bir yaşama sahip olmaları. Allah rızası için tabii genel gayemiz... Yaşam tarzımı buna göre belirledim. Allah'ın rızasını daha kolay kazanabilirim diye düşünürken ihtiyaç sahipleri, yetimler karşımıza çıkardı Rabbim, bizi bu yola sevk etti”(K-9, E, 46)

“Döndüm kendime dedim ki: “Sen n'apıyorsun böyle”, artık ölümlerle uğraşma, ölümler sana ders vermedi mi? Bu dünya boş, zaman hemen akıp gidiyor, Allah nerde en çok razıdır, sen de zor durumda olan bir kulunun zor durumunu giderdiğinde, birini sevindirdiğinde. Dünya zor bir yer, herkes birbirine kötülük yapma peşindeyken sen iyilik yap ki Allah'ı memnun et. Benim bir numaralı gayem Allah'ın rızası”. (K-13, K, 46)

Din hem İşlevselci teorideki gibi eylemsel toplumsal işleyişi hızlandırıyor, hem de Sistem Teorisinde iletişimsel ağı kurmada etkin rol oynuyor. Özellikle aynı dine mensup göç hareketlerinde göçmen ile göçmene muhatap olanın manevi ortak bir dilde buluştuğu, gönüllülerin de bu ortak dilin akışına göre faaliyetlerini yürüttüğü gözleniyor. Karşılıklı ilişkilerin yürüdüğü maddi ve manevi içice geçmiş bir alışveriş dizgesi ile Sosyal Alışveriş Teorisine değiniyor.

Aslında çok yabancı öğrencim kalmadı, şimdi fakir ihtiyaç sahibi öğrencilere işte zekât, fitre sağlıyoruz, kime vereyim diyor ben sadece bağlaç oldum, güvenli bir yüz arıyor insanlar o oldum ben. Sadece bağlaç. Oradan gelenleri temiz boru gibi aktarıyorsun sadece bu. Benim tek niyetim Rasulullah(sav) gibi kimseye hayır demeden yardım etmek Zaten biri bir ihtiyaçla gelse, Allah onu ihtiyacını hazır gönderiyor aslında.45 yaşımdayım bu hep öyle oldu, o gelmeden onun istediği şey gelmiştir. Allah denk getiriyor.(K-13, K, 46)

En çok Ramazan ayı içinde yardım geliyor tabii, onları kişilere göre bölüyoruz. Zekat, fitre, işte ramazanda fitre de var. Son güne kadar ulaştırırız. Suriyelilerde biliyor o zaman daha çok yardım geliyor, Ramazan boyu telefonlar hiç susmaz. Pandemide üniversiteler online eğitime geçti. Bazı yabancı öğrenciler ülkeler arası geçiş yasaklandığından Türkiye’de kalmış, üniversitede yemekhaneler de kapanınca çocuklar iftar, sahur yapamıyor. Bana ulaştılar. Etrafa duyurdum, herkes seferber oldu, çocuklara sahur ve iftarda destek olduk. Ml’min kardeşini iftarda sahurda aç bırakır mı?” (K-7, K, 42)

Gönüllülerin gönüllüğe devamını en çok sağlayan unsur olarak göze çarpan din, aynı zamanda gönüllülüğün organizasyonunu da şekillendirdiği gözleniyor. İslam dininde ve Türkiye kültüründe “11 ayın sultanı” olarak adlandırılan Ramazan ayında gönüllülük faaliyetlerinin artışı, bu aya özel zekât ve fitre dağıtımlarının yoğunluğu gönüllüleri yoğun bir saha çalışmasına itiyor. Yine İslam dininde Kur’an-ı Kerim’de ayetlerde ve Hz. Muhammed’in(sav) hadislerinde önemli bir yeri tutan yetimlerin yardım ve dayanışmada önceliği alması, organizasyonun yönetiminde dinin ayırt edici özelliğini gösteriyor.

“Zekât sadaka en çok gelen bunlar tabii. Bizim işler en çok Ramazan’ da yoğun oluyor. Şimdi bizim milletimizde yanlış bir algılama var zekâtını illa Ramazan’da dağıtacak. O zaman kat kat sevap veriliyor diye. Aslında öyle bir şart yok. Ama ondan dolayı bize

Ramazanda çok yardım gelir. İnanır mısınız geçen Ramazan ayı 800 koli dağıtmışım sadece ben. Bunun dışında elden verdiklerimiz, saymakla bitmez. Yine Kurban desen öyle, Kurban Bayramı dört gün geceye kadar kurban eti dağıtırız. Yani biz bu kadar dağıtıyorsak dernekler vakıflar ne kadar dağıtıyordur. Duyarlı bizim insanımız.” (K-1, K, 56)

“Biz bu yola çıkarken en çok yetimleri gözetiriz tabii, çünkü yetimin boynu büküktür. Dinimizde yetimin başını dahi okşasan karşılığı çok fazla. Onların sevgiden tut her şeye ihtiyaçları var. Biz bazen aileleri yetimlere koruyucu aile yaparız. Yani bir yetim varsa benim ihtiyaç gözetmede önceliğim onlardır. Şimdi bazıları diyor: “Eee, babasından maaş kalıyor.” Tamam da bir aldığı iki alamaz, yüreği buruk onların. Sevindireceksin, yüzünü güldüreceksin”(K-2, E, 41)

“Şöyle Hilal ile tanışıyorum. Hilal bendeydi, biraz canı sıkındı. Gel dedim çünkü ben Doktor Halil Kut Baki hocanın talebesiyim ve biz önce infak diye öğrendik. Hilal’e dedim ki gel dedim sıkıntıları bertaraf etmenin yolu bir yetim başı okşamak yani biz bunu yapalım. O da maşallah Ankara’nın başını okşadı.” (K-12, K, 64)

Dinin ne kadar belirleyici olduğunu anlamak için gönüllülük faaliyetlerinde farklı din ve mensubiyete karşı gönüllülerin tutumları gözlemlendiğinde dini, dili, ırkı ne olursa olsun ihtiyaç sahibi ve muhtacı gözetmenin öncelik olmasının yanında Müslüman olana yönelik daha seçici oldukları belirlendi

“Sen ayırt etmesen de yardımı veren yadırgayabiliyor. Sonuçta biz emanetçiyiz, başkasının yardımını taşıyoruz. 5-6 yıldır yardım ettiğimiz Türkmen bir aile vardı, aileyi çok iyi tanıyorum. Bir gün hayırseverler gıda paketleri hazırlamış bizimle gel aileleri göster dağıtalım dediler. Önder Mahallesi’ne gittik, o Türkmen ailenin evine de götürdüm. Evin önünde bira şişeleri doluydu. Kadınlar bunu görünce bana acayip tepki gösterdiler, inanın sonra bana bir daha yardım getirmediler. Yani biliyorum o aile öyle birşey yapmaz. Sonra öğrendim ki eşi şişeleri toplayıp satıyormuş. İşte bunun gibi durumlardan saklıyorsun hele müslüman olmayana nasıl tepki gösterilirdi bilemiyorum.” (K-6, K, 53)

“Bak kızım herkes Allah’ın kuludur. Allah bize diyor ki ben size bir akıl verdim, Allah’ın takdiri ve isteği dışında kim parmağını oynatabilir. Rızkı da nasibi de Allah verir, Allah seninle bir ateistin eline bir şey yollayacaksa buna engel olamazsın,

gözündeki perdeyi indirirl. Hal böyle olunca Rabbim kime neyi nasip ettiyse o oraya gider. Ama bize düşen ihtiyaç sahibi kişiyi bulmaktır ama onu bulmak da çok zordur.”(K-18, E, 65)

Simdi sadece kendimize ait yardımlar değil başkalarının bize emanet ettiği yardımlar, o yüzden ince eleyip sık dokumak lazım. Yani götürüp içki alsa verdiklerimizle. Bilmiyorum belki de çok ihtiyaç sahibiyse yardımcı olurduk yine. Hiç kolay değil, her koldan ince iş. Tabii ıslah olsun diye de dua ederdim. Kıldan ince, kılıçtan keskin.(K-4, K, 56)

Esmond ve Dunlop Gönüllülük Motivasyon Envanterinde motivasyon sebepleri arasında ilk sırayı alan değerler, inançlar, gönüllü bireylerin faaliyetlere başlamasında, gönüllülük faaliyetleri sırasında aldığı haz duygusunda, kendine yeterlilik hissi elde etmesinde, gönüllülük faaliyetlerini devam ettirmesinde en temel faktördür. Din ise aslında değer ve inançları sadece bu dünyaya değil sonsuz bir geleceğin mutluluğuna erme umuduna yönlendirir. Bu yüzden belki sklanın daha üst bir mertebesinde yer alması gerekir. Dini bir perspektifle gönüllü bireyleri Maslow Hiyerarşisindeki en üst bölüm olan kendini gerçekleştirmeye erdiren gönüllülük sadece bu dünyaya değil sonsuz âleme açılan bir ölümsüzlük mutluluğu inşaa eder. Özellikle toplumda en dezavantajlı konumda olan zorunlu göçe maruz kalan göçmenlere yaşam alanı açmak, bu sonsuz tatmine eriştirici duaları kazanmak olarak yorumlanır. İslam dininde “ihlas”olarak adlandırılan Allah’ın rızasını kazanmak tek başına yeterli bir motive aracı olarak kabul edildiği gibi bir başka mü’minden dua almak da tek başına yeterli bir motivasyon sağladığı gözlenmektedir.

“Yani beni motive eden, güçlü kılan Cenab-ı Hakk’a karşı ayıp olmasın ama Allah’ı razı etmeye çalışıp kendi işimi yoluna koymak, onu Allah’tan daha bir yüzde yüzü talep etmek öyle diyebiliriz belki de... Şimdi mesela iki aydır falan sağlık sorunlarım var. Öyle dualar ediyorum ki Allah’ım lütfen ya lütfen bana sağlıklı uzun hayatlar ver ki ben bu işe daha doymadım ya, doymadım yani benim çok işim var. Bu işe doyulmaz benim bakış açım öyle.”(K-12, K, 64)

“Ben bu yolda ölmeyi yeğliyorum. Şu çayı evde de içsen çay, ama burda hayırdasın. O çıkışta çok durudum, gördüm oraları geri dünyaya döndüm, dünyaya dönüşe geldim. Çıkış nasolsa olacak, ona hazır insan çok. Ama burdan götürüleceğe hazırlık yok, diğeri zaten birilerine farz yapanlar da çıkar. Ama öteye götürüleceğe hazırlık

lazım. Senin amelin yetiyor mu kardeşim. Başkasının duası olmadan şöyle bir zamanda kurutuluşa erebilir misin?” (KK-13, K, 46)

“İnsanız aciziz hepimizin duaya ihtiyacı var, bu işi dua için yapmıyoruz ama inanın bir yetimin duası, bir dul kadının gözyaşıyla içten duası ne bileyim dünyaya bedel. O yüzden Rabbim ömür ve güç verdikçe biz bu işin içindeyiz.”(K-16, K, 71)

İyilik ve hayırseverlik için fedakârca gönüllü olmak bireyi motive ettiği kadar topluma da iyi bir örnek teşkil ediyor. Toplum yardımlaşma ve dayanışmaya yönelerek maddi manevi gönüllü hareketlere motive oluyor. Gerek grup, gerekse bireysel gönüllüler toplumda örnek teşkil eden manevi kanaat önderleri, manevi gönül elçileri konumuna da erişiyor. Bu durumu dolaylı yoldan dini bir motivasyon biçimi olarak değerlendirebiliriz.

“Müslümanın her ortamda olmaya ihtiyacı var, ama özü bozulmamalı. Bir makam ödül değil, kendini temizle, başkalarına da ışık olursun zaten. Hayırda koşturanda manevi bir huzur oluşuyor. Zaten dışardaki insan da sendeki bu huzuru merak eder, seni çözerken İslamı çözer. Kendini düzelt. Kimseyi zorlamıyorum. Sen ne istiyorsun, ne öğrenmek istiyorsun diyorum o seçiyor. Kur’an, hadis, tasavvuf, Arapça, o an neye kalbi açıksa. Ben onun toprağına bakıyorum, onu ekiyorum. Emine hanım var, küçük yaşta evlendirilmiş, bir rahatsızlık geçirmiş, Kur’anı unutmuş, biz tekrardan öğretiyoruz. O’na umut olmak istiyoruz. Buraya derdi olan gelir biz ne derdin var demeyiz kendi haline bırakır, bizim huzur dolu dünyamıza davet ederiz.” (K-13, 2021).

“Bu yardım hareketi bu gönüllülük bu birlik çok kimseye örnek oluyor. İnsanlar bizi sosyal medyadan takip ediyor, çok hoşlarına gidiyor, Ankara’daki bu faaliyetler çok ilde örnek oldu. Bizim gibi ekipler kurdular, örnek oluyoruz çok şükür.”(K-9, E, 46)

“Millet hayırseverlere olan ihtiyacımızı yapıyoruz ya. Ben bunu şöyle görüyorum. Biz onlara olan borcumuzu ödüyoruz. Adam arıyor abi ben zenginim hayır yapıyorum. Hayır, sen hayır yapmıyorsun borcunu ödüyorsun, senin paranın içinde onların hakkı var onu ödüyorsun. Sadakanı zekâtını vermezsen başına bela gelir.” (K-11, E, 55)

Topluma iyi bir örneklik sunmak gönüllülerin sürekliliğini sağlayan temel motivasyonlardan. Toplum için “iyi örneğin” tanımını ve özelliklerini de yine din ile oluşturuluyor.

“Aslında iyilik hareketi sevgiyi hayatımızın her anına, konuşmakta, yola çıkmakta, hareket etmekte her anına yansıtmak. İyilik bir yaşam tarzı ve ben bunu çevreme öğretmek istiyorum. Hem dinimizin öğrettiği sabah akşam Cuma mesajı paylaşmak değil, bir mazlumun yüzünü güldürmekten yana dinimiz”.(K-14, K, 59)

“Bütün dünyayı arkana atıyorsun. Acelemiz yok, hayatın içine bir İslamı yay. Sen yok olacaksın öteki âlemden bakar gibi kendine bak. Beden bir kıyafet... Beden de bir hapisane... Benim derdim o ruh nerde? O gittiği yerde de beni güzel analatsın. Bana dua etsin. Belki benim ulaşamadığım bir yere ulaşıyordur, bana da dua eder. Belki de ruh hapistir, acaba benim ruhum gidip ona yardımcı olabilir mi? Bir madde de bir maenviyatta sıkışmış mı? Onu tutabilir miyim, ferahlatmak ve özgürlük vermek istiyorum.”(K-13, K, 46)

Hilal Barın Türkiye’deki Suriyelerin Entegrasyonunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü adlı kitabında STK ların göçmenler ve hayırseverleri dini ortak payda altında buluşturduğunu, iki farklı kesimin ayrımcı bakış açısından kurtularak birbirlerini tanımalarına, kaynaşmalarına aracılık ettiğine değinerek, dinin karşılıklı bir entegrasyon sürecine kuvvetli bir etken olduğuna vurgu yapmıştır. (Barın, 2021) STKlar ile aynı hedefi gözetten enformel hareket olarak gözlenen gönüllü gruplar ve bireylerde de dinin özellikle ortak dine mensup olmanın iki halk için önemli bir ortak buluşturucu olduğu gözlenmektedir.

Din teması gönüllülük olgusunda bir üst motivasyon aracı olarak kabul edilebilir. Türkiye’de dini değerler ve inançlar kategorisinden daha üst bir motivasyon aracı olarak kabul etmemizin sebebi din olgusunun sosyal etkileşim, kabul alma, karşılıklılık, tepkisellik gibi diğer motivasyon araçları içinde etkisinin olmasındandır. Din gönüllüler için kabul edilmiş ve toplumsal kabulde “iyi” olarak tanımlanan bir üst kimlik de oluşturmaktadır.

4.4. Empatinin Gönüllük Motivasyonunda Etkisi

Empati, bireyin prososyal olarak yaşadığı duygu durumu olup, kendinden başka kişi ya da kişilerin yaşadıkları hayatı ve içinde bulunduğu çevreyi anlaması ve tanımlaması ile diğerkamlık hissederek yardım etme davranışında bulunmasıdır. Empati duygusu gönüllülük

ile beraber incelendiğinde özgecilik ve öteki sorumluluğu ile beraber incelenmesi daha olumlu sonuç verecektir. Gönüllü bireylerle yapılan mülakatlarda yoğun bir empati duygusu, diğergamlık gözlenmektedir.

“Damdan düşenin halini damdan düşen anlar misalinden, bizim de çok zor zamanlarımız oldu o yüzden onların halinden çok iyi anlıyorum, ondan kendimi yardım işlerine adadım. Kendimizde bir göçmeniz. Batum’dan gelmiş, babamın dedesi, çok değil 93 harbinde buraya yerleşmişler. O yüzden empati yapıyorum. Bana nasıl davranılmasını istiyorsam onlara öyle davranılmalı. Tabii haliyle bir toplumsal çatışma oluyor. Suriyeliler hep kötü örnek olarak gösteriliyor. Türkmenler daha iyi örnek olarak görülüyor”.(K-9, E, 46)

“19 yaşında kaçarak evlendim, kaçmayla ben de bir göçmen oldum, göçmenlerle öyle tanıştım. Ankara’dan İzmir’e kaçtım. Orada hep göçmenler vardı Bulgar, Yunan, Arnavut, benim yanımda kendi dillerini konuşurlardı, yalnız kalırdım. Başka kanal gibiydi yalnız kalıyordum. E şimdi savaştan kaçıp gelmişsin, her şey yabancı yapayalnızsın....Vermek güzel çok güzel bir şey veriyorsun bir güzellik geliyor içine. Ama istemek çok zor biliyorum ben bunu çok zor.”(K-13, K, 46)

Biz ne zaman soğuklarda dağıtıma gitsek hangi eve girsek buz gibi soba yanmıyor. Sen iki dakika sıcacık paltonla o evde duramıyorsun, çocuk çoluk, yaşlı, bebek buz gibi evlerde buzdolapları boş oturuyorlar. Ancak gece yakıyorlar fazla kömür gitmesin diye. Sonra kaloriferli evinde oturan hanımefendi, ocağı yemek dolu mülteciyi eleştiriyor. En önemlisi şu bu mülteciler mazlum, gerçekten mazlum. Savaşı onlar çıkarmadı, buraya mecburen geldiler. Allah ‘da onlara böyle gönderiyor işte. Biz de taşıyıcıyız.” (K-1, K, 56)

Özellikle zorunlu göç ile sadece bir bavulunu alıp gelen hayata tutunmaya çalışan, zor şartlarda yaşayan göçmenler ile birebir temas, yaşadığı ortamlarda, evlerinde bulunmak bireylere farklı mekân algısı oluşturuyor. Özellikle sahada aktif gönüllüler belli noktadan sonra bu sosyal dengesizlikten rahatsız olmaya başlıyorlar. Çatışma Teorisinin gönüllülük kavramındaki etkisini, empatinin toplumsal anlamda dezavantajlı duruma düşmüş, hayat standartlarının çok altında olan bireylerin topluma kazanımında gönüllü bireyleri harekete geçme noktasında motive ettiğini görmekteyiz.

“Hepimiz anneyiz. Bazen bayramda bir çocuğumuza iki üç kıyafet alıyoruz. Bir misafir gelse hiç bir şey eksik olmasın diyoruz. Onalr öylemi, burda Türkmén aileler var, ilk geldiklerinde yatacak yastıkları yorganları yoktu. Çok zor bir ülkeden bir ülkeye hem de kaçarak gelmek çok zor. Vicdan sahibi olacak insan herşeyden önce. Sen de o durumda olabilirdin.”(K-17, K, 38)

“İlk gittiğimizde çok üzüldük, farklı hisler geldi, o hislerle hala 7-8 senedir bu bölgelerdeyiz, kopamıyoruz. Onların halini görüyorsun, üzüliyorsun. Memleketlerini bırakıp gelmişler, halleri perişan, ihtiyaç içindeler. Bir mülteciyle karşı karşıya kaldığım zaman, gurbette oluşlarını, misafir oluşlarını, her yönden ihtiyaç içinde olduklarını, insan onların yerine kendi halini koyuyor.” (K-4, K, 56)

Göçmenlerle ve asgari düzeyin çok altındaki yaşam şartlarıyla karşılaşmak gönüllü bireylerde diğerkâmlığı arttırırken, kendi konforlu rahat yaşam şartıyla mültecilerin yaşam şartlarını karşılaştırmayı beraberinde getiriyor.

“Bizim grubumuzda ihtiyacı olan birini Nuray abla gruba attığı zaman içim yanıyor ne yapabiliriz diye çırpınıyorum telaş oluyorum o görüntülere falan. Ne yapabiliriz diyorum hep. Kendimi hep onların yerine koyuyorum. Kendini onların yerine koymazsan zor bu iş.”(K-5, K, 41)

Ben biri bir yardım istese o gece uyuyamıyorum. O isteği karşılamam lazım. Onların oturduğu yerleri gördükçe evimdeki rahat koltuk bana batıyor. Yatağımdan utanıyorum. Ben hep isterdim birinin ihtiyacını karşılayayım. Ama tek başına olmuyor bunlar. Biraz da bunlar duanın sonucu. Birebir eşyayı elimle götürüyüm göreyim teslim edeyim.” (K-6, K, 53)

Gönüllü bireyin göçmenlerdeki zor şartları sürekli görmesi ve kendi yaşam şartlarıyla karşılaştırması süreklilik arz ettikçe gönüllüde kendinden vazgeçme ve ötekine karşı suçluluk hissetme duygusuna sebep olabiliyor. Teori kısmında Emmanuel Levinas'ın geliştirdiği öteki sorumluluk anlayışından bahsederken empati duygusunun başkasıyla karşılaşma, öteki ile yüzyüze gelme durumunda daha bir belirgin hale geldiğinden, kişiyi kendinden vazgeçirip sosyal sermaye ve sosyal alışveriş teorilerinin aksine aktörün çıkarlarını ve kazanımlarını hiçe sayıp sadece ötekiyi önceliyen bir hal almasından bahsetmiştik. Levinas insanın başkası için duyduğu sorumluluk duygusuyla varlığının özüne

erişebileceğinden bahseder. (Levinas, 1989) Levinas'ın bahsettiği bu durum tam da gönüllülerimizdeki duygu durumunu karşılamaktadır.

“İlk zamanlar gördüğüm manzaralar karşısında eve geldiğimde yemek yiyemezdim. Eşime anlatır ağlardım. Gece uyuyamazdım. Sonra duruma alışıyorsun tabii. İlk kez göçmenleri ziyaret edenler evine gelip ya üzülsün ya çözüm arar ya da haline şükreder, evinin eşyasının kıymetini bilir. Ama bende zamanla şöyle bir durum oluştu. Bir Müslüman olarak kendimi bizi suçlamaya başladım. Bizler böyle rahat ortamlarda yaşarken buzdolaplarımız dolu, evde 2-3 kap yemek yerken Müslüman coğrafyada zulüm çeken insanlar ne haldeler? Giderek kendimizi hayatımızı eleştirir oldum. Biz suçluyuz. Artık bir utanma mahcup olma durumum var onların durumunu iyileştirmede kendimi zorunlu hissediyorum”. (K-7, K, 42)

Öteki sorumluluk ve başkasını öncelemek gönüllü birey için kendinden, kendi çıkarlarından vazgeçip “öteki” için kendinden fedakârlık etmesini gerektirir. Gönüllü gruplarda özellikle liderlik eden bireylerde, ya da bireysel olarak kendini gönüllülüğe adayanlarda bu durum net bir şekilde gözlenmektedir. Esmond ve Dunlop'un geliştirdiği gönüllülük Motivasyon Envanterinde koruyuculuk kategorisinde olduğu gibi mültecilerin asgari yaşamın çok altındaki hayat şartları gönüllülerde bir tür suçluluk duygusu oluşturmuş, empatinin yüklediği kaygısal hisle güçlendirme ve iyileştirmeye yöneltmiştir.

“İnanır mısınız bu ramazan eşimle 2-3 kez iftar edebildim. Mültecileri alıp lokantaya götürüyorum, hep senin evine bıraktığın kolideki bulguru, makarnayı, pirinci mi yiyecek. Götürüyorum lokantaya bir gün olsun kebab yesin. Sen gibi ben gibi. Evime gidemiyorum, eşime dostuma gidemiyorum iftara falan.” (K-1, K, 56)

“Bir kere gördün o aileleri, evlerine girdin, çamurlu sokaklarında gezdin. Ayağın çamura battı, kuru ekmeğini sofrasını gördün, sen rahat baklava yer misin? Bilmem kaç paraya lüks ayakkabı giyer misin? Ona bu parayı vereceğime gider bir ailenin doğalgaz faturasını öderim dersin. Demezsen vicdanın ölmüş zaten Allah rahmet etsin.” (K-11, E, 55)

“Ben onların derdiyle dertlenmeyi sorumluluğumuz olarak görüyorum. Şu an ülkede en mağdur mazlum kim? Mülteciler. Sürekli de dışlanıyorlar. Ayet var ülkesi mazlum halk için zalime karşı savaşın diye. Sen, ben Müslüman kardeşimiz için bunu yapmamışız. Hiç olmazsa bari açlıktan ölmekten koruyalım. Ama herkes böyle

bakmıyor, istemiyorlar tutturmuşlar bir mülteci istemiyorum diye, sen de bu duruma düşebilirdin, duyarsızlaştık iyice.” (K-17, K, 38)

Öteki sorumluluğu ve onu doğuran empati duygusu gönüllü bireylerde özellikle mültecilere karşı o kadar fazla ki neredeyse tüm görüşme yaptığımız gönüllülerin her cümlesinin içinde empati duygusunu içeren ifadeler var. Tüm konuşmaları paraflayıp koysak empatiye doğrudan ve ya dolaylı yoldan işaret ediyor.

Bunun yanında gönüllü bireylerde olumsuz empati örneklerine de rastlıyoruz. Bu durum genelde geçmişte daha imkânların olmadığı zamanlarda gösterilen tasarrufu, göçmenlerde de görmek istemekten kaynaklanıyor. Günümüz yaşantılarıyla değil, maddi imkânların daha sınırlı olduğu zamanlarla bir kıyaslama gerçekleşebiliyor.

“Bak kadıncağızın eşi yoktur, engelli birileri vardır öyle olsa biz de yardım ederiz. Fakat evde koskoca delikanlıları dururken de olmaz, evinde sobası var zaten yan odası için tekrar soba istiyor. Çoğu zaman merhametini suistimal ediyorlar.”(K-12, K, 64)

“Ben evimde yiyecek yemeğim olmasa önce kulağımdaki küpeyi, parmağımdaki yüzüğü satarım sonra isterim birilerinden bir şey. Bazen bu durumları anlamıyorum. İş buluyorsun gitmiyor, mağdur olsak ne iş bulsak gitmez miyiz?”(K-17, K, 38)

Bazen olumsuz empati duyguları gözlense de olumlu duygudaşlık ve onun ortaya çıkardığı öteki sorumluluğu özellikle dezavantajlı konumdaki çocuk ve engelli göçmenler için belirgin hale geliyor. Gönüllülüğe kendini adayanlarda sosyal sorunu çözmeye yönelik politikalar üretmeye de götürüyor.

“Kursaydı oraya bir şehir, onlar kendi kültürlerinde, kendi hayatlarını idame etselerdi. Şimdi yazık değil mi bunların çocuklarına? El kadar çocuklar, öyle bir dünyaya düştüler ki. Kendi bodrum katta oturuyor, sınıf arkadaşı karşı apartmanda üçüncü katta oturuyor. Ne giydiği ayakkabı onun gibi, ne oynadığı oyuncak onun gibi, sen bu insanları niye getirdin, bunların refah seviyesini yükseltmeyeceksen? Sen bunları getirdin, saldın varoşlara, ora yıkılacak sen buraya oturacaksın, saldın mahallelere, kendi hükümetim için söylüyorum. Bu yaşam koşullarına mahkûm ediyorsun, bunların oturduğu hiçbir yerde bir tane basket potası, çocuk parkı gördün mü? Bu çocuklardan bir tanesini bir dil kursunda bir tanesini enstrüman çalarken gördün mü?” (KK-12, K, 64)

“Geçen sene tatile gittik. Çocuklar sahnede müzik eşliğinde eğleniyorlar bir an içime inanılmaz bir acı çöktü. Mülteci çocukların, savaş çocuklarının da böyle yüzlerinin gülmeye hakkı yok mu? Onlara bu zalim dünyayı biz kurduk. Keşke dedim tüm çocukları böyle güldürebilsem. Kendi çocuklarımız için layık gördüğümüzü niçin onlara da layık görmüyoruz? Sadece bizim belirlediğimiz gıda kolileri bizim ikramı layık gördüklerimiz mi hakları. Hani kendimiz için istediğimizi başkası için de isteyecektik? Çocukları gördükçe dayanamıyorum. Bazı zamanlar biz yardımseverler, dernekler, devlet hepimiz bir olup mülteci çocuklara bizim çocuklarımız gibi eğlenceler aktiviteler yapmamız gerekiyor.”(K-7, K, 42)

Gönüllülük toplumda gördüğü bir yanlışı, düzeltmek istediği bir durumu değiştirmek istediği anda devreye girmektedir. Sosyal sorumlulukta dezavantajlı bireyle karşı karşıya geldiği an, onların yaşamına dahil olduğu an, empati kurma yetisi devreye girerek belirginleşmektedir. 2011 den bu yana özellikle sosyo-ekonomik durumu düşük olan semtlerde, asgari yaşamın çok altında hayatını idame etmeye çalışan Suriyeli ve diğer göçmenlerle yakın temasa geçen gönüllülerde öteki sorumluluğu göçmeni iyileştirmeye, güçlendirmeye yönelmektedir. Çatışma Teorisi gereği gönüllüler toplumda iyi gitmeyen duruma karşı gelerek, mültecileri en azından asgari yaşam düzeyine getirmeye, temel ihtiyaçlarını karşılamak yönünde faaliyetler yapmaktadırlar. Bazı gönüllüler için sürekli temas empati duygusunu daha da ileriye götürerek ötekine karşı kendini sorumlu ve suçlu hissetme duygu hissini ortaya çıkartarak koruyuculuk motivasyon envanterinde olduğu gibi kendi hayat standartlarından dolayı göçmene karşı daha bir sorumlu saymaktadır.

4.5. Gönüllülerin Görev Bilinci

Empatinin gönüllülük üzerindeki etkisi incelenirken öteki sorumluluğu ön plana çıktı. Görüşmecilerimizde öteki sorumluluğu ve empati motivasyonu haricinde yaptığı işi bir görev olarak kabullenme gözlenmektedir. Görüşme yaptığımız gönüllüler ister organizasyonun lider konumunda olsun, ister yardımcı gönüllüler olsun, ister bireysel, ister grup içinde hareket eden gönüllüler olsun ifade ettikleri ortak terim “görev” kavramıdır. Gönüllüler yaptıkları işte sorumluluk almaktadırlar ve göçmenlere yönelik faaliyetin toplumsal işbölümü çerçevesinde kendi görevleri olduğuna inanmaktadırlar.

3 çocuk annesiyim çocuklarım evli. Ev hanımıyım ama aslında değil gibiyim. Çalışan kadından farkım yok her gün bu işle uğraşıyorum. Bazen yeri geliyor evime gelip yemek pişiremiyorum. O derece bu işe dalmışım... İlk başlarda iki üç aileye en fazla 10 aileye gidebiliyordum. Ama oraya gittikçe işte başkası da geliyor tabak çanak istiyor, eşya istiyor, yiyecek istiyor. Artık ben de kendime bir görev olarak addettim. Çevremde de varlıklı insanlar var bu ihtiyaçları karşılayabilirler. Artık bu yardımları götürmezsem bana vebal olur diyorum.(K-1, K, 56)

Biz de sorumluluk alıp K-1 e destek oluyoruz. Ama o gecesini gündüzünü bu işe ayırmış K-1 kızı Van'dan Ankara'ya taşındı o gün bile mülteci mahallelerinde yardım dağıttı. Ertesi gün umreye gidecek yine koşup kime ne ihtiyaç varsa toplayıp gidiyor. Bu artık onun için bir görev gibi. Ona destek olmak yükünü hafifletmek de bizim görevimiz.(K-3, K, 57)

Şimdi Savunma Bakanlığına bağlı bir özel firmada özel kalem olarak çalışıyorum. Esas işim yetim ve ihtiyaçlar sahiplerine yardımcı olmak onların hayatlarına dokunabiliyorsam ne güzel. Hedefimiz var, hedefimiz onların daha iyi ve mutlu bir yaşama sahip olmamaları... Resmi işlerimden bir dakika dahi fırsat bulursam, örneğin kırmızı ışıktaki dursam bile orda hemen yardımla ilgili mesaj yazıyorum. Zaman diye bir kavram yok, 24 saat ne zaman bana ulaşırlarsa... Ne zaman ihtiyaç olursa, ne zaman benim faydam olacaksa o zaman, iş olarak görev olarak addettim.(K-9, E, 46)

Gönüllüler gönüllülük hareketini toplumsal bir görevin yanında dini bir vazife olarak da görmektedirler. Bunu seçilmiş bir insan olarak değil daha mütevazı bir ifadeyle hizmetkâr, vazifeli gibi hissedenler olduğu gibi, dini bir görev olarak İslam'ın bir gerekliliği olarak da inanılıyor.

“Şimdi bunların geri dönüşü benim yaşam kaynağım. Şimdi ben biliyorum ne yapacağımı, kendi param değil sonuçta emanet para, o yüzden didik didik etmek lazım. Kendi paramı o kadar bilmiyorum platformun parasını bildiğim kadar. Yani benim dünya görüşüm böyle, bu işleri Allah rızası için yapmak zorunda hissediyorum kendimi.”(K-12, K, 64)

“Kendi halimizde bir ev hanımıydık biz, günlere giden, gezen, Rabbim bizi uyardı, onların hayatlarıyla. Bize merhamet verdi, bu yola sevk etti. Herkes bu işi kollayamaz zaten. Ben Rabbim bize merhamet etti bizi bu yola sevk etti diyorum. Biz bu işin

görevlendirilmiş gibiyiz. Biri bir mülteciye kötü söz söyledi mi hemen atılıyorum ben, sanki anneme babama aileme laf söylemişler gibi savunuyorum”.(K-15, K, 55)

“Ensar muhacir gibi de diyebiliriz. Onlar Ensar ise biz de muhaciriz. İhtiyaç devam ediyor o devam ettikçe 7-8 sene de olsa 10 sene de olsa biz orda olacağız... Rabbim bizi bu yola sevk etmiş, görevlendirmiş. Tabii Türk aileler de var, orada kendi vatandaşımız da var, mülteci olmasa ona devam edebiliriz herhalde. Şimdi belki mülteciler ön planda oluyor.”(K-4, K, 56)

Gönüllüler vazife olarak aldıkları bu gönüllülük hareketinde statülerini tanımlarken kendileri için benzer manalar içeren “köprü”, “bağlaç”, “aracı”, “taşıyıcı boru” gibi metaforlar kullanmaktadırlar. Aslında bu ifadeler yaptıkları işte kendilerine ait bir kuvvet alanı bırakmamaları, hayrı üstlenmemeleri, verilen bir görev olarak aldıklarında bir makam olarak belirlemekten kaçındıkları gözlemlendiğinden, gönüllülüğe tasavvufi bir mana yükledikleri çıkarımsanır. Hatta hayrı kendinden bilmeyi toplumda kabul görmeyen kınanan bir hareket olarak yansıtmaktadırlar.

“Ben ne zaman içimden bu parayı toplayamam diyorum bir iki gün paylaşmıyorum Benden istenilen yardımı, sonra neyse üzerime vazife paylaşayım, ne kadar toplarsam diyorum. İnanamazsınız bir anda daha bir gün olmadan geliyor hayrın tamamı. Sonra kendime kızıyorum. Ya sen kimsin sen bir köprüsün. Sen buna karar veremezsin Allah yardımı ulaştırmak isterse senin elinle olur, başka elle olur. Ama o ulaşır sen vazifeni yap diyorum.”(K-7, K, 42)

“Aslında çok yabancı öğrencim kalmadı, şimdi fakir ihtiyaç sahibi öğrencilere işte zekât fitre sağlıyoruz, kimi vereyim diyor ben sadece bağlaç oldum, güvenli bir yüz arıyor insanlar o oldum ben. Sadece bağlaç. Oradan gelenleri temiz boru gibi aktarıyorsun sadece bu. İslam’a zarar gelsin istemiyorum aslında ben”.(K-13, K, 46)

“Sen ne ’sin burada? Hayırla hayra ulaşmak isteyeneye aracı, ulaştırıcısın, taşıyıcısın, sadece bir köprüsün. Köprü ol, kurul ve ulaşsın hayırlar”(K-8, E, 64)

Gönüllülüğü görev bilincinde yapmak Sosyal Sistem Teorisinde kendine toplumda bir konum belirlemek, sistemde görevli bir asker gibi konumlandırmaya işaret etmektedir. Bu ister dini bir vazife olarak, ister toplumsal bir vazife olarak görülsün. Ayrıca Güçlendirme Teorisinde toplumda dezavantajlı konumda olana toplumda avantajlı olandan maddi manevi

bir güç akımı, dezavantajlı olanın durumunu diğerlerine göre iyileştirme vazifesi olarak da yüklenen bir pozisyon olduğu gözleniyor. Aslında bu görev sadece dezavantajlıya değil, varlıklı olana da hayır yapma kapısı açmak, İslam'da zenginin malında fakirin hakkı inanişında fakirin hakkını yerine ulaştırmak olarak da bir görev bilinci olarak görülmektedir.

4.6. Göçmenlerle Temasın Gönüllülüğe Etkisi

Yardım ve gönüllülük hareketlerinde empati ve diğerkâmlığın önemi kadar sürekliliğinde empatik duygularının pratikte de işlemesi etkin olmaktadır. Söz konusu insani yardım göçmen ve mülteciler için oluyorsa toplumda ve çevrede beslenen ırkçı söylemler, ötekileştirici bakış açısı gönüllünün davranışını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Tersine göçmenle temas empatiyi ve diğerkâmlığı artırıcı özellik taşımaktadır.

“Bu işin yardım boyutu böyle ama bir de psikolojik boyutu var bu. Bu insanlar savaş mağduru çok zor şartlarda gelmişler. Mesela bir adamın 3 çocuğu yok kaybolmuş ve kadın da burada kahrından ölmüş, adam tek kalmış. Mesela genç bayanlar tecavüze uğramış. Aslında ülkelerinde villaları arabaları olan zengin insanlar burada benim 10 lirama muhtaç olmuşlar. İşte bunların psikolojik boyutu var. Mesela bir gün bir kadına yiyecek götürdüm ertesi gün yine istiyor. Bence orda anladığım psikolojileri normal değil. Sanki bir korkuları da var sürekli para biriktirmek istiyorlar”.(K-1, K, 56)

“Ben en çok hep şükretmelerine şaşırdım. Kiminin ailesinin yarısı bombalar altında kalmış, eşi evladı engelli, evde yiyecek yemek yok, yine de senin bıraktığın bir torba gıdaya defalarca şükrediyor. Bunu görmek çok etkiliyor insanı, neler var deyip kendi derdini küçük görüyorsun artık”.(K-16, K, 71)

Göçmenle birebir temas gönüllülere güçlü bir empati sağladığı gibi yerli halkla mülteciler arasında kabul ettikleri köprü görevini yerli halkın göçmenle temasını sağlayarak da göstermektedirler. Toplumda kültürel yetkinliği elde etmiş kimseler, iki farklı kültür arasında etkileşimin kolaylaşmasını sağlarlar. Mülakatlarda kullanılan ifadelerde ve saha gözlemlerinde gönüllülerin yerel halk ile göçmenler arasında etkin bir kültür köprüsü oldukları, kültürel etkileşim kurdukları gözlenmektedir. Göçmenlerle temas kurarak

Kültürel yetkinlik kazanan gönüllüler yerli halkın da kültürel yetkinlik ve yeterlilik kazanmasına yardımcı olmaktadır.

“Mesela adam arıyor “Abi sana iki gıda kolisi veriyorum”. Dağıtıyorum. Öbür ay arıyor iki koli daha, adama diyorum gel sen de bir abi, aileyi gör. Bir aileyle tanıştıyorum, görüyor ailenin durumunu, abi diyor sen hiç karışma buranın aylık elektriği, kirası, gıdası bana ait. İki gıda kolisi veren adam o ailenin her ihtiyacını karşılıyor. Bu daha iyi bir yardım. Sonra bu temasın faydası başka ailelere de ulaşmak istiyor. Temas önemli bizim anlatmamızla olmuyor. Görmeleri lazım. Parayı veren aile için o çekip gösterdiğin fotoğraflar etkileyici olabiliyor, ama başkası için biz yardım ediyoruz sanıyorlar. (K-11, E, 55)

“Çok insan şahit oldum, atıp tutan, mülteciyi sevmeyen. Birkaç ailenin evine götürdüğüm an o manzaraları onların durumlarını görmeleri yetiyor. Bizim insanımız kötü değil, dolduruşa geliyor. Birebir Suriyelilerle karşı karşıya gelmeliler. Onların evine gidip buz gibi evlerinde vakit geçirmeden hallerini anlayamazsın” (K-18, E, 65).

Gruplar arası temas önyargı ve ayrımcılığı en çok azaltan yollardan biridir. Toplumda siyasi söylemlerle giderek artan göçmen ve özellikle Suriyeli karşıtlığına en etkili çözüm yolu göçmenlerle temas ve uyumlu etkileşimdir. Bu güçlü kültürel etkileşimi sahada her iki toplum için kanaat önderi konumundaki gönüllülerin sağlayabileceği gözlenmektedir.

Fakat gruplar arası temas her zaman olumlu neticeler vermeyebilir. Temasın niteliği ve niceliğine göre karşılaşılan olumsuz tutumlar önyargıyı ve elşetiriyi arttırabilmekte, göçmenle temasın neticesini negatif yöne çevirebilmektedir. (Ergün, 2022)

“Şimdi bazen hayret ediyorum. Yanıma çevirmenlik yapsın diye babası Türk bir Suriyeliyi aldım biraz benle çalışsın diye. İsmi Minel 30 yaşlarında. Aynı yelere gidiyoruz ama niyeyse o hiç öğrenemiyor. Sonra genelde bir akrabayı koruma var. Sürekli iyi gördüğü eşyayı kendine, akrabasına seçer. Kızım diyorum ben senin milletine yardım ediyorum. Hiç umrunda değil. Akrabayı kolluyor milletini değil. Kendi kendi milletini korumuyor, adeta onlara yardım etmemden rahatsız. Sadece O’na ve akrabasına verilsin istiyor. İnsani yönden değişik bir halleri var.6 senedir bizi tanıyor hala donuk samimi değil. İnsani bir kimlik kayıpları var” (K-1, K, 56)

“Herşeyden önce vatanımızın devletimizin toprağımızın kıymetini anladık. Ne kadar büyük nimetler içindeymişiz bunu idrak ettik. Vatan boyutunda olsun, ev olsun, aile olsun, evlat olsun, eğitim olsun, bu meselelerde sıkıntıları var. Vatan millet sevgileri oldukça zayıf, tabi bu savaşın sonucu da olmuş olabilir, sebebi de. Bakıyorsun onlarda eğitimsizlik de had safhada. Bizim kat ettiğimiz mesafeyi de görüyorsun bu arada. Onları kıyaslıyorsun” (K-15, K, 55)

Temasta yaşanan olumsuzluklara ve bu olumsuzlukların dile getirilmesine rağmen gönüllülerin hala mülteci gruplara yardım etmekten vazgeçmediği hem sahada hem de sosyal medya gruplarını takipte gözlenmiştir. Söylemlerinde göçmenlerle sürekli temas kuran ve rahatsızlıklarını dile getiren gönüllülerin göçmenlere destek olmak konusunda hala gönüllülüklerinin devam ettiğini, olumsuz durumların gönüllüğü bırakmaya değil daha seçici davranmaya motive ettiği gözlenmektedir.

“Ensar muhacir dedik gittik önceleri, ama birebir karşılaşınca bunlardan çok öte olduğunu görüyorsun. Yani bundan soğudum biraz, arkadaşlar bana kızıyor ama bu kadar merhametinizi suiistimal etmeyin diyorum... Ama takip ettiğim çok değerli aileler de var. Türkmen bir kız var her ihtiyacında yanındayım. Suriyeli bir kız daha var onun da aynı şekilde. Ben onların annesi, ablasıyım. Vazgeçemem. Bir dertleri olduğunda hemen ararlar telefonum 7 24 açık. Böyle çok kişi var. Geçen İdlip’e tır götürüldü, başında gittim. Yani orda yaşadıklarımı gördüklerimi nasıl anlatırım bilmiyorum. Oraya her türlü yardımda giderim”. (K-12, K, 64)

“Olaya Suriyeli, Türkmen diye bakmayacaksın. İhtiyaç sahibi diye bakacaksın. Ama bazıları diyor ya ayrımcılık yapmayalım, bu mümkün değil, çünkü onlar senden benden farklı, Bu farklılığı kabul edeceksin önce zaman yadırgamazsın, illa sana tuhaf gelen şeyler olur. Bizim de çok yadırgadıklarımız oluyor. Temizlik, hijyen zayıf, çocuklar hep yalın ayak, değişiklikler ama buna göre yardımı mı keselim? Evi soğuk mu, dolabı boş mu, yetim mi, dul mu? Buna bakıcaz ötekilerini görmezden gelicez. Ondan yardımlara devam.” (K-17, K, 38)

Göçmenlerle birebir temas, mültecinin fizyolojik ve ruhsal halini anlayabilmeyi, empatiyi arttırdığı gibi, gönüllü bireyin sahada aktifliğini ve gönüllü davranışının sürekliliğini sağlayan en önemli etkenlerden. Olumsuz durumları bile kolayca tolere

edebilmeyi, toplumda yükselen ayrımcı bakışa karşı aktivistler gibi mücadele etmeyi beraberinde getiriyor.

Savaş mağduru, travmatik bir göç geçmişi olan göçmenlerin temel ihtiyaçlarını giderme, sosyal ve ekonomik uyumunu hızlandırıcı, sığınacakları, sorunlarını hızlıca çözüme kavuşturabilecekleri bir kapı olarak gönüllüleri görmektedirler. Kitlesele göç sonucu oluşabilecek olumsuzlukları en aza indirmek devletler için en önemli politikalardan biridir. Devlet politikasında uyum, göç eden bireylerle toplum arası ilişkileri bütünleştirmeye çalışan önemli bir araçtır. (Akıncı, Nergiz, & Gedik, 2015) Türkiye de mültecilerle yerel halk arasında kanaat önderliği niteliğinde kabul gören gönüllülerin kültürel yeterlilik kazanımları sebebiyle devlet politikasında uyum çalışmalarında değerlendirilmesi gerektiği gözlenmektedir.

4.7. Göçmenlere Yönelik Gönüllülüğün Gönüllülerin Hayatlarındaki Etkisi

Göçmenlerle temas, empati duygusunu gün yüzüne çıkardıkça, zorunlu göç sonrası zor şartlar altında hayatını devam ettirmeye devam eden sığınmacılarla kültürel etkileşim ve iletişime giren gönüllülerin kendi hayatlarını sorgulamaya, kültürel ve sosyal bir değişime evrildikleri belirlenmiştir. Göçmenlere yönelik gönüllülük süreklilik gösterdikçe ekonomik hayatlarını düzenleme, tercihlerin önceliği ve ruhsal durumları noktasında değişimler yaşadıklarını ifade etmektedirler.

“İnsanlar bizi çok ciddi inceliyorlar. Bana baksan 7 sene önce neysem şimdi de oyum. İnsanlar bunu görüyor. Hatta eskiden daha çok gezerdim giyinir, kuşanırdım. Eşim bile diyor Nuray sen bu işe başladın değiştin az yemek yapıyorsun az giyiniyorsun. Mutfak masrafımız bile azalmış. Yenişafak 'tan röportaja geldiler şaşırdılar ben evinizi hiç böyle beklemiyordum diye. Benim nasıl sıradan yaşadığıma şaşırdılar. Hayatım boyu bir evim bir arabam bir de küçük bahçem var”(K-1, K, 56)

“Artık ne alsam rahatsız oluyorum, acaba bu gerekli miydi diye sorguluyorum. Bir yüzük aldım geçenlerde çok rahatsız oldum. 3 aydır kendimi hesaba çekip duruyorum, pişman oluyorum gereksiz bir alışveriş yaptım diye de işte o da bir imtihan. Ona o kadar para verene kadar kaç aileye gıda götürürdüm”.(K-4, K, 56)

“Şunu da söylüyim, ben çok süslü biriydim, bakkala bile giderken makyaj yapıp giderdim. Simdi artık öyle boyuta geldi ki kuafore gideceğime, bu makyaja para harcayacağıma birinin ihtiyacını giderirm diyorum... Tartışma yaşandığında cevap bile vermek istemiyorum. Yani yardım olayları bu kadar yaşadığımız şeyler insanın sabrını da arttırıyor”(K-10, K, 38)

Göçmenlerin hayat tarzları, yaşadıkları ortam gönüllülerin sosyal ve ekonomik hayatlarını değiştirdiği gibi, ruhsal anlamda da farklılaştıklarını ifade ediyorlar.

“Artık boş geliyor gezmek tozmak, arkadaşlarla kafede oturmak, günler felan çok anlamsız geliyor. Oturup oturup ne yapıyoruz. Yani bu dünya için bir güzellik yapalım. Yaşımız oldu 45-50. Artık çok boş işlerle uğraştığımızı düşünüyorum. Bir yetimi sevindirmek, bir müslümanın derdini gidermekten daha güzel birşey var mı bu dünyada?” (K-7, K, 42)

Gönüllüler karşılaştıkları her olumsuzluğa, yabancı düşmanlığına, mülteciler tarafından yaşadıkları suisitmal hikâyelerine rağmen bir sonraki organizasyonda daha aktif ve heyecanlı yer almaya teşvik eden en önemli unsurlardan biri kendine yeterlilik hissidir. Kendi iç dünyalarında duydukları doymuşluk hissi, kendine huzur verme hissi motive skalamızda benlik saygısı olarak alabileceğimiz bir tür kendini gerçekleştirme hissidir ki gönüllü bireye içsel bir motive sağlar. İçsel motivasyonlar bireyin dıştan gelen tüm olumsuzlarla kolayca başa çıkmasına ve gönüllülük faaliyetlerinin sürekliliğine götürür.

“İnsanın içini temizliyor tertemiz kılıyor bu işle uğraşmak. O kadar eminsin ki bu yardım tam gidecek artık güvenle gidiyorsun. Bazen çocuklardan bunalıyorum ay durun ben bir yardıma gitmem lazım diyorum. Kendimi buluyorum resmen.”(K-6, K, 53)

“Yani, utanırım gerçekten bunları dile getirmekten bile hayâ ederim. Ben o kadarını hak etmiyorum ama onlar öyle yazıyorlar. Benim 30 küsur senedir hiç kimseye sana çay içmeye geleceğim demem baki değildir. Benim öyle bir zamanım yok zaten. Kendimi bu yolda buluyorum, rahatım huzurum orda.” (K-12, K, 64)

“Herkes tutturdu psikoloğa gidiyor. Ya kardeşim gel bizimle dağıtımlara başaksının derdiyle dertlenmekten kendi derdini unutursun. Hayata başka bakarsın. 50 yaşlarındayım daha güzel yaptığım bir iş yok.”(K-3, K, 57)

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinde piramitin en üstünü, insanın ihtiyaç olarak hissettiği, arzuladığı en zirve ihtiyaç kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Kendini aşmışlık kavramı içerisinde başkalarına saygılı, hoşgörülü, derin insan ilişkileri kuran, yaptığı işte doyunluğa ulaşabilen, benliği ötesinde başkalarına hizmet edebilen, olumsuzluklara, çevresel baskılara rağmen kendi özünde değişmeden tatmin olduğu işte devam edebilen insan özellikleri belirlenmiştir. Gönüllülük faaliyetleriyle toplumsal kabul ve saygınlığı kazanan, toplumsal bir kimlik edinen gönüllüler ruhsal bir doyunluğa, içsel bir motiveye de erişmişlerdir.

4.8. Gönüllülükte Kimlere ve Hangi Saiklerle Yardım?

Yardımların dağıtımında, gelen ayni ve nakdi yardımların tasnifinde göçmen ve mülteciler açısından farklı öncelikler gözetmektedirler. Bu durum organizasyonu da oldukça etkileyen bir tutum. Önceliği belirleyen tutumda güçlendirme teorisindeki daha dezavantajlı durumda olanı gözetmek ve dini kabullerin etkisini gözlemlemekteyiz. Aslında bazen organizasyonu şekillendirenin gönüllünün tercihinden çok, toplumun yönlendirmesi de etkili diyebiliriz.

“Yani öncelik yetim aileler. Öncelik tüm ihtiyaç sahipleri tabii. Biz asla ırk millet ayrımı yapmıyoruz. Şu an Suriyeli ve Türkmen yetim aileler ağırlıktadır. Yetim aileler öncelik çünkü kadınlar dul. Çocukları çok, bunlara sahip çıkmak gerekiyor. Yoksa ortamda suiistimale açık. Biz burada biraz devletin yükünü hafifletiyoruz. Aslında devlet bu tip bireysel çalışmalara sıcak bakmıyor. Çünkü suiistimale çok açık. Ama biz şeffafız. Büyük ihtimal takip de ediliyoruz zaten.” (K-2, E, 41)

“Eskisi kadar herkese veremiyorum çok rahatsız ediyorlar sürekli arıyorlar. İşte bana ulaşmak için telefon numaramı parayla satıyorlarmış... Gerçek ihtiyaçlıyı bulabilmek için araştırıyorum... Birebir nokta atışını bulmak için. Bazen gelen eşyaları saklıyorum tam ihtiyacı olanı bulana kadar. Bazı gruplar var standarttır dağıttıkları, herkese aynı şeyleri verirler. Ama ben tek tek soruyorum kimin neye ihtiyacı var kişiye özel temin ediyorum. (K-1, K, 56)

8-9 senedir oralardayız. Bize kızıyorlar kendi vatandaşına yardım et, tamam diyorum verdiği aileye gidiyorum her beyaz eşya var, soba yanıyor. Yok kardeşim Suriyelilerin

en fakiri kadar kimse de daha fakiri yok. Yokluk nedir onlar da görüyoruz. Ondan belki mülteciye öncelik vermemiz.” (K-6, K, 53)

Bu yardımların Türkiye’de fazlasıyla yapıldığını, artık önceliğin açlık sınırında alarm veren ülkelere yönlendirilmesi gerektiğini düşünenler de var.

Tabii, İdlib, Nijerya, Arakan, Sudan, Yemen Çad’ı var. Devlet belki Arakan’a gidemez ama ben giderim. Devlet bana desin ki git ben giderim. Yol verseler ben giderim. Yani burada ihtiyaç yok artık orda insanlar aç, önce açları doyuralım.(K-11, E, 55)

Yardımların önceliğini sadece gönüllüler değil toplum da belirleyip gönüllüyü bu yöne zorlayabiliyor. Çoğunlukla bu tercihin dini öncelikler, dini kabullerden kaynaklı olduğu gözlenmektedir.

“Adam yardım veriyor adını koyuyor, yetime vereceksin. Yetim giydiricem. Tamam da herkes yetime yardım etmek istiyor, babası var, engelli çalışmıyor, ya da iş bulamıyor. Bu çocuklara da yardım lazım. İnsanlar yardım versin adını koymasın biz zaten ona göre ayarlıyoruz.(K-7, K, 42)

“Mesela Ramazanda bir süre var, önce fitreleri bitireceksin. Bazıları hem zekât hem fitresini veriyor. Zaten zekâtın zaman sınırlaması yok onu yıla da yayarız. Kurban hayrında da önce bence adakların. Onların hemen kesilip dağıtılması gerekiyor. Haftalık gelen kurbanları bir aydır hiç et götürmediğine öncelik vereceksin. Kalabalık aileye daha çok ver. Bu gibi incelikleri var.”(K-4, K, 56)

Yardımda önceliği belirlemek yardımı gerektiği gibi ayarlamak ve yardımda seçici davranmak da ayrı bir gönüllülük gerektirmektedir. Özellikle ikinci el eşya yardımlarının taksimi ve belirlenmesi için gönüllüler ayrı bir zamanlama harcamaktadır.

“Tabii ben de bilirim hep aynı numaraları getiririm ayakkabıları verir geçerim kolaylık. Ama biliyorum kendi numarası olmaz belki ihtiyaç yok gider satar. Buna mahal vermek istemiyorum. Bazen listeler tutuyorum hangi evin kömüre ihtiyacı var hangi evin sobaya. Tek tek götürüyorum... Önceliğim yok olana, gerçekten olmaya.”(K-1, K, 56)

Gönüllerin tümü için ihtiyaç sahibi ya da dini yönlendirmenin etkili olduğunu söyleyemeyiz. Yardım ve iyilikte öncelik ya da yardımda acil ihtiyacın dışında yardıma

odaklanan da var. İhtiyaç kavramını zorunlu ve zoraki anlamdan çıkarıp sosyal bir ihtiyaç olarak gören de var. Bu durumda gönüllülünün yardım, ihtiyaç, iyilik gibi kavramları nasıl algıladığı etkili olmaktadır.

“Yine yakın zamanda tanıklık ettiğim olaylardan bir örnek verecek olursam, bir gün bir babaanne torunun canı pastırma çektiği fakat alacak durumları olmadığı için bizden rica da bulundu. Yanımdaki kişiler ise bu durumu hemen eleştirmeye başladı ben ise olaya müdahil oldum. İyilik dediğimiz zaman ihtiyaç sahiplerini bulup, yardım etmek güzel fakat gördüğümüze dokunmak gibi bu tarz şeylerin de ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Benim için iyilik sana ihtiyacı olan birinin hayatına dokunmak. Seninle bir mültecinin derdini paylaşmak, oturup bir kahve içmek de ihtiyacı olabilir. Ya da bir çocuğun canı çikolata da çekmiş olabilir.” (K-14, K, 59)

“Bir insana yardımın içeriğini bizim belirlememiz de haksızca geliyor aslında. Şimdi biz princi bulgur götürüyoruz. Ya eline para olarak ver, belki çoraba ihtiyacı var, afedersiniz iç çamaşırına ihtiyacı var. Bunu dağıtmıyorsun ama başka önceliği var söyleyemiyor. Bu da bizim bencilliğimizi, layık görmeyişimizi gösteriyor. Evet, belki evinde ekmeği yok ama canı döner çekmiş olamaz mı? O da insan. Bir noktadan sonra yardım sadece bizim layık gördüklerimiz üzerinden dönüyor.” (K-15, K, 55)

İyilik ve gönüllülük, ihtiyaç ve yardım kavramlarını tanımını daha geniş çerçeveden alan gönüllülerde gönüllülüğün önceliği ve motivasyonu da farklı gözlemleniyor.

İyiliği ulaştırmak farklı bir durum. Bazen bana yardım veriliyor, her zaman gidip gıda götürmüyorum. O ailede otizmlili bir çocuk var mesela onun eğitime, alacağı çikolatadan, yiyeceği bulgurdan daha ihtiyacı var belki. Aslında bu haksızlığı biz yapıyoruz bazen ihtiyaç sahibine sana bu layık diyerek kendi layık gördüğümüzü götürüyoruz. Belki yıllardır bir baklava yemedi, canı çekti ama sen layık görmüyorsun ona.” (K-17, K, 38)

Saha gözlemleri ve uzun süreli WhatsApp grupları takibi ile ancak tespit edilebilen duruma göre gönüllülerin kendilerine teslim edilen yardımları tasnifte grup lideri konumundaki gönüllülerin tercihlerine ve yönlendirmelerine bağlı oldukları belirlenmiştir. Lider konumundaki gönüllünün uzun süreli saha tecrübesinin zorunlu ve haklı bir sonucu olarak değerlendirilse de, bu durumun diğer gönüllülerin karar yetkisini azalttığı, gönüllü liderlerin benzer durumdaki göçmenlerin yardıma erişmesi konusunda tercih edilir

önceliklerin olduğu, öncelik belirlemede de asgari geçim, zoraki durum gibi kıstasları yine lider gönüllülerin belirlediği gözlenmiştir. Gönüllü gruplarda aile kültürü ve baskın bir lider yönetimi olduğu belirgindir. Fakat gönüllü gruba dâhil olan gönüllü bireylerin sorumluluğu lidere devretme noktasında bu durumdan rahatsız olmadıkları belirlenmiştir. İyilik, gönüllülük tanımını daha geniş perspektiften algılayan ve özellikle bireysel hareket eden gönüllülerin kriterleri, öncelik verdiği yardımlar da farklılık arz etmektedir.

4.9. Gönüllükte Güven Sağlamanın Önemi

Güven, bireylerin birbirlerine hak ihlali yapmadan, birbirlerini istismar etmeden karşılıklı ilişkiler kurabilmesi, birbirinden emin olamsıdır. STK'lar toplumsal faydanın sağlanması, toplumsal değişimin öncüsü konumunda toplumsal bir dayanışmayı üstlenirken, şeffaf ve hesap verilebilirlik ilkesini de benimsemişlerdir (Özgen, Aydoğdu, & Yıldız, 2020) STK'ların misyonunu üstlenen gönüllüler özellikle Türkiye'nin yakın tarihte yaşadığı darbe girişimi ve resmi bir düzlemde olmamaları sebebiyle gönüllülük faaliyetlerinin devamı için toplumda güven sağlamak adına çok gayret göstermişlerdir. Göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinin sürdürülebilir olmasının temel sebebi gönüllülerin toplumda oluşturdukları bu güven algısıdır diyebiliriz.

İnanmak ve güvenmek Türk ve Müslüman bir topluluktaki en önemli görevdir. Bu yüzden insanlara güven aşılama çalışıyorum çünkü iyilik de güven duygusu ile gerçekleşir. Fakat zaman ve çağ değişti o yüzden buna da dikkat ederek bu gönüllülük hareketini sürdürmek gerekiyor. Sosyal medya da kötü şeyler görmeye çok alıştığımız için bu iyilik hareketi belki sarsılıyor iş bize düşüyor, insanlara o güveni sağlamalıyız. (K-14, K, 59)

“Gelemeyecek olanlar bir şekilde yardımlarını bize ulaştırıyorlar. O zaman yardımlar ulaşınca kendilerine fotoğraf makbuz paylaşıyoruz. Çünkü bu işte güven çok önemli. Yardım faaliyetlerinde en önemli şey güven.” (K-2, E, 41)

Gönüllükte güven sadece yardımı gönderenler için değil, gönüllülerin birbirleri arasında gönüllülük faaliyetine devam etmeleri açısından da önemli bir olgudur. Özellikle büyük gönüllü gruplarda devam güven ilişkisine bağlı olduğu görünmektedir.

Önce gittim K-1 ile tanışayım dedim. O zaman hiç onu tanımıyordum. Yani emin olmak istedim güvenilir biri mi diye. Çünkü çok istismar eden var. Beraber dağıtıma gittik, çünkü görmek istiyordum mülteciler nasıllar, nerelerde yaşarlar, gerçekten ihtiyaç sahibine mi gidiyor? Benim gibi ilk geldiklerinde keşif için gelen çok insan var. Yardımlar gerçekten ulaşıyor mu bilmek istiyorlar.”(K-5, K, 41)

“Ankara Platformunda ben en az 50 ailenin yardımındayım. Ben işin içindeyim. 30 yıllık deneyimim saha tecrübem var, güveniyorlar bana. Para bana emnanet ediyorlar. Sadece ihtiyaç sahibini doğru bulmak değil mesele gelen yardımları da iyi yönetmek lazım. Bu da güven istiyor”(K-12, K, 64)

Güven toplumda gönüllü kimliğinin oluşumunda, gönüllülük faaliyetlerinin sürekliliğinde, yerli halkın ve göçmenlerin gönüllü bireye bağlı kalmasında en etkin olgudur. Bu olgunun korunması için gönüllülüğün organize işleyişi de etkilenmektedir. Faaliyetleri fotoğraflamak, video çekmek, bunu ilgililere ve sosyal medyada paylaşmak güven ilişkisinin kurulması için yapılmaktadır.

“Bazen çok yüklü yardımlar gelir. Geçen sene belediyeden göçmenlere kömür yardımı azalınca bahçemize tonlarca kömür yardımı geldi. Ben de sobalı evde otururum. Allah şahidimdir, bir tane torbayı kendim için açmamışım. Verenler de biliyor, eminler bizden. Yardım yapacaklar aileleri bize sorar, ihtiyacı olan yine bize sorar. Rabbime hamd olsun güvenlerini kıracak bir işim olmadı”.(K-18, E, 65)

“Her türlü belgeyi saklarım, ödediğim faturalar, dekontlar, aldığım yardımların faturaları. Her yardımı fotoğraflarım, yardım gönderene paylaşıyorum. Bundan çok memnun insanlar. Kalbinize bir şey gelirse gelin benimle dağıtıma, aileleri tek tek göstereyim derim. Yeterki güvenleri kırılmasın. Bu işin yürümesi için bu çok önemli”. (K-1, K, 56)

Sosyal alışverişte toplumsal bir karşılıklılık olduğu anda kurulan alışverişin devamı için güven algısı en önemli unsurlardandır. Güvenirlilik insani yardımlarda, zekat, sadaka, kurban gibi dini yardımlarda faaliyetlerin sorumluluğunu alan gönüllülerin güvenirliliği en temel ilkelerdendir. Kendilerini bir bağlaç, bir aracı, bir köprü gibi gören gönüllülerin sosyal alanda güven ilişkisini oluşturmaları gönüllülük faaliyetlerinin geniş kapsama yayılmasında ve devamlılığının sağlanmasında çok büyük önem göstermektedir.

4.10. Gönüllülerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Bakış Açısı

İnformel gönüllüleri sahada bu kadar aktif görev alırken, gönüllüğün bir görev olarak kabullenmiş olmalarına rağmen Türkiye’de adını çokça duyurmuş STK’lar içerisinde neden görev almak istemediklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Niçin enformel gönüllüler kendileri aktivitelerini bir dernek adı altında yürütmemektedirler? Resmi bir sivil toplum kuruluşu olmak kendilerine daha resmiyet ve güvenilir kazandırmaz mı? Gönüllüler hakkında araştırmacıda olduğu gibi toplumda da merak edilen bu temanın gerekçeleri gönüllülerin dernek ve vakıflara bakış açıları ekseninde elde edinilmiştir.

“Biz dernek değiliz, 15 arkadaş var temelde. Liseden, üniversiteden arkadaşlar var, mahalleden kadınlar var. Esnaf olunca tanınıyorsunuz. Çok kadın var destek olan ama bu 15 arkadaş daha samimi birbirimize yakın insanlarız. 15 arkadaş 15 bin de olabiliyoruz. Bizim sahadaki çabamız dikkat çekti, Hilal Hanım bizi fark etmiş, bizi platforma ekledi. Ben aslında vakfa, derneğe de karşıyım, bir yere bağlı çalışmak istemiyorum.” (K-10, K, 38)

“Ben biraz özgür ruhluymum güvendiğim her derneğe destek de olurum da dernekçilik biraz da resmiyet. Ben resmiyeti, fotoğraflarda görünmeyi sevmiyorum.” (K-11, E, 55)

“Aslında dernekleşip dernekleşmemeyi çok konuşuyoruz biz K-1 ile. Ama o sınırlanamaz biri. Dernek oldun mu sınırlanacaksın, denetleneceksin, hesap vereceksin, kayıt altına alacaksın. Onun için de zaman lazım.” (K-4, K, 56)

Gönüllüler her şeyden önce kişisel yapılarından dolayı derneklerin kendilerini sınırlayacakları düşündesindeler. Ayrıca dernekleşmenin getireceği denetleme ve fazla bürokratik kâğıt işini takip etmekte zorlanacaklarını düşünüyorlar. Fakat bürokrasi ve sınırlılıktan öte daha önceden derneklerde görev aldıklarından gördükleri çalışma sisteminden, etik olmayan davranışlardan rahatsız olduklarından hem derneklerden hem de dernekleşmekten uzak durmaktadırlar.

“Bir vakıftan bahsedeyim, Çankırı caddesinde, uzun süre gittim onlara, kişileri gözlemledim, geri çektim kendimi. Gözlemledim, 3 yıldır gördüğüm, gelenleri, kendilerine alıyorlar, göstermelik 5tl veriyorlar öyle. İHH falan öyle değil, güvenilirdir. İHH çalışanı var, ama onlar da çoğu ihtiyaç sabidir. Gönüllüsü de çok, aşırı sistematik çalışıyorlar. İHH ile o derneği hiç karşılaştırmam bile. Az çok onların

içine de giriyorum az çok. Bir vakıf vardı ismim vermeyeyim, bana verilen adaklar vardı, derneğe gittim iki saatliğine etleri bıraktım, bir işim vardı halledip gelecektim. Döndüm geldim bir baktım eti kemiğinden ayırmışlar, bir güzel kavurmuşlar. Benim için bitmiştir.” (K-10, K, 38)

“Derneğin işi pisliğe gidiyor. Reklam çok oluyor. Derneğe giren çok insanı da bozuyor. Hayır yapma şeklini de bozuyor. Nedir o orada reklam. Resim istiyorlar illa, gerek var mı mahremiyetini ortaya dökmeye. İçine gir, adres telefon git bak diyordum... Ben açmıştım dernek zaten. Kapatıp bu kursu açtım. Dernek açanlar evrak işleriyle çok uğraşıyoruz diyorlar. Doğru onlar da bundan yoruluyorlar.”(K-13, K, 46)

“Önüne gelen dernek kuruyor. Millet parayı topluyor yarısını hayra kullanıyor, yarısını nereye kullanırsa. İşte bu sıkıntı. Kimseyi direk suçlayamam ama yardım paralarından ev alanlar, araba alanlar bunları görüyoruz sahada. Ha bir de dul bayanların peşinde koşanlar var. Şu anda sahada 1000 dernek varsa sadece 10 tanesi gerçekten işinin peşinde samimiyetle koşuyor.”(K-11, E, 55)

Türk tarihinde Selçuklu Devletinden bu yana yerleşmiş vakıfçılık kültürü Türkiye toplumuna da yansımış, yıllardır ülke geçmişinde vakıf ve modern haliyle sivil toplum kuruluşları güvenilir örgütlerdir. Özellikle dini yardımların toplanıp dağıtılmasında etkin rol oynarlar. Ne var ki 15 Temmuz Darbe girişimi sonrası toplum gündeminde önemli bir yer edinen dini saiklerle toplanan yardımların usulsüz kullanımı, muhafazakârlara hitap eden derneklerde dile getirilen usulsüzlükler, vakıf ve derneklere olan güveni giderek azaltmıştır. Belki de 2016 sonrası sahada enformel gönüllülük faaliyetlerinin birçok derneğe göre daha aktif ve güçlü ilerleyebilmesi de yine 15 Temmuz sonrası toplumda yaşanan güvensizlik buhranına bağlanabilir.

“Millet feto olaylarından sonra korkar oldu. Gerçekten güvenilir mi, ne amaçla parayı kullanacaklar diye. Bazen yardım edenlerin nabzını tutayım diye soruyorum, dernek kursak mı diye. Kadın anında geriliyor, yardımını vermek istemiyor. Yani o korkularını yenmek için sahaya çağırıyorum gelsinler görsünler tanışınlar bizi diye.”(K-1, K, 56)

“Dernekler çok kayıtlı kuyutlu işler, takip etmek zor. Hem biz o kadar büyük işler yapmıyoruz, o kadar büyümekten de korkuyoruz. Eee çoğumuz ev hanımıyız dışımızdan tırnağımızdan ne arttırsak, eşten dosttan ne gelirse. Tabii dernek olsak belki daha

çok yardım gelir ama biri ya iftira attı, zor işler. Feto olaylarını gördük, insanların güveni kalmadı, biz de korkar olduk.” (K-15, K, 55)

“Yardım verenler bizi hiç tanımıyorsa özellikle soruyorlar, bir cemaate, derneğe bağlı mısınız, bir grupta alakanız var mı diye? Dernek kurarsanız yardımı keseriz diyen de çok. Yani ondan kararsız kaldık, iki ucu keskin bıçak gibi. Şimdi bu şekilde hesabımıza para geliyor o da ilerde bize sorun olabilir. İşte yardımları paylaşıyoruz birileri şikâyet etse al başına belayı. Her şeyi kayıt altına alıyoruz da yine de sorun yani.” (K-7, K, 42)

Bunlar yanında derneklerde çokça rastlanan bir kadrolaşma, diğer derneklerle kendini rekabette görme durumu gibi durumlar modernizmin yüklediği sivil toplum kurulları anlayışından öteye gidemiyor. Şirket yönetme şekli gibi aynı pazarı paylaştıkları, aynı sahada rekabet ettikleri düşüncesine sahip oldukları görülüyor.

“Adam tek adam şeklinde çalışıyor hep onun dediği oluyor. Benlik liderlik girmiş. Genelde derneklerde var bu maalesef. Bazen ben de yanıma birkaç kişi alıyorum yakınına akrabasına vermiş. Niye ona verdin diyorum akrabam diyor sürekli çevresine yardım taşıyor. Olmuyor öyle. Dernekler bağışçıyla ihtiyaç sahibini buluşturmuyor.” (K-8, E, 64)

“Ben bu rekabeti anlamıyorum ona hayrını verme bize ver diyor resmen. Amaç aynı değil mi? Yaralı bir gönlü sevindireceksin. Neyin kavgası. Bunlardan soğudum derneklerden. Bir de fotoğraf paylaşıyor, sürekli dernek başkanını çekiyor. Sen siyasi parti başkanı mısın? Yaptığın işi belgele yeter. Bak görüyorsun, ben ne kadar aktif koşturuyorum, hiç videoda fotoğrafta var mıyım?” (K-10, K, 38)

Dernekler ve vakıflardan uzak kalmayı tercih etseler de gönüllülerin bazıları derneklerin saha gönüllüleri olarak yer aldıklarını vurguluyorlar. Derneklerle ortak saha etkinliklerinde buluştuklarını, karşılıklı birbirlerine destek oldukları gözleniyor.

“Ben bireysel çalışırım ama sahada güvendiğim derneklere çok yardım etmişimdir. Onların işi yapacak adama ihtiyacı var... Pandemide de biz çıkıp dağıtamazdık, Kızılay bize gönüllü belgesi verdi öyle dağıttık.” (K-11, E, 55)

Bir arkadaş eskiden beri tanırım, varlıklıdır yeni vakıf kurdu. Sahayı bilmediğinden ben onunla gittim, 1000den fazla paket dağıttık. Ortak iş yaptığımız çok olur.

Derneklerle bir WhatsApp grubumuz var. Şimdi hiç bilmediğim bir aile benden yardım mı istiyor, hemen o gruba atarım kimliğini, tanıyan var mı, yardım yapan var mı? Teyit ederim. Onlar da bana soruyor, çoğu mülteciyi tanıyoruz zaten, amaç mükerrer yardım gitmesin, gerçekten ihtiyaç sahibine gitsin... Pandemi bir hafta sonu çok acil birine gıda götürmem gerek sağ olsun bir abi Kızılay'dan onay aldı onun yelekleriyle götürdük, yanımıza gönüllülerinden verdi. Birbirimize destek oluyoruz tabii.(K-1, K, 56)

Sosyal yardımlarda en büyük problem yardımların aynı kişilere mükerrer gitmesi, asıl ihtiyaç sahiplerinin yardımlara erişememesidir. Benzer organizasyon problemleri insani yardım faaliyetlerinde birden fazla STK ve gönüllüler dâhil olduğu gözlenmektedir. Ankara'nın özellikle geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin, uluslararası koruma altındaki Irak Türkmenleri, İran ve Afganistanlıların yaşadığı bölgede insani yardımı üstlenen gönüllü gruplar bölgede mükerrer yardımlardan şikâyet etmektedirler. Bu soruna kendilerince çözüm bularak sahada aktif ve düzenli yardım yapan gönüllüler ve bazı STK'ların olduğu bir WhatsApp grubu kurarak aynı kişilere sürekli yardımın gitmesine önlem almaya çalışmaktadırlar.

Mülga Aile ve Çalışma Sosyal Bakanlığı tarafından yayınlanan Gönüllü Grup İnceleme Raporunda yardım faaliyetlerinin psiko-sosyal bir tatmin sağladığını, bu tatminin en çok güven duygusuyla ilişkili olduğu savunulmuştur. Ayrıca güven duygusunun gönüllülükteki sürekliliği sağladığı vurgusu yapılmıştır. Yine Suriyelilerin bu güven duygusuyla yardım talebinde bulunabildiklerinden bahsedilmiştir. (Topçu & Kurtulmuş, 2017) Bu çalışmada gönüllülükte güvenin sağladığı bu aracılığa ek olarak güven ile göçmenlere yönelik gönüllülük arasında karşılıklı sebep-sonuç ilişkisi, birbirini besleyen bir bağ olduğunu belirtmekteyiz. Güven hem gönüllülüğün sürekliliğini sağladığı gibi, aynı zamanda gönüllülüğün sürekliliği de göçmen, yerli halk ve gönüllü arasında bir güven bağı oluşturmaktadır

4.11. Gönüllülükte Dijital Araçların Etkinliği

2000' li yıllar sonrası internetin sağladığı sosyal ağlar akıllı telefonlarla tam donanıma erişmiş, her anında bireyi toplumsal ağlara bağlamayı başarmıştır. Bütün bilinen

farklı ortamları bir araya toplayarak multi-medya ya da çoklu ortam da denilen yeni medya metin, durağan görüntü, hareketli görüntü, ses gibi ortamların birlikteliklerini sağlıyor (Dilmen, 2014).

Gönüllülüğün sürekliliği, faaliyetlerin ve özellikle grup içi ortak amacın devamı için hayati önem taşıyan iletişim ağları incelendiğinde gönüllü gruplarının neredeyse her gün ve her saat WhatsApp, Instagram, Facebook gibi sosyal platformlardan aktif bir iletişim sağladıkları gözlenmiştir. Kısıtlı imkânlarla acil gönüllülük gerektiren ihtiyaçların karşılanmasında yeni medya araçları sivil toplum grupları için en etkili organizasyon sağlama yöntemidir (Adıgüzel, 2022). Özellikle WhatsApp ve Instagram kullanımının üyelerine sağladığı fotoğraf ve video paylaşımı yine bu platformlardaki geniş ağ kitlesinde hızla yayılımını sağlamaktadır. İster bireysel ister grup içi gönüllülük hizmetlerinde yardımın toplanmasında çevrimiçi gönüllülüğün geleneksel gönüllülükle beraber etkin kullanıldığı gözlenmektedir.

“Sosyal medya burada çok yardımcı tabii, sadece biz paylaşmıyoruz, benim mesajlarımı başkaları da durumlarında, sosyal medyalarında paylaşıyorlar anında yüzlerce kimseye ulaşabiliyoruz. Çok kısa zamanda çok kişiye ulaşabiliyoruz.” (K-9, E, 46)

“Bir aileye kıyafet, yiyecek ev eşyası mı lazım, diyelim bir çamaşır makinesi ve ya halı lazım. Whatsapp durumunda ihtiyacı paylaştığımız an bir gün dolmadan ihtiyaç temin ediliyor. Gerçekten şaşırtıcı. Bazen engelli veya gerçekten evinde hiçbir şeyi olmayan bir Suriyelinin videosunu durumda, instagramda paylaşıyoruz hiç ummadığımız yerden yardım geliyor.” (K-6, K, 53)

“Bazen instagramdan buluyor benim işlerimi takip etmiş güveniyor gönderiyor. Ama tabii ben ulaştırırken mutlaka video görüntü çekiyorum. Instagramdan çok dikkatli takip ediyorlar. Giyimime kuşamıma bile bakıyorlar bu nasıl bir kadın diye. Görüntüler yardım edeceklere güven de veriyor. Sen bir video atıyorsun 10 kişi 100 kişi ondan ona ondan ona paylaşmış. Yardımın da yerine ulaştığını görüyor. Whatsapp özellikle hem bizim bu işe başlayışımıza sebep, hem de bu işin bu kadar büyümesine. Whatsapp olmasa biz bu kadar kısa zamanda bu kadar yardımı nereden toplardık. Bu kadar insana da ulaşamazdık.” (K-1, K, 56)

Görüşme sağladığımız bütün gönüllüler sosyal medyanın herhangi bir gönüllülük faaliyetinin organize edilmesinde, topluma yayılmasında pozitif katkısı olduğunu savunduğu gibi yardım edilecek kimseye ulaşmakta da oldukça etkin olduğunu vurguladılar.

Ben 30 senedir Ankara’da otururum. Siteler bizim için mobilyacılar mekânıdır. Önder’i, Ulubey’i hiç bilmeyiz. Bir gittik birkaç evi ziyaret edince manzaranın dehşetine kapıldık. Onlara telefonumuzu verdiğimiz an diğer sığınmacılara da vermişler. Şimdi 400 den fazla aileye yardım ulaştırıyoruz. Hatta sığınmacılar değil sadece oralardaki kendi vatandaşımızdan da bu sayede haberdar olduk. (K-7, K, 42)

“ Kardeşimin komşusu Suriyeli yere serecek halısı yokmuş, ona yardım edelim diyerek başladık bu işe, baktık ki akrabalarında da ihtiyaç çok, elden geldikçe gönderiyoruz. Adreslerini WhatsApp’ tan atıyorlar, iletişim öyle daha kolay oluyor.”(K-16, K, 71)

Sosyal medya gönüllülük çalışmalarında hem organizasyonun bir parçası, hem güven sağlamada büyük bir kıstas, hem mültecilerle yerel halkın empati kurması için şeffaf bir köprü görevi görüyor. Paylaşılan görüntüler yardımların ulaştığına dair yardım edenlerde bir güven halkası oluştururken, toplumda iyilik hareketinin yaygınlaşmasına, dezavantajlı kimselerin toplumsal güçlendirilmesine katkıda bulunuyor. Gönüllülerce görselleştirilip internet ortamında paylaşılması insanlarda bilinçlenmeye ve farkındalık oluşturmaya yaramaktadır (Adıgüzel, 2022).

“Bizi tanıyanlar bu faaliyetlerin içinde bizleri gördükçe onlara da güven geliyor. Yani sana güveniyorlarsa yaptığın işe de güvenir. Sosyal medya o güvenilirliği de sağlıyor.” (K-3, K, 57)

“Benim çocukluğumda beyaz yazmalı teyzeler vardı. Güzel konuşan, olgun, güler yüzlü ve merhametli teyzeler. Hayvanları besler, fakir çocuklara kıyafet verirlerdi. Günümüzde bu mümkün değil, ama sosyal medya aracılığı ile gerçekleştirebiliriz. Belki o teyzeler gibi olamayız ama iyiliği bu şekilde yayabiliriz. Instagram, Facebook gibi sayfalar aracılığı ile bunu yapabiliriz.” (K-14, K, 59)

Sosyal medya güven çemberi oluşturmaktan, yardımları ulaştırmaktan, ihtiyaç sahibine ulaşmaktan daha önemli bir misyon da taşıyor: İyiliği yaymak. Bunun farkında olan gönüllüler gelen tüm tepkilere rağmen faaliyetlerini sosyal medyadan paylaşmaktan geri durmuyorlar.

“Ben gizlemediğim için bazen insanların hakkımda yanlış düşünceleri de oluyor. Fakat bunu yaymak ve konuşmak bence çok önemlidir. Ben böyle bir faaliyette bulunuyorum diye her zaman söylüyorum ki insanlar duysun yardım etsin. Hatta bir keresinde bir kıyafet mağazasına yardım faaliyetleri için indirim yapar mısınız diye sorduğumda bunu duyan birisi lazım olmayan bütün kıyafetlerini yollamıştı. Bu sebeple duyurmak önemli.” (K-14, K, 59)

“İnsanımız büyük bir boşluk içinde, onlara yol açmak, alan açmak lazım. Ben aslında bunu bir eğitim olarak da görüyorum. Yakın çevremde özellikle çok etkilenler oluyor paylaşımlarımdan, zaten herkese paylaşmam, ama mültecilerin evlerini videodan görüp hemen bana telefon açıp ağlayan çok oldu. Bilmeden yargılamak kolay, böyle video görüntülerle insanların bakış açısını da değiştiriyoruz.”(K-13, K, 46)

Sosyal medyanın güven oluşturmada olumlu yönde etkisi olduğu gibi olumsuz etkileri de gözlenmektedir. Özellikle video ve görüntülere gelen uygulamalar, filtreler, yanlış çevreler tarafından gönüllülerin faaliyetlerini sabote etmekte, dolandırıcılıkta kullanılabilmektedir.

“Bazı kişiler benim fotoğraflarımı paylaşıp yardım toplamışlar, böyle olaylarla da karşılaştık. Hemen uyardı birileri, ben durumlarımda herkese yazıyorum, benim en yakınım bile olsa önce bana sorun, yardımlarınızı bana verin. Sonra videolarımın görüntülerimin üstüne adımı yazmaya başladım, kırpıp benim görüntülerimi kullanmasınlar diye.”(K-1, K, 56)

“İnstagramdan görüntülerimizi görüp aşırı derecede yardım isteyen oluyor, ama biz tesbit etmediğimiz, bilmediğimiz aileye yardım gönderemiyoruz. Bize gelen herşey emanet, bilmediğimize nasıl o emanetleri teslim edebiliriz. Yarın bunların hesabı ahirette bize sorulur. Bazıları da yardımlarımızı görüp herkese yardım edebileceğimizi sanıyor. Akrabalar kırılıyor, onlara yardım etmiyoruz diye. Tamam da kardeşim bu yardımlar bizim değil ki, eşimize dostumuza yardım ettiğimizi duysalar güven kalmaz.”(K-7, K, 42)

4.12. Gönüllülüğün Motivasyonunu Olumsuz Etkileyen Sebepler

Bir olguda motivasyonu olumsuz etkileyen sebepler belirlenerek olumsuzluklar en aza indirgenebilirse motivasyonu arttıracak, ya da motive edecek yöntemler de belirlenebilir. Göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri, siyasi ve sosyal alanda artan ırkçı, ayrıştırıcı, ötekileştirici söylemlerin zemininde oldukça zorlayıcıdır. Gönüllüler zamandan, yaşamdan, maddi ve manevi kaynaklarından kısarık gerçekleştirdikleri ciddi bir özveri gerektiren hizmetlerini yürütürken karşılaştıkları olumsuzluklarla, ayrımcı söylemlerle ve kendinden olmayana gösterilen tepkilerle mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Mülakatlarda ve saha gözlemlerinde dikkat çeken motivasyonu olumsuz etkileyen başlıca sebeplerin altı başlık altında değerlendirilmesi uygun görüldü.

4.11.1. Yerleşik Halkın Göçmenlere Yönelik Tepkisi

Bir yerde özellikle ekonomik bir paylaşım söz konusuysa sosyal sermaye olarak görülen her ürün, rekabeti doğurur. İslam dininde kişilerin malında ihtiyaç sahiplerinin, yoksulların hakkı olduğu inancı, zekât, sadaka dağıtımını yılın genelinde gerektirir. Sosyo-ekonomik durumu düşük olan semtlerde özellikle Ramzan ayında, Kurban bayramında yerli halk bu tür dağıtımların, sosyal yardımların beklentisi içerisinde. Göçmenlerin de yoğun olarak yaşadığı bu bölgeler giderek ekonomik durumu iyi olan kişiler tarafından farkedildikçe, zekât, sadaka ve hayırlar sadece Ramazan ve Kurban zamanlarında değil, yılın bütün zamanlarında yaygın olarak dağıtılmaya başlanmıştır. Gönüllüler ihtiyaca göre neredeyse haftanın her günü asgari yaşam düzeyinin çok altında yaşamlarını sürdüren göçmenlerin evlerine ziyaret etmekte, ikinci el eşya da dâhil tüm ihtiyaçları için ekonomik durumu iyi olanlardan yardım temin etmektedir. Tabii bu durum bölgedeki, göçmenler kadar asgari yaşam düzeyinin altında olmasalar dahi, ekonomik durumu düşük olan aileler tarafından sosyal sermayenin haksız paylaşımı olarak değerlendirilerek tepki oluşturmaktadırlar.

İşte yardıma gidiyoruz “Hep Suriyelilere yardım ediyorsunuz, bize etmiyorsunuz” diyorlar. Diyoruz ki sen buranın vatandaşıysın, evin var, sıcak yemeğin var, neden bunların ekmeğine göz dikiyorsun? “Onlar kendi ülkelerine gitsinler” sürekli bunu söylüyorlar, tamam belki haklılık payları da bazen var ama biz toplum olarak o Ensar

muahacir olayını yapamadık. Neden? Bir ev kiralanacak, 1000 tl lik evi 1500 e veriyoruz, herşeyi daha pahalıya satmak istedik, bir iş mi verilecek en ucuza çalıştırdık. Örnekleri çoğaltabiliriz. Kötü bir kardeşlik örneği sunduk maalesef, kardeşlik de denmez yani menfaat gereği davrandık. Allah'ın, Peygamberimizin önerdiği kardeşlik özelliğini gösteremedik. Ne yiyorsak, ne giyiyorsak onlara da aynısını vermemiz gerekirdi, çalıştıracaksak kendi vatandaşımızla aynı paraya hatta daha fazlaya çalıştırmamız gerekirdi ki toparlansınlar. İyi bir sınav veremedik.”(K-9, E, 46)

“Bu iş zor kardeşim, zar zor yardım topluyorsun, millet seni hamal sanıyor, tamam Allah rızası için diyorsun, sesini çıkarmıyorsun. Sonra yardım dağıtırken oradaki Türkler kızar, bir de sürekli komşuları Suriyeliyse kötülerler onlara vermeyelim diye. Ben de getirdiklerimden işte ettir, süttür veriyorum ellerine o zaman susuyorlar. Diyorum bak birbirinizi kötülemeyin, kendi durumunu anlat zaten ihtiyaç sahibiyse sana da veririz, insan ayırmıyoruz ki, kim zor durumdaysa yanındayız. Hem bu yardımlar benim değil emanet. Kimin ihtiyacı çoksa ona vericez”.(K-1, K, 56)

Ali Zafer Sağıroğlu ve İbrahim Halil Yılmaz'ın Yabancılarla Birlikte Yaşamak: Mamak Örneği başlıklı Ankara Mamak ilçesinde yapılan çalışmada, komşuluk ilişkileri arasında sosyal paylaşım söz konusu olduğunda gerginlik oluşturduğundan bahsedilmiştir. Özellikle göçmenlere yapılan yardımların sadece Türkiye’de değil dünyada da dezavantajlı gruplara yapılan yardımların yerleşik halk tarafından bir ayrımcılık yarattığı algısı oluşturmaktadır. (Sağıroğlu & Yılmaz, 2021) Benzer durum Ankara genelinde gönüllülerin faaliyetleri sırasında yaşadıkları aldıkları tepkilerle de ispatlanmaktadır. Mamak Örneği çalışmasında sosyal mesafe ölçümü yapılarak komşuluk ilişkileri, aynı mahallede yaşamak kültürü araştırılmış, sosyal mesafe yerli halka göre yabancılarda düşük çıkmıştır. (Sağıroğlu & Yılmaz, 2021) Bu da yerleşik halkın göçmenle uyum konusunda daha zorluk çektiğinin bir göstergesidir.

“Bölgeyi iyi tanımak lazım, orası kentsel dönüşümde, çoğu Türk aile evini geri dönüşüme vermiş. Bina yapılırken onlara ev verecekler, bazılarının orada oturduğuna bakmayın, durumları çok kötü değil yine de ister. Tanıyoruz yani. Diyorum senin oğlun kocan çalışıyor niye istiyorsun, siz vatandaşınıza değil hep bu Suriyelilere yardım ediyorsunuz diyor. Ne denir şimdi buna.”(K-11, E, 55)

“Beni dağıtımlarda en çok bunaltan mesele Türklerin tepkisi, inanılmaz yani, her dağıtıma çıktığımızda biri tepki gösterir. Ablacım diyorum 40 senedir Ankara’dayım, bu bölgeyi bilmezdik bile, onlardan da size hayır var, onların vesilesiyle bu bölgelere geliyoruz, sizlere de yardım getiriyoruz, sizlerin hailinin de farkına vardık. Yani gerçekten bizim vatandaşımızdan biri düzgünce derdini anlatıp, yardım istese ama yok illa şu lafı diyecek “hep bunlara yardım ediyorsunuz”. Tabii hepsi öyle değil, mültecilerden yeni gelmişleri, zor durumda olanları bize gösterenler de çok.”(K-7, K, 42)

İnsani yardım ulaştırılan yerlerdeki yerel halkın tepkisi dışında yardım edenlerden ya da yardıma etken ve edilgen olmadan dışardan olaya müdahale edip tepki gösterenler de gönüllüler için faaliyetlerinin devamında ayrı bir mücadele meselesi haline dönüşmüş. Tepkilerin ekseninde etnik köken ayrımcılığı özellikle geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin giderek görünürlüğünün artmasıyla oluşan mülteci karşıtlığı üzerinde dönüyor.

Çok karşı olan tepki gösteren oldu. Çok zulüm gördüm. İmam hatipte öğretmenlik yaptığım dönemlerde veliler öğretmenleri, öğretmenler milli eğitimi doldurdu, uyarı aldım, okul değiştirdim. Mustafa Asım Köksal’da çalıştım, sonra oradan Muhsin Yazıcıoğlu İlkokuluna geçirildim. Tepkiler yüzünden yerim değiştirildi.(K-13, K, 46)

Bazen hiç beklemediğimiz şeylerle karşılaşıyoruz. Etrafımızda sürekli bizi eleştirenler, çevremizden yolumuza taş koyanlar, yardım ettiğin insanların hainlikleri, oluyor olmuyor değil. Ama Allah rızası, Allah rızasını gözetmek bizim amacımız, böyle olumsuzluklar olacak ama biz Allah rızasını gözetiyoruz. (K-15, K, 55)

Göçmen kitle sadece Suriyeli olmamasına rağmen Türkmenleri Afganları da Suriyeli olarak nitelendirerek dışlama, ötekileştirme toplumda giderek yaygınlaşmakta. Aslında bu ayrıştırmanın sonucu olarak son zamanlarda Suriyeli olmasalar dahi “Suriyeli” adlandırılmasıyla göçmenler kategorileştirilmiş oldukları gözleniyor. Bu durumun aslında yerleşik halkın sosyal tepki için öteki olarak gördüğü kitlenin Suriyeliler olduğunu göstermektedir. Yerleşik halkta Türkçe konuşmayan tüm Ortadoğu göçmenleri için uyruğunu bilmeden Suriyeli damgalanmasının olduğu gözlenmektedir. (Sağiroğlu & Yılmaz, 2021) Bu ayrışma ve dışlama da öncelikli olarak birebir göçmenlerle temasta olan insani yardıma odaklanan gönüllülere tepki oluşturmakta.

“Artık öyle bir hale geldi ki son zamanlarda insanlara yardımı Suriyeliye veriyorum diyemiyorsun. Gerçi ben başta böyle şart koşanlara bana verme kardeşim yardımını diyorum. İhtiyaç sahibini ayıracaksan bana verme. Senin hayrından da bize hayır gelmez.”(K-5, K, 41)

“Ben bu karşıtlığın yıllardır bize yüklenmiş Arap karşıtlığından dolayı olduğunu düşünüyorum. Bilinçaltımıza öyle yerleştirdiler. Geçen bir metroya bindim. Uzakta oturan iki kişi Rusça konuşuyordu, hiç birimiz rahatsızlık duymadık, hatta yanlarında bir çocuk vardı herkes sevgiyle bakıyordu. Sonra sanırım Suriyeli böyle peçeli Araplar bindi, onlar konuştukça yani istem dışı ben de rahatsız oldum. Ya o an kendime o kadar kızdım, baktım herkes rahatsız rahatsız bakıyor. Bu bizim bilinçaltımıza işlenmiş, Araplara karşı bir antipatimiz var. Hele işte çok olunca yardımlar onlara akınca başka ihtiyacı olanlar rahatsız oluyor.”(K-17, K, 38)

“İnanın artık sosyal medyaya bakmıyorum. Sinirim bozuluyor, çoğu zaman Suriyeliler hakkında söylenenlere cevap vermiyorum. Çoğu da yanlış bilgi. Ama insanımız çok tepkili ve bu bize de yansıyor. Yardımları dağıtırken umursamıyoruz da üzüliyoruz, gergin anlar yaşıyoruz.” (K-6, K, 53)

Toplumdan takdir görmek ve yaptığın işin değerini anlamak, işi daha çok sahiplenmek ve faaliyetlerin sürekliliği için motive edici önemli bir etkidir. Ekonomik krizle sosyal sermayenin paydaşlarının artması, üstelik bu paydaşların ülke vatandaşı haricinde mülteci, uluslararası koruma altındaki ya da geçici koruma kapsamındaki göçmenlerin olması ve giderek siyasi söylemlerin göçmen karşıtlığına bürünmesi sonucu, özellikle Suriyeli, Afgan ve Türkmen göçmenlere yönelik artan mülteci karşıtlığı karşısında insani yardımda gönüllülüğü bir görev olarak kabul eden gönüllüleri maddi ve manevi zora koşmaktadır.

4.11.2. Gönüllülerin Göçmenlerle Yaşadığı Olumsuz Deneyimler

Görev başlıklı bulgumuzda bahsettiğimiz gibi mülakatlarda ve saha çalışmalarında dikkat çeken husus gönüllülerin insani yardımı bir görev olarak üstlenmeleri. Sorumluluk bilinci ile yaptıkları işte etnik köken ayrımı yapmadıklarını kimin insani yardıma daha çok ihtiyacı var onu gözettiklerini vurgulamış olmaları yanında bir göçmene yardımı

kesmelerinin sebebinin de çoğunlukla onlarda tespit ettikleri olumsuz davranışlar, toplumsal kabulü olmayan hareketler olduğunu vurguladılar.

“Eşyaları satıyorlar bir de tabii, kaydediyoruz. Araştırmadan da yardım götürmüyorum. Bu işlerde uğraşırken çok kandırıldık biz... Dulum, yetimim var deyip, yardım alıp, kocasını yakaladıklarımız oldu. Eşyaları satanlar, Bim Kartını satanlar var. Yakaladığımızda bayağı hayal kırıklığına uğradıklarımız çok oldu” (K-10,K, 38)

“Bazen Türk aileler de bu takipte gerçek ihtiyaç sahibini tespitte yardımcı oluyorlar. Satma olayını Türkler çok bahsediyorlar zaten. Orada bir pazar kurmuşlar ikinci el satıyorlar sokakta. Artık tembihliyoruz. Takipte olacağız kontrol edicez diye. Biraz iletişim problemimiz de var, gel dediğin yeri bulamıyor, saate hiç uymuyorlar. Afganlar biraz daha çalışmayı seviyor. Daha hızlılar.” (K-3, K, 57)

“Yardım istedikleri zaman sanki mecburiyet var gibi davranıyorlar. Çok kez kullanıldığını da hissediyorsun. Ama çocuklar için çocuklara acıyoruz. Biz gelince sarılıyorlar. Bazıları bizi devlet adına çalışıyor zannediyorlar. Sanki mecburuz vermeye gibi görüyorlar. Ama öyle değil”.(K-1, K, 56)

Mülakatlardan anlaşıyor ki yardımı suistimal eden, gelen yardımları kullanmayarak, satarak kendine gelir elde eden, iyi niyeti kötüye kullanan göçmenler tüm zorunlu göçle gelerek zor durumda olan Suriyeli ve diğer göçmenleri zor durumda bırakıyor. Bu durum hem gönüllülerin oldukça seçici davranmalarına, yardımları nakit dışı yardımlara yöneltmeye, yapılan yardımların sonrasını takibe de zorluyor.

“Bir aile vardı K-1 yıllarca baktı tüm evini dizdi. Ama aile her eşyayı toptan satmış İstanbul’a gitmiş. Böyle istismarlarda söz konusu. Sonra orda tutunamadı, geri geliyor tekrar evimi diz diyor, tekrar eşya istiyor... Bundan sonra uyanıyorsun güveni kıranları direk engelliyoruz.” (K-5, K, 41)

Bazı paravan evler söz konusu, ona çok dikkat etmek lazım. Yeni geldim diyor içinde yaşanmayacak evi tutuyor, sen acıyorsun her eşyayı götürüp diziyorsun, üstelik yardım da koparıyor. Çat kapı kontrole gitsen bakıyorsun, aslında orda oturmuyor. Paravan olarak kullanıyor. Dul olmayıp dulum diyen de çok. Yalanın binbir türlü, o yüzden ince eleyip sık dokuyoruz. (K-6, K, 53)

2011 den bu yana sahada olmak, göçmenlerle temas içerisinde olmak, pek çok etik ve insani olmayan davranışlara maruz kalmak özellikle sahada her gün insani yardıma odaklanan gönüllüler için Ankara'daki dağıtımlar konusunda motivasyonlarında ciddi dezenformasyona sebep olmuş. Özellikle sınır bölgelere gidip, çadır kentleri ziyaret edenler, o bölgelerde insani yardıma daha çok ihtiyaç olduğunu yardımların o bölgelere kayması gerektiğinde hem fikirler.

“Ben artık Ankara’da yardıma ihtiyaç aile görmüyorum. Çok dağıtım yapılıyor... Dün bulgur bulamayan bugün sucuk istiyor. Sen buna alıştırırsan yarın daha lüksünü ister... O yardımları niye keselim diyorum Çünkü bir eve aynı gün 3 kez gıda gittiğini gördüm, farklı farklı derneklerden. Suriyeye İdlip’e gittim daha adamların yiyecek ekmeği yok, burda sucuk dağıtılacağına orda ekmek dağıtalım.” (K-11, E, 55)

“Yani bak şu, bunu söyleyene gerçekten çok kızgıyım. “Kendimizi onların yerine koyalım.” Tamam, koydum, benim de başıma bu iş geldi, gittim Suriye’ye. Parklarda yattım, nargilemi içtim, bunlara da kendimi eşşek gibi baktırdım, canımın istediği kıza baktım, istediği kadına tecavüze yeltendim, çalışmadım, üretmedim, hiçbir katkı sağlamadım ve onlardan hizmet bekledim. Yapmasın bana, yürü git desin.... Benim bütün merhamet duygumu yitirdiler maalesef... Ama İdlip’e de gittim, orası başka (K-12, K, 64)

Yaşanan olumsuzluklar mülakatlarda geniş bir zaman aralığında aktarılırken, gönüllülerin organizasyonu daha sistematığe oturtmasına, gönüllülerin daha detaylı incelemeye yönelmesine, daha seçici ve dikkatli davranmalarına, sahada aktifliği öğrenmelerine sebep olduğu gözlenmektedir. Aslında tüm olumsuzluklara, olumsuz bakış açılarına rağmen göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

“Yalanı buldum mu hiç affetmiyorum. Ama benim yardımlarıma devamı etkilemiyor. Hayır, benim tecrübemi arttırıyor. Ben onu bırakıp yoluma devam ediyorum. Öyle olsa bu işi yapamazsın, yapamazsın yani karşılaştığın şeyler, seni etkilese yapamazsın bu işi. O nedenle bir insanın yeryüzünde yapabileceği en muhteşem şey hayatlara dokunmaktır. Ben daha güzel bir şey bilmiyorum. Birileri kötü diye başka muhtaçları nasıl görmezden gelirim.” (K-12, K, 64)

“Bozuğu yanlış çıkacak tabii insanız neticede, insanla muhatapsın. Onu direk engellerim, kime engel oldu, bu adam kimin yardım almasına engel oldu. O yüzden daha çok sarılır, ihtiyaç sahibini bulurum”.(K-10, K, 38)

4.11.3. Gönüllülerin Sivil Toplum Kuruluşlarıyla Yaşadıkları Olumsuzluklar

Gönüllülerin derneklere bakış açısı aynı şekilde derneklerde gördükleri usulsüzlükler gönüllü faaliyetlerini derneklerle yürütmelerine engel olmaktadır.

“Yetim giydiriyorduk, ben de gittim onlarla bir mahalleye, aileler belirli. Bir çocuk ağlıyor, sordum noldu, çocuğu giydirmiş, yetim olmadığını anlayınca çocuğun üstünden montu çıkarıp geri almış. Dedim hiç öyle olur mu, zengin bile olsa çocuktur böyle ağlatılır mı? Hemen bulduk çocuğu, babası geldi, baktık ayağı yok, engelli, sen buna vermeyeceksin de kime vereceksin? Çocuk nasıl giydirilir, günde 10-15 çocuk getirirsin, ebeveyn izniyle onları giydirirsin sonra başka ekip getirirsin. Bunlar hurra topluyorlar kadınları çocukları, anneler de panik içeri dalıyorlar, ortalık karışıyor Böyle sistematik olmayınca elimi ayağımı çektim.”(K-10, K, 38)

“O yardımları niye keselim diyorum Çünkü bir eve aynı gün 3 kez gıda gittiğini gördüm, farklı farklı derneklerden. Derneklerde benlik var. Verdiği aileler satıyor. Uyarıyoruz yine de veriyorlar. O aileye verildi sen niye veriyorsun, bazen muntika çatışması da var. Ondan ben kendim çalışırım.” (K-11, E, 55)

Derneklerin özellikle finansal yönetimi gönüllülerin bu derneklerle işbirliği içerisinde olmalarını engellemiş. Gönüllülerin derneklerle çalışma motivasyonu finansal yönetimde kabullenemedikleri usullerden kaynaklandığı gözleniyor.

“Daha önceden pek çok dernekte gönüllü yer aldım. Şimdi bir engelli kardeşimiz için yardım toplanıyor. Milyonlarca yardım geliyor. Ama ona ulaşan ne kadarı inanın çok azı. Derneklerde ister istemez gelen yardımların bir kısmı derneğe, dernek giderlerine, çalışanlara nakliyyeye gidiyor. Tamam, onlar hadi ihtiyaç da bu giderlere farklı kaynak bulmalı, gelen yardımlardan olmamalı. Benim vicdanım rahatsız oluyor bu durumdan, o yüzden elimi ayağımı derneklerden çektim, onlara gönüllülük yapmıyorum.”(K-7, K, 42)

Derneklerde ya da gönüllülerde bir cinsiyet farkının gözetildiği de dikkat çekici unsur. Katılımcı gönüllülerimiz ahlaki bazı çekincelerden dolayı kadınların sahada olmasından taraftalar. Erkek gönüllüler ve dernekelerde konuyla ilgili usulsüz tutumlarla karşılaşmışlar.

“10 senedir bu işteyiz. Belki her gün gidiyoruz, gece gündüz. Bir adama yan gözle bakmıyoruz, aklımızdan geçmiyor. Ama kardeşim, yardım edenden tut, eşya taşıyan yardımcıya, bizimle gelen adamlar düzgün durmuyorlar. Erkeklerin sahada olması iyi değil, nelere şahit olduk, bizi de zor durumda bırakan oldu, direk ilişkisi kestik. Şimdi biz kadın olarak dul kadınlarla muhatap oluyoruz, evlerine giriyoruz, her türlü ihtiyacını daha iyi tesbit edebiliyoruz. Ama erkek yardımcıları, kafa başka şeylere çalışıyor. Hepsi için değil ama çok riskler var yani.” (K-12, K, 56)

“Erkekleri zaten sahadan çekip almak lazım, çok saflar her şeye kanıyorlar. Daha hala entegrasyon programları diyorlar, yani yapsalar ne bu saatten sonra. Şimdi çoğu ihtiyaç sahibi yani bizim ilgilendiğimiz aileler dul kadınlar, irtibat kurmak da erkekler biraz problemlili olabiliyor. Ama bu işlerde erkek gücü de lazım, biz her şeyin altından kalkamayız. Güvenilir adamlarla giderim ben sahaya.” (K-12, K, 64)

Derneklerde, vakıflarda ya da gönüllü gruplar içerisinde görülen usulsüzlükler, gönüllüleri rahatsız eden tutum ve davranışlar gönüllülerin gönüllülük faaliyetlerinin motivasyonunu kırmıyor. Sadece o dernek ve vakıflara ya da gönüllü gruba karşı antipati oluşturarak bireysel ya da farklı gruplarla faaliyetlerinin devamını sağlıyor. Aslında toplumda gördükleri eksiklik ve yanlışlar için kendilerince daha çözüm odaklı, daha aktif olmalarını gerektirecek bir davranışa itiyor. Olumsuz ve motivasyonu azaltıcı görünen olaylar gönüllüler için sosyal etkileşim kurdukları ihtiyaç sahipleri ve yardımseverler arasında daha güvenilir bir köprü oluşturmakta, ihtiyaç sahipleri için koruyucu bir kimliğe bürünmelerinde ve gördükleri olumsuzluklara karşı tepkisel tavır sergilemelerinde motive edici olduğu gözleniyor.

4.11.4. Gönüllülerin Aile Desteği Alamaması

Gönüllülerimiz için aile desteğinin motivasyonlarını arttırıcı etkide olsa da bazı gönüllülerimiz özellikle eşlerden gelen tepkilerin faaliyetlerinin sekteye uğramasına sebep olduğunu belirttiler.

“Eşim kızıyor. Pazar bizim tır Hatay’da kalmış geçirmemişler. Gidecem dedim. Kızıyor tabii, “gitme diyor sen mi kurtarcan aç kalsınlar sana ne?” Yani o da katılıyor bazen bizimle ama işte bu yardım işlerinde kadınlar çok arıyor rahatsız oluyor.”

“Bazen dağıtımlar akşam 7-8’i buluyor. İşte o zaman evde ciddi sorun olabiliyor. Ben mesela özellikle kurban bayramında üç gün hizmet etmek isterim ama bayram günü ailenin de senden beklentileri var.” (K-7, K, 42)

“Gitsen hergün ihtiyaç var, bu işin gecesi gündüzü yok, ama ailenin de beklentileri var. Bazen eşim bir gerilir, sorun olur evde, 5 gideceksem 3 giderim napalım. İdare edeceğiz artık.” (K-15, K, 55)

Aileden karşı tepki alış genelde toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilebileceği gibi toplumun gönüllülük kavramına bir iş bir gereklilik değil, bir hobby, boş vakti doldurmak olarak değerlendirdiklerinden kaynaklı ortaya çıktığı görülmektedir.

4.11.5. Maddi İmkânların Yetersizliği

Gönüllülük faaliyetlerinin sürdürülebilirliği, gönüllülerin motivesi yanında ciddi bir maddi yeterlilik gerektiriyor. Özellikle ev hanımları faaliyetlerinin sürdürülmesinde araç gideri, benzin gideri, nakliye ücreti gibi giderleri karşılayamadıkları için kimi zaman gönüllülük faaliyetlerin sekteye uğradığı gözlenmektedir.

“Ama biz para toplamıyoruz. Hayırseverler kendileri getirip dağıtalım diye veriyor. Bazen firmalar kıyafet veriyor onları satıyorum nakliye parasını karşılıyorum. Nakliye parası problem. Bazen eşyayı aldığım kişiden talep ediyorum ama vermek istemiyor. Ama faturaları felan ödemediğim faturaları mutlaka kaydediyorum. En çok nakliyede problem çekiyorum. Nakliye ücreti bizim belimizi büküyor.” (K-1, K, 56)

Pandemi bizi çok etkiledi, gidiş gelişleri, etrafta da çok ihtiyaç sahibi var onları tercih edebiliyorsun bu durumda. Üstelik fiyatlar çok arttı, gıda dağıtımını etkiliyor tabii bu da. Eskiden 5000 TL ye 50 paket gıda hazırlatırken şimdi 15-20 paket ancak oluyor. Gelen yardımlar da azaldı. Bizde o zaman daha seçici davranıyoruz, herkese yetemiyoruz.(K-15, K, 55)

İslam inancına göre gelen nakdi zekât bağışlarından ikinci el eşyaları teslim edenlerden alıp, ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak için gerekli olan nakliyenin gideri karşılanamadığından, bireysel gönüllülere yapılan bağışların çoğunluğu da zekât olması sebebiyle gönüllüler için nakliye gideri maddi bir külfete dönüşüyor.

Eşya veren kişi ben eşya verdim zaten bir de nakliye ücreti mi vereceğim diyor. Kendince haklı da biz bu eşyayı kendimize almıyoruz. Zaten eşya alamayan ihtiyaç sahibine gidiyor, biz de gönüllüüz, imkânlarımız kısıtlı. Yani bu da yardımın bir çeşidi, arada nakliye için destek topluyorum, kahvaltılar düzenliyorum. Mecbur yani nakliyeyi nerden karşılayacağım? Bazen nakliyeyi karşılayamamaktan verilen eşyayı alamıyorum, ihtiyaç sahibine ulaştıramıyorum.(K-1, K, 56)

“Alan kendi imkânlarıyla alabilse süper. Alamıyorsa sen ayarlayacaksın. Nakliye tutacak imkânın yoksa eşyayı bırakıyorsun, Yani benim çok vazgeçtiğim zamanlar oldu. Orada biliyorsun ihtiyaç sahibi biri var, hazırda verecek adam da var. Taşıyanı tutmayınca kalıyor. Çok üzücü. Nerden baksan bir nakliyede 500tl tutuyor.”(K-14,K, 59)

Nakliyenin yanında gönüllüler genelde yardımları birinci elden ulaştıran kişiler olduklarından ve dernek çalışanı gibi çalışmadıklarından gelen yardımlarda kendi giderleri hayırseverler tarafından gözetilemiyor. Araç, telefon ücreti gibi giderleri kendi imkânlarıyla karşılamak durumunda kalıyorlar. Gönüllü ve az kişiye yönelik başlattıkları faaliyetlerin yararlanıcıları arttıkça giderleri karşılamayacak duruma gelmektedirler. Dini kurallar gereği gelen zekâtta, hayırseverlerin onayı olmadı için sadakalardan giderlere finans ayıramamaktadırlar. Bazı gönüllüler düzenledikleri kahvaltı, yemek organizasyonları, ya da kampanyalarla giderlere destek toplarken, özellikle bireysel çalışanlar masrafı fazla olan ikinci el eşya alımını durdurmaktadırlar. Bunun yanında Covid19 salgını sonucu artan ekonomik kriz gelen yardımların miktarını azalttığından gönüllülerin faaliyetlerini asgari düzeye indirmelerine, yardımlarda daha seçici davranmalarına sebep olmuştur.

4.11.6. Altındağ Olaylarının Gönüllülere Yansıması

10 Ağustos 2021 tarihinde Ankara Altındağ ilçesi Battalgazi Mahallesi'nde bir parkta Suriyeli bir grup genç ile iki Türk genci arasında çıkan tartışma sonucu Suriyeli bir genç, bir Türk gencini bıçaklayarak hayatını kaybetmesine sebep oldu. Olay sonrası bölge halkı ve civar mahallelerden, semtlerden gelen yerleşik halk protestolar düzenleyerek Battalgazi Mahallesi ve Önder Mahallesi etrafında bulunan Suriyeli dükkân ve evlere taş ve sopalarla saldırılar düzenlediler. İki gün devam eden protestoları Çevik Kuvvet ve Polis ekipleri bölgede nöbet tutarak yatıştırdılar. (Vikipedi, 2022)

Türkiye, 2011 Suriye iç karışıklık sonrası zorunlu göç ile geçici koruma statüsünde son güncel tarihi 22.12.2022 olan verilere göre 3.543.837 Suriyeli 'ye ev sahipliği yapmaktadır. (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022) Kilis gibi doğu illerinin bazı bölgelerinde yerli halktan daha çok Suriyeliyi barındırmasına, kitlesel ve travmatik göçü yönetmek oldukça zor olasına rağmen dünyada örneğine zor rastlanır bir misafirperverlik göstermiştir. Altındağ olaylarına kadar bazı bireysel olaylar haricinde kitlesel bir kaosa sebep olacak olaylar yaşanmamıştır. Altındağ'da yaşanan olaylar sadece Ankara genelinde değil ülke genelinde oluşabilecek ayrımcı ve ötekileştirici mülteci karşıtlığı endeksli eylemlerin endişesini yaşıtmıştır. Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün bölgede aldığı yüksek önlemler ve sağduyulu vatandaşların desteğiyle bastırılan protestolar Türkiye geneline hatta Ankara'nın diğer semtlerine yansıması engellenmiştir.

22.12.2022 tarihli veriye göre geçici koruma kapsamında 97.047 Suriyelinin ikamet ettiği Ankara'da Suriyeliler en çok Altındağ ilçesi Önder, Battalgazi ve Ulubey Mahallelerinde bulunmaktadır. (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022) Olaylardan önce bu bölgelerde Suriyeli nüfusun yoğun olduğu çarşılarda Suriyelilerin açmış oldukları işyerleri hâkimiyet göstermekteydi. Adeta bir Suriye gettosu haline gelen Önder ve Ulubey'de saha gönüllüleri yerli halkın sık sık göçmenlerden rahatsızlık duyduklarını dile getirmişlerdir. Altındağ olayları gönüllülerin sahadaki aktivitelerini hatta rahatça bölgeye giriş çıkışlarını bile etkilediğini dile getirdiler.

Altındağ olaylarında çok sıkıntı çektik, bize çok zorluk ektik. Medyanın da etkisi var, Türklerin de zaten bir karşıtlığı vardı, medyayla tetiklendi. İşte yardıma gidiyoruz “Hep Suriyelilere yardım ediyorsunuz, bize etmiyorsunuz?” Altındağ olaylarından

sonra yine gittik çok kez gittik. Fakat bölgeye rahat giremiyorsun. Özellikle sabah namazında saldırgan kitle uyurken gittik, aileleri de biliyoruz görünmeden gizlice evlere kapıların önüne bıraktık, dualarını aldık. Saldırı yaşamadık, polisler var, hala polisler var orda.” (K-9, E, 46)

“Altındağ olayları mesela kasıtlı yapıldı, tamamen kasıtlı. Biz 2-3 hafta gidemedik, telefonlar susmadı, Emine Abla ekmeğimiz, sütümüz yok diye, günlerce korkudan dışarıya çıkamamışlar. Çıksalar bakkallar gıda satmamış, nasıl gitmiyeceksin. Bazı arkadaşların arabaları taşlanmış. Biz de taksiyle gittik, aracımız tanınmasın diye. Taksiye doldurduk, ara sokaklara gidip evlere kendimiz çıkarıp bıraktık. Bu da siyasi bir olay, oradaki evler yıkılıyor biliyorsunuz. Bu insaları yeni muhtlerine layık görmediler. Yenilemek istiyorlar gitsin istiyorlar. Son olaylarda (Altındağ olayları) bir eşya verirken insanlar, Suriyeliyse bu eşyaları verme diye çok dediler. Ankaralıya da bir hal oldu. O zavallı çocuğu sanki tüm mülteciler öldürmüş”.(K-10, K, 38)

Küreselleşme ile beraber dünyanın en uzak yerinde görülen bir olay tüm insanlığın ortak refleksine sebep olabiliyor. Toplumda korkuya, kaygıya sebep olabilecek bir olay sonucu oluşturulan algı korkunun kendisini de aşabilmektedir (Sağıroğlu, 2021) Tehdit algısı alan bir toplumda grup içi yanlılık artarak grup dışı kabul ettiklerine karşı aşırılık gözlemlenir. Bütünleşik tehdit, ötekiyle olumsuz temas gibi grup içi dayanışmanın güçlendiği durumlarda dış gruba yönelik saldırganlık ve tehdit algısı yükselmektedir.

“Benim orda gecekondum var biliyorsunuz. Yıllardır otururum, mahalleliyle aram iyidir. Daha önceden Somalili aileleri de sahiplendim, bunu da bilirler. Evet Suriyelileri bu kadar sahipleniyorum diye bana halkın tepkisi vardı. Hatta öldüreni de öldürülenini de tanırım. Ama o benim mahallelimin yapacağı iş değildi. O gün dışardan çok adam gelmiş, benim evimi de hedef göstermişler. Demek tepki tek Suriyeliye değilmiş, ben bu ülkenin vatandaşı değil miyim? Ne istediniz evimden de yağmaladınız, Yetimler, öksüzler, garipler haftalarca sokağa çıkamadı, birileri ülkede gerginlik çıkarmak istedi. Bu iyiliğin önüne geçer mi, su akar yolunu yine bulur. Onların rızkını veren ne bizi ne ülkemiz. Allah bizi aracı kılmış” (K-18, E, 65)

Yani orda farklı birşey döndü ben anlayamadım. Tamam, insanlarda bir tepki vardı. Ama nedir bu dağıtımlardan onlara vermedik diye oluyordu. Yoksa çocuklar sokakta beraber oynuyor, hatta bazı Suriyeliler gittiğimizde ihtiyaç sahibi Türkleri

çağırırlardı, bazı Türklerde yeni gelmiş, hiç eşyası olamyan Türkleri çağırırlardı. Yani öyle taşla sopayla girişilecek cinsten birşey değildi. Benim tahminim dışardan gelenler saldırdı, bazı evleri direk hedef göstermişler. Bizim insanımız böyle olamaz yani altında başka sebepler var bence. Bir de bizim bildiğimiz bir kaç Suriyeli de öldürüldü. Kimse onları haber yapmadı maalesef. Medyanın da etkisi çok” (K-1, 2022)

Göçmenler özellikle Suriyeliler hakkında sosyal medyada oluşturulan algıların, haberlerin sunulum şeklinin göçmenlerle aynı mahallede yaşayan yerleşik halk için de etkili olduğu, doğru kabul edilen yanlışlar üzerine mülteci karşıtlığının bir zemin oluşturduğunu söylemek mümkün. Mamak Örneği çalışmasında Sağıroğlu ve Yılmaz Türkiye’de yaşayan göçmenlerin gettolaştıklarına dair deneysel verilerin ortaya konulamadığını, Altındağ ve Mamak bölgelerinin gettolaşan bölgeler olduğunu savunmanın bilimsel bir açıklama olamayacağını savunmaktadırlar. (Sağıroğlu & Yılmaz, 2021)

10 Ağustos 2021 sonrası bölgede Suriyeliler uzun bir süre evlerinde gizlenmişler. Yerel halkın nasıl bir tepki verebileceğini kestirememişler. 2021 yılı Ekim ayında bölgede gidip biraz tespit yaptım. Bölge esnafıyla konuştum. Olaylar sonrası Suriyeli esnaf dükkânlarını uzun süre açmamış. Battalgazi Mahallesi çarşısında saldırıya uğrayan dükkânlar tamamen yıkılmış. Bu durumda bölgede altı- yedi yıldır esnafılık yapan Suriyeliler farklı bölgelere gitmişler. Bölgeden özellikle Keçiören İlçesi Solfasol ve Ufuktepe Mahallelerine Suriyeliler göç etmişler. Ankara özelinde Altındağ olayları öncesi ve sonrasının fenomolojik bir çalışması, akademik alanda sosyolojik ve psikolojik bir durum tespiti yapılması gerekmektedir. Altındağ olaylarında gönüllülerin motivasyonlarının kayda değer bir şekilde etkilendiğini söylememiz gerekir.

Toplumsal gerginliği azaltmak, mülteci karşıtlığının tepkisel şiddete dönüşmesini engellemek amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından yabancı yoğunlu yerleşik nüfusun %25 ini geçtiği ilçe ve mahallelerde geçici koruma kaydına, uluslararası koruma kaydına, ikamet iznine, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamındaki yabancıların ikamet ili değişikliği yapılması işlemlerine kapatılmıştır. İlk başta 781 mahalle ile başlayan uygulama 1 Temmuz 2022 tarihinde 1169 mahalleye çıkartılmıştır. (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023)

Altındağ olayları gerginliği azaltmak adına göçmenlerin görünürlülüğünü ve yoğunluğunu azaltmanın yanında sosyal uyuma yönelik devlet destekli projelerin artırılmasına yönelik yeni politikalar belirlenmesine sebep oldu. Göç İdaresi Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ortaklığında geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamındaki göçmenlere yönelik 81 ilde yabancıların Türkiye’de yaşamlarını ve uyumlarını kolaylaştıracak Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi (SUYE), Göç İdare Başkanlığı toplumda doğru bilinen yanlışları gönüllü olarak çevrelerinde aktaracak Kırilangıç Gönüllüleri Projeleri gibi devlet eliyle desteklenen sosyal uyum ve entegrasyona yönelik faaliyetler artırıldı. Devletin aldığı önlem ve girişimlerin yanında Sivil Toplum Kuruluşları da faaliyetlerini insani yardımın yanında sosyal uyum, mesleki dayanışma yönünde geliştirdi.

Katılımcılarımız yaşanan gerginliğin insani yardım dağıtımı, bölgeye ulaşmak, göçmenlere ulaşabilmek noktasında birçok engelle sebep olduğunu ifade etmeleri yanında olumlu etkilerinin olduğunu da savunmaktadırlar.

Bu olaylar bizi üzdü ama iyi yanı da oldu. O bölgeye geliyor altı sene yaşıyor dil öğrenemiyor. Böyle o bölgeden gönderilince karışacaklar, sosyalleşecekler dil de kültür de öğrenirler. Orayı koloni haline getirmişlerdi. Sahiplenmişlerdi bir bakıma iyi oldu yani.(K-10, K, 38)

Bakın insanlar tahrik oldu, o çocuk öldürüldü, herkes evleri bastı. Bizim gönüllülerden herkes başı kanayan çocuk resmini başladı. Ben de herkese dedim o çocuğa taziye dilemeden, paylaşılan her paylaşım çöptür dedim. Siz dedim bir tane Suriyeli ’den duydunuz mu bizim bir vatandaşımızın, misafir bulunduğumuz ülkeden birinin katledilmesi bizi derinden yaraladı diye, duydunuz mu? İşte insanları bunlar çileden çıkarıyor. (K-12, 2022)

Sonrasında bölgeye gidince gerçekten yıkıldık ama iyi tarafı da var. O bölgede çok yoğunlaşmışlardı. Yalan dalavere çok dönmeye başladı. Suiistimal ediliyorduk. Biraz dağıldılar en azından. Yalanlarına çeki düzen verdiler Bizim için zor oldu, takip ettiğimiz aileler farklı semtlere göçtü, biz semt semt dolaşmak zorunda kalıyoruz. Ama giderek Önder’i kendi memleketleri sanmışlardı, misafir olduklarını hatırladılar bu sayede. Serserileri çoktu, onlar kendine çeki düzen verdi. Yine de keşke yaşanmasaydı.(K-1, K, 56)

Gönüllüler, Özellikle gettolaşma ya da Savran ve Sat değerlendirmesiyle “kentsel adacık” haline dönüşen Altındağ İlçesi Önder Mahallesi’nin (Savran & Sat, 2019) yabancı yoğunlaşmasının azalmasına sebep olduğu için Altındağ olaylarına pozitif yönden yaklaşılmaya çalışsalar da gönüllülerin kurmuş olduğu gönüllülük, hayır ve insanlık köprüsünün cüzi bir olayla yıkılabildiğini görmek, insani birlikteliği dava etmiş insanlar için sarsıcı olumsuz bir etki oluşturmuş, toplumsal yönden gönüllülerin faaliyetlerini sekteye uğratmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

2011 yılı Suriye’de başlayan iç savaşın uzun sürmesi kitlesel zorunlu göçlerle dünyayı etkileyen bir insani krize sebep oldu. Jeopolitik konumu gereği Suriye’ye 877 km sınır uzunluğu olan Türkiye dünyanın vicdanı rolünü üstlenerek açık kapı politikasıyla Suriyeli sığınmacılara kapılarını açtı. Neredeyse ellerinde bir bavulla zorunlu göçe maruz kalan asgari yaşam düzeyine erişebilmeleri için acil mudahale gerektiren Suriyeli göçmenlerin kitleleler halinde ülkeye girişiyle devlet, sivil toplum kuruluşları ve toplumsal oluşumlar seferber oldular. 11 yıl boyunca aşama aşama ilerletilen göç politikaları yanında devlet ve sivil toplum kuruluşlarının insani yardım çalışmaları dünyada göç yönetiminde takdir edilecek seviyeye ulaştı. Türkiye kitlesel zorunlu göçün doğurduğu sorunlarla başa çıkarken acil insani krizle mücadele eden farklı bir sivil toplum örgütlenmesiyle dünyaya örnek olmaktadır. Asgari yaşam düzeyinin çok altında yaşam şartları sürdüren dezavantajlı duruma düşen mültecilere karşı toplumsal vicdanın hareketlenmesiyle gönüllüler sahada gönüllü gruplar halinde ve ya bireysel hareket ederek, toplumda farkındalık oluşturarak göçmenlere yönelik özellikle insani yardım ve barınma faaliyetleri gerçekleştirmektedirler.

5.1. Sonuç

Bu çalışmada, etkin bir sivil toplum örgütlenmesi ile göçmenlere yönelik gönüllü faaliyetler sürdüren enformel gönüllülerin organize oluşlarının ve motivasyonlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırma ile gönüllülük ölçümlerinde dikkate alınmayan kurumsallaşmamış gönüllülük faaliyetlerinin nasıl büyük organizasyonlara dönüşebildiği, toplumdaki derin sorunlara çözüm olabildikleri, toplumsal vicdanı hareketlendirmedeki etkileri, göçmenlere yönelik giderek artan ötekileştirmeye karşı kültürel etkili iletişimi ve etkileşimi sağlayabildikleri ortaya konularak göçmenlere yönelik enformel gönüllülüğün akademik literatürde yerini alması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmamızın ana problemi özellikle göçmenlere yönelik kurumsal olmayan gönüllülük faaliyetlerinin organize oluş biçimlerinin belirlenmesi ve gönüllülerin motivasyonlarının sebeplerinin araştırılmasıdır. Bu problemin yanıtını aramak için Ankara’da sahada aktif gönüllülük faaliyetlerini uzun süre devam ettiren 18 farklı gönüllü ile yarı yapılandırılmış sorular çerçevesinde derinlemesine

görüşmeler yapılmış, katılımcı gözlemci olarak gönüllülerle saha faaliyetlerine katılmış ve WhatsApp grupları incelenmiştir. Elde edilen veriler sosyoloji alanındaki gönüllülük teorilerinden Sosyal Alışveriş Teorisi, Güçlendirme Teorisi, Çatışma Teorisi, Kültürel Yeterlilik Modeli, Öteki Sorumluluğu ve gönüllülük motivasyonu envanterleri zemininde değerlendirilmiştir. Yaptığımız çalışmada edinilen bulgular 12 farklı tema ile sunulmuştur.

Kurumsal olmayan ama sürdürülebilir gönüllülüğün motivasyonunu değerlendirebilmek için öncelikle gönüllülerin grup olarak ve ya bireysel nasıl organize olduklarının belirlenmesi gereklidir. Çalışmamızda ister gruplar halinde ister bireysel hareket eden gönüllüler yardımların toplanması, dağıtımı, ailelerin belirlenmesinde benzer koordinasyon içerisindedirler. İhtiyaç sahibi ailelerin tespiti, ihtiyaçların tespiti, topluma yeni medya araçlarıyla hızlı ve etkili bir şekilde duyurulması, dağıtım ekibinin oluşturularak, dağıtım sonrası yine yeni medya aracılığıyla yardımların ulaştığının kamuoyuna duyurulması yöntemleri benzerlik göstermektedir. Organize olma biçiminin bir sisteme oturtulması gönüllüler için güven ve gönüllülüğün sürekliliğinde motivasyon sağlamaktadır. Gönüllüler grup halinde hareket ediyorsa organizasyonun kültürü aile kültürü ve liderlikte baskın lider modeli olduğu gözlenmiştir. Çatışma Teorisinde olduğu gibi liderler sosyal adaleti sağlamak adına devlet otoritesi gibi görünerek son karar verici olarak gönüllü oldukları gruplar içerisinde güç elde etseler de sağladıkları güven çerçevesinde lider konumunda olmayan gönüllüler için sorumluluğu devretme rahatlığı sağlamaktadırlar. Bireysel hareket eden gönüllüler dağıtım sonrası resimleme ve fotoğraflamaya karşı olup, faaliyetlerde daha çok yakın çevrelerinden destek almaktadırlar.

Gönüllülüğün sürekliliğini anlamak için gönüllülüğün bazı insanların fitratında doğuştan var olan bir özellik mi, yoksa sonradan öğrenilmiş mi olduğunu anlamak gerekir. Araştırmamızda tam netleştiremediğimiz gönüllülüğün kaynağı, bazı gönüllülerimizde içsel bir faktör olarak doğuştan gelip gönüllü bireyi sürekli iyilikseverliğe motive ettiği, bazı gönüllülerimiz için ise aileden ya da etrafta gördükleri diğer gönüllülük çalışmalarından etkilenmekten kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Aileden ya da özverili gönüllü liderlerden edinilen gönüllülük kazanımını dışsal bir motivasyonel faktörü olarak ele alabiliriz. Bu temanın insan bilimleri çerçevesinde daha kapsamlı bir araştırmaya konu olması gerekmektedir.

Din, çalışmamızdaki verilere göre gönüllülük faaliyetlerinin en belirgin motivasyon kaynağıdır. Sosyal Alışveriş Teorisindeki gibi maddi, manevi iç içe geçmiş bir alışveriş dizgesi oluşturmakta, gönüllüler için Güçlendirme Teorisinde olduğu gibi dezavantajlı durumdaki din kardeşini asgari yaşam şartlarına ulaştırma misyonunu yüklemektedir. İslam dini dikkate alındığında din olgusunun Gönüllülük Motivasyon Envanterinde değerler ve inançlar kategorisinde sınırlı kalmadığını, sosyal etkileşim, kabul alma, karşılıklılık, tepkisellik gibi diğer motivasyon araçları içinde etkisi olduğunu gözlemlemekteyiz. Din, gönüllüler için kabul edilmiş ve toplumsal kabulde “iyi” olarak tanımlanan bir üst kimlik de oluşturduğu gibi organizasyonun şekillenmesi, faaliyetlerin ve ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve organizasyonun sürekliliğinin sağlanmasında da din temasının etkili olduğunu belirlemekteyiz. Özellikle aynı dine mensup göçmenlerin güçlendirilmesinde “ensar” kimliğini yüklenmek açısından dinin etkisini görmekteyiz.

Araştırmamızda ikinci önemli motivasyon kaynağı empati olarak belirlenmiştir. Çatışma ve Güçlendirme Teorilerinin göçmenlere yönelik gönüllülük kavramındaki etkisinde, sosyal alanda daha çok karşılaştıkları hayat standartlarının çok altında olan mülteciler ile kurdukları temas neticesinde empati duygusunun belirginleştiğini, koruyuculuk motivesi ile gönüllü faaliyetlere yöneldiklerini görmekteyiz. Sürekli kurulan temas sonrası empati bazı gönüllüleri, Levinas’ın belirttiği öteki sorumluluğuyla yüzleşip kendi benliğinden ve tercihlerinden vazgeçme noktasına getirdiğini gözlemekteyiz.

Görüşmelerimizde motivasyonu sağlayan bir diğer unsur gönüllülerin göçmenlere yönelik faaliyetlerini toplumsal işbölümü çerçevesinde kendi görevleri olduğuna inanarak görev bilinciyle sahiplenmeleridir. Üstlendikleri bu sorumluluğu dini bir vazife olarak gören olduğu gibi, toplumsal bir görev olarak da kabul eden bulunmaktadır. Görev tanımlaması yaparken kendilerine “bağlaç, köprü, taşıyıcı boru, aracı” gibi nitelendirmeler yaparak gönüllülüklerine tasavvufi bir boyut yüklemektedirler. Yine bu ifadelerle görevlerinin sadece dezavantajlı durumdaki göçmeni güçlendirmek olmadığını, varlıklı olana da hayır kapısı açmak olduğunu vurgulamaktadırlar.

Göçmenlik, mültecilik perspektifinden baktığımızda entegrasyon ve ya sosyal uyum bir toplumda karşılıklı olduğu zaman başarılı sayılabilir. Mülakatlarda, saha ve sosyal medya gözlemlerinde özellikle sürekli temas halinde kalan gönüllülerin, yerel halkın göçmene ve ya mülteciye entegrasyonunda, ayrımcı bakışı törpüleyebildikleri, iki grup arasında köprü

kurarak kültürel etkileşime önderlik ettikleri gözlenmiştir. Göçmenlerle sürekli temas kurarak öteki ile yüzleşme aşamalarını geçebildiklerini, empati kurabildiklerini, Kültürel Yetkinlik kazanarak yerli halkın da kültürel yetkinlik ve yeterlilik kazanmasına yardımcı olduklarını gözlemekteyiz.

Gönüllülerde göçmenlerle yakın temas kurmanın, empati duygusunu belirginleştirdiği, kültürel yetkinliği arttığı gibi farklı ekonomik yönelimlere ve ruhsal değişimlere sebep olduğu gözlenmiştir. Zor şartlar altında yaşayan mültecilerin hayatlarına şahit oldukça ekonomik harcamalarını ve eğlence aktivitelerini azalttıkları, gönüllülük faaliyetlerinin hayatlarının amacı haline getirdikleri, gündelik olaylarda daha sakin kalabildikleri belirlendiği gibi ruhsal bir doygunluk, kendini tamamlama hissine eriştikleri anlaşılmaktadır.

Gönüllülerin göçmenlere yönelik faaliyet sürdürürken hangi saiklere göre kimlere yardım etmeyi tercih ettikleri araştırıldığında, dinin baskın bir etkisi olası yanında ihtiyaca göre önceliğin belirlendiği gözlenmektedir. İslam dinine göre daha dezavantajlı olarak görülen bireyler faaliyetlerde öncelik olarak gözetilmekte, bu tercih gönüllünün seçimi olduğu gibi toplumun zorunlu bir yönlendirmesi de olduğu gözlenmektedir. Grup olarak hareket eden gönüllülerde lider gönüllünün belirleyiciliği, finansal yönetimi üstlenmesi farklı gerekçelerden sayılabilir.

Tüm gönüllülük faaliyetlerinde olduğu gibi göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinde organizasyonun kurulmasından faaliyetlerin uzun süre devam edebilmesine kadar en etkili temalardan biri güvendir. Özellikle kurumsal bir kimlik altında hareket etmeyen gönüllüler, hem yerleşik halk hem de göçmenler için toplumda oluşturdukları güven sahasıyla faaliyetlerini geniş bir alana yaymışlar, gönüllülüğü sürekli hale getirmişlerdir.

Gönüllülerin organize olma biçimleri incelenirken niçin herhangi bir kurumsal organizasyon içinde yer almadıkları, bir sivil toplum kuruluşu bünyesinde çalışmadıklarının belirlenmesi gerekli görülmüştür. Araştırmamızda gönüllüleri STK'lerden uzaklaştıran sebepler olarak, gönüllülerin serbest hareket etme kabiliyetlerinin baskınlığı, daha öncesinde görev aldıkları STK'larda gördükleri yanlış tutumlar, 2016 sonrası toplumda dernek ve vakıflara karşı oluşan olumsuz algının olduğu belirlenmiştir.

Göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinin hızlı ve aktif işleyişinde, gönüllülüğün sürekliliğinde, gönüllülerin toplumda güven tesis etmesinde ve özellikle grup içi ortak amacın devamında yeni medya araçları hayati bir önem taşımaktadır. Yeni medyanın sağlamış olduğu fotoğraf ve video paylaşımı, kısa sürede çok fazla kişiye ulaşabilme imkânı sağlayarak organizasyonun işleyiş biçiminde temel yöntemleri oluşturmaktadır. Faaliyetler sonrası sosyal medyada görüntü paylaşımı bazı gönüllülerde güven ve teşvik amaçlı gerekli görülürken, diğerlerinin gösterişe kaçtığı iddiasıyla bu tip paylaşımlardan uzak durdukları belirlenmiştir. Yeni medya araçlarının gönüllülüğü görünür, erişilebilir, yaygın, sürekli ve güvenilir kılmasıyla modern dünyada yepyeni bir gönüllülük hareketi doğurduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızda gönüllülerin motivasyonlarını düşüren sebepler de incelenerek bunların giderilmesiyle motivasyonun artırılması yöntemleri araştırılmıştır. Göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinde gönüllülerin motivasyonlarını olumsuz etkileyen sebepler altı tema altında toplanmıştır. Yerleşik halkın göçmen karşıtlığı gönüllülerin faaliyetlerini sürdürürken sahada ve yardım toplama işlerinde en çok zorlayan meseledir. Gönüllüler, toplumun göçmenlerle sosyal uyumunda bir köprü görevi görmelerine rağmen, çevreden aldıkları tepki motivasyonlarını etkilemektedir. Gönüllülerin göçmenlerle yaşadıkları olumsuz deneyimler, ruhsal yönden bir güven sarsılması yaşatsa da organize olma biçimlerinde ve insani yardımların dağıtımında daha titiz davranmalarına sebep olmuştur. Gönüllüleri bireysel ve kurumsal dışı etkinliklere yönelten STK'larda şahit oldukları kötü deneyimlerdir. Katılımcılarımızın gönüllülük faaliyetlerini en çok sekteye uğratan olumsuzluk ise maddi imkânların yetersizliğidir. Hizmetlerini devam ettirirken gerekli olan giderlerini karşılayamamaları, bu konuda çevreden destek alamamaları sebebiyle bazı etkinliklerine son vermek zorunda kalmaktadırlar. 10 Ağustos 2021 tarihinde Ankara Altındağ ilçesinde yaşanan toplumsal gerginlik, uzun yıllardır bölgede göçmenlere insani faaliyetler sürdüren gönüllülerimizin ilçeye ve mahallelere gitmesini engellemiş, yıllardır oluşturdukları hayır ve insanlık köprüsünün cüzi bir olayla yıkılabildiğini görmek dayanışmayı dava etmiş insanlar için sarsıcı olumsuz bir etki oluşturmuştur. Buna rağmen katılımcılarımızın göçmenlere bakış açısı değişmemiş, olayların yatışması sonrası toplumsal gerginliğe sebep olabilecek hassasiyetler gözetilerek gönüllülük hizmetlerine devam etmişlerdir.

Göçmenlere yönelik özveri, diğerkam yüklü hizmetleriyle yerleşik toplum ile göçmenler arasında sosyo ekonomik ve sosyo kültürel bir köprü görevini gören gönüllüler, Türkiye Devleti ve STK' lar ile işbirliği içerisinde desteklenirlerse toplumsal uyumu kolaylaştırıcı, toplumsal gerilimi azaltıcı, ayrımcılık ve ötekileştirmeyi en aza indirgeyebilen kanaat önderleri rolünü de üstlenbilirler.

5.2. Öneriler

5.2.1. Politika Yapıcılara Öneriler

11 yıldır süren Suriye savaşı ile kitlesel zorunlu göçlere ev sahipliği yapan Türkiye, göç yönetiminde devlet ve STK'ların sorumluluğu üstlendiği kadar kurumsal olmadan sahada aktif gönüllülerin ve oluşturdukları grupların etkisi gözlenmektedir. Giderek artan asgari yaşam düzeyinin altında hayatlarını sürdüren göçmen farkındalığına karşı toplumsal vicdanın harekete geçmesi ve acil ihtiyaçların karşılanmasında süreklilik arz eden bir gönüllülük faaliyetleri gözardı edilemeyecek kadar önemlidir. STK'lar ile işbirliği içerisinde göç yönetimini devam ettiren Türkiye, STK'ların dahi aktif olamadığı, yerelde daha esnek ve erişebilirliği daha kolay olan gönüllüler ile de işbirliği içerisinde olmalıdır.

Gönüllüler kurumsal bir standarda bağlı olmadıkları için, hizmet verdikleri bölgelerde göçmenlerle etkileşimleri daha fazla, sahaya hâkimdirler. Göçmenlerle sosyo kültürel bağları kuvvetli olduğundan bölgede oluşabilecek herhangi bir gerilimi önlemekte, sakinleştirmekte, uzlaştırıcı rol oynamakta devlete destekleri sağlanabilir. Gönüllüler aracılığıyla suça meyilli gruplar daha kolay tespit edilebilir. Gönüllüler toplumda göçmenlere yönelik faaliyet sürdüren kanaat önderleri olarak dikkate alınmasıyla devlet ile göçmenler arasında yaşanan sorunlara daha kolay çözümler bulunacağına inanılmaktadır.

Gönüllüler faaliyetlerinin sürekli olması, yerleşik halk ve göçmenlerle bağlarının kuvvetli olması, her iki grup arasında sorumlu ve sözlerinin önemsendiği kişiler olması sebebiyle edindikleribu kültürel yeterlilik ve kişisel otorite politika kurucular tarafından giderek önem kazanan uyum çalışmalarında fayda sağlayacağı düşünülmüktedir.

Türkiye özellikle Altındağ olayları sonrası ağırlık verdiği uyum faaliyetleri, gönüllü aktörlerle yürütmek istedikleri projelerde, sahada yıllardır özveriyle hizmet veren, gelen tepkilere, yaşadıkları olumsuz durumlara rağmen göçmenlere ayrıştırıcı gözle bakmayan gönüllüleri model alabilir.

Gönüllüler faaliyetlerinde giderlerini karşılamakta finansal zorluk çekmektedirler. Bazen bu sebeplerden faaliyetleri durma noktasına gelmektedir. STK'lar için verilen bağış toplama hakkı, aktivist statüsüyle belirli kıstaslara göre gönüllülere de verilebilir. Bu durumun kanun koyucular açısından değerlendirilmesi beklenmektedir.

Türkiye’de yerel hayırseverlik çok yaygın olmasına rağmen sürdürebilir gönüllülük, gönüllülerin hizmetlerine devamlılığı azdır. Göçmen gruplara karşı duyarlı ve gönüllülüğü sürekli haline getiren gönüllü grup, platform ve bireylerin kapasitelerinin artırılması noktasında desteklenmeleri gereklidir.

Dünyada gönüllülük ölçümleri ülkeler bazında Dünya Gönüllülük Endeksine göre yapılmakta, bu ölçümlerde enformel gönüllülük çalışmaları göz ardı edilmektedir. Hâlbuki çalışmamızda Ankara örneğinde olduğu gibi gelişen ulaşım ve iletişim araçlarının sağladığı kolaylıklarla çok büyük gönüllülük örgütlenmeleri gözlenmektedir. Bu sebepten kurumsal hale bürünmeyen gönüllülük organizasyonlarının ve bireysel gönüllülerin ölçümlere dâhil edilmesi konusu uluslararası arenada dile getirilmelidir

5.2.2. Araştırmacılara Öneriler

Kitlesele göç akademik alanda göç ve göçmene yönelik interdisipliner araştırmaları arttırmasına rağmen göçmenlere yönelik gönüllülük çalışmaları STK'lar ve belediyeler ekseninde yürütülmüştür. Türkiye’de kurumsal olmayan gönüllü gruplar hakkında sadece 2017 yılında Prof. Dr. Emel Topçu’nun başkanlığını yaptığı Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından tek bir gönüllü grubunu inceleyen rapor yayınlanmıştır. Yoğun göç dalgasının beraberinde getirdiği acil hizmet sorumluluğunu devlet ve STK'lar kadar üstlenen, toplumsal vicdanın öteki sorumluluğuna ve gönüllülük hareketine dönüştüğü bu güzel örneğin akademi literatüründe, lisansüstü ve doktora çalışmalarında yerini alması ve iyi bir gönüllülük örneğinin Türkiye’den dünyaya duyurulması önem arz etmektedir. Bu

yüzden çalışmamızın diğer akademisyenlere ve araştırmacılara örnek olması en nihai hedeftir.

Benzer gönüllülük hareketlerinin Türkiye'nin diğer illerinde de devam ettiğini katılımcılarımız bildirmişlerdir. Bu yüzden Ankara özelinde yapılan bu araştırmanın diğer Türkiye illerinde de kapsamlı yapılması, gönüllü grupların karşılaştırmalı çalışmalarla, nitel ve nicel yöntemlerin beraber kullanıldığı karma yöntemlerle değerlendirilmesi göçmenlere yönelik gönüllülüğün daha detaylı fenomolojisini ortaya koyacaktır. Yine dünyada göz ardı edilen kurumsal olmayan gönüllülük faaliyetlerinin araştırılması dünyaya iyi örnekliklerin sunulması açısından önemlidir.

Gönüllülük kavramının geleneksel tanımının dışına çıktığı, yeni medya araçları ve iletişim ve ulaşım imkânlarının değişmesiyle farklı gönüllülük örgütlenmelerinin olduğu modern zamanda gönüllülük kavramı üzerine disiplinler arası bir araştırma yapılması gerekmektedir. Araştırmamız küçük örneklem ile yapıldığından gönüllülüğün kaynağı netleştirilememiştir, gönüllüğün kaynağı yine disiplinler arası araştırılmalıdır.

Özellikle göçmen gönüllülüğünde kadın gönüllülerin sayıca çokluğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetlerinde toplumsal cinsiyetin rolü incelenebilir.

Görüşmelere katılım sağlayan gönüllü gruplarından iki tanesi araştırma sonrasında organizasyonlarını resmi bir kimliğe taşıyarak dernekleşmişlerdir. Gönüllü grupların organizasyondan STK'na dönüş hikâyeleri araştırma konusu yapılarak literatüre katkı sağlanabilir.

Altındağ olayları gerek devlet politikasında gerek bölgede yaşayan yerleşik halk ve göçmenlerde gerekse gönüllülerde etkili değişimlere sebep olduğu gözlenmiştir. Literatürde farklı disiplinler ekseninde Altındağ olayları öncesi ve sonrası değişimler incelenmesinin gerekliliği görülmektedir.

Türkiye'de Gönüllülük motivasyonları değerlendirilirken araştırmalarda daha çok Gönüllülük Motivasyon Envanteri (VMI) kullanılmıştır. Gönüllülük kavramı aslında tarihsel ve toplumsal anlamda değişkenlik göstermektedir. Çalışmamızda din temasının değerler

ve inançlar skalasından çok daha üst bir kategori olduğunu, VMI kategorilerinden birçoğu ile ilişkili olduğunu belirledik. Özellikle göçmenlere yönelik gönüllülerin motivasyonları incelenirken sadece işlevsel teori ekseninde hazırlanmış teoriler değil, sosyokültürel etkileşim, öteki sorumluluğu, güçlendirme ve çatışma teorisi zemininde içsel ve dışsal faktörler ele alınmalıdır.

5.2.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülere Öneriler

Göçmenlere yönelik insani yardım, eğitim ve uyum faaliyetlerinde STK'lar devletin en önemli paydaşları olduğu gibi, STK'ların saha sorumluluğunun büyük bir kısmını kurumsallık kimliğine bürünmeden gönüllüler ve gönüllü gruplar üstlenmektedir. Özellikle göçmenlere erişebilme, insani yardım dağıtımı gibi faaliyetlerde gönüllüler STK'ların önemli bir insan kaynaklarıdır. Çalışmamızda aktardığımız bazı sebeplerden kurumsal çatılardan uzak duran ama her fırsatta dernek ve vakıflarla işbirliği içerisinde olan gönüllülerin motivasyonlarının kırılmaması adına uluslararası yardım kuruluşları ve STK'ların gönüllülere maddi ve manevi destek olmaları gerekmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları ve gönüllülerin çoğu zaman birebirleriyle iletişimlerinin zayıf olması nedeniyle mükerrer dağıtımlar söz konusudur. STK'lar arasında da yaşanan benzer sorun için ortak ve güvenilir bir veri paylaşımı platformu oluşturulması önerilmektedir. Bu sayede mükerrer dağıtımın önüne geçilerek etkin bütçe kullanımı gerçekleştirilebileceği gibi, suiistimallerin de önüne geçilebilir.

Gönüllüler bağış toplama ve dağıtımda oluşabilecek suiistimallerin kendi güvenirlilikleri için sorun oluşabileceğini göz önünde bulundurarak bu konuda devletin kural ve kanunlarına uygun hareket etmeleri daha iyi olacaktır. Gönüllüler hizmetlerinin devamı için kurumsallığa geçebilmek konusunda yönetim eğitimleri almalı, kapasite ve kurumsallık yolunda kendilerini geliştirmelidirler. Ayrıca STK ve devlet ile işbirliği içerisinde olmaya özen göstermeleri gönüllülüğün devamı için gereklidir.

Göçmenlere yönelik gönüllülük faaliyetleri sürdürenler sadece insani yardıma odaklanmamalı, saha deneyimlerini göçmeneler için eğitim, mesleki gelişim ve sosyal uyum konularında değerlendirmeleri önerilebilir. Böylece göçmenlerin yardım bağımlılığından

kurtulmaları, sosyo-ekonomik açıdan güçlenmeleri, onurlu bir yaşama erişmeleri sağlanabilir.

6. KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*, 3.baskı. Ankara, Nobel Yayınları, 11-200
- Adıgüzel, Y. (2022). Gönüllülük Alanında Dijitalleşme ve Yeni Medya Kullanımı. İçinde: Adıgüzel, Y., Bostancı, M. *Dijital İletişimi Anlamak*, 1.Baskı. Konya, Palet Yayınları, 11-22.
- Afşar, S.T. (2019). Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7:27-49.
- Ağcasulu, H. (2017). Sosyal sermaye kavramı ve temel bakış açılarının değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(17): 114-129.
- Agerhem, S. (2004). Swedish Red Cross. *Volunteering in South Asia and South East Asia*. Switzerland, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.
- Akatay, A. (2008). Gönüllü kuruluşların insan kaynakları sorunlarına eğitsel bir çözüm. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 3(1): 115-37.
- Akbaş, E. (2012). Göçmenler Arasındaki Dayanışmacı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu. İçinde: Öner, S.G., Öner N.Ş. *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, 2.Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları, 335-351.
- Akbaş, E. (2019). Sığınmacı ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetin Kavramsal ve Kuramsal Temelleri. İçinde: Yaylacı, F.G, Sirkeci İ. *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, 1.Baskı. London, Transnational Press London, 51-64.
- Akdağ, İ. (2020). Çatışma Teorisi Bağlamında Tarihsel-Toplumsal Çatışmanın Değişen Biçimleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmalar Dergisi*, 15(10):5233-5251.
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 58-83.
- Akman, P. (2008). Motivasyonlar, Gönüllü Kimliği ve Topluluk Hissinin Uzun Süreli Gönüllülük Üzerine Etkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Ayten, A. (2013). *Empati ve Din Türkiye’de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. 1. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 31-186.
- Bağcı, G. (2013). Genç gönüllülüğü: Kişisel ve sosyal kalkınmaya giden çift yönlü yol. İçinde: UNV ve GSM (Ed.), *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. İstanbul: Tasarımhane, 48-51.

- Balcı, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeleri*. 8. Baskı. Ankara: Pegem.
- Balgopal, P.R. (2000). *Social Work Practice with Immigrants and Refugees*. Columbia: Columbia University Press.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1): 1-15.
- Barın, H. (2021). *Türkiye'deki Suriyelilerin Entegrasyonunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. 1. Baskı. Ankara: Kadim Yayınları.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9 (1): 23-28. <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/handle/11499/27221>. 20 Kasım 2022
- Baştürk, Ş. (2012). Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman'ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar. *Sosyoloji Konferansları*, 75-123.
- Benet, V., Oudenhoven, J.P. (2016). Personality and acculturation. In: Sam, D. L. Berry, J.W. (eds). *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 50-70.
- Bennett, MR. (2015). Religiosity and formal volunteering in global perspective. In: Hustinx, L., Essen, J.V, Hears, J. and Mels, J. *Religion and Volunteering: Complex, Contested and Ambiguous Relationships*. 1st ed. Switzerland, Springer Cham, 77-96.
- Berg, B.L., Lune, H. (2012). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. 8th ed. New York: Pearson, 22-180.
- Bernard, H. (2011). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. 4th ed. New York: Rowman Altamira, 451-549.
- Blanchard A, Rostant J and Finn L. (1995). Involving Curtin in a Volunteer Community Service Program: *A Report on a Quality Initiatives Project*. Perth: School of Social Work Curtin, University of Technology.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. İçinde: Şahin, M. M., Ünal, A.Z. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*, 1.baskı. İstanbul: Değişim Yayınları, 45-76.
- Cameron, K.S., Quinn, R.E. (2011). *Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on The Competing Values Framework*, Revised ed. California: Jossey-Bass, 1-105.
- Canan, İ. (1988). *Kütüb-ü Sitte*, 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 9: 225-266.
- Çelik, C. (2007). Niklas Luhmann'da sosyal sistem olarak toplum ve modern toplumun karmaşıklığı sorunu. *Bilimname*, 51-74.

- Çelik, H., Baykal, N.B. ve Memur, H.N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1): 379-406. Doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m.
- Çelikel, A., GelGel G.Ö. (2019). *Türkiye Yabancılar Hukuku*, 24.baskı.İstanbul: Beta.
- Çevik, A. (2012). Gönüllü Motivasyon Envanteri: Türk Popülasyonuna Uyarlanması. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Chaddha, M., Rai, R. (2016). Understanding what motivates volunteering in people.In: *Amity Business Review*, India: Amity Universty Press, 17(1): 110-120.
- Çırakman, E. (2012). Levinas'ta öteki ve adalet: Eleştirel bir not. İçinde: Gözel, Ö. *Levinas*. İstanbul: Say Yayınları, 407-433.
- Clary, E.G., Snyder, M. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6): 1516-1530.
- Creswell, J.W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches*, 4th ed. Los Angeles: Sage.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Studies in International Education*, 10(3): 241-266.
- Devecioğlu, S., Karakaya, Y.E ve Kaya, O. (2020). Spor organizasyonlarında gönüllülük faaliyetlerinin yönetim stratejileri ve uygulamaları. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 11(1): 80-93.
- Dilmen, N. (2014). Yeni medya çerçevesinde internet günlükleri-bloglar ve gazeteciliğe yansımaları. *Marmara İletişim Dergisi*, 12(12): 113-122.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). Kur'an Yolu Meali. İstanbul: Diyanet İşleri Yayınevi.
- Duru, E. (2002). Öğretmen Adaylarında Kişi-Durum Yaklaşımı Bağlamında Yardım Etme Davranışı, Empati Ve Düşünme Stilleri İlişkisi Ve Bu Değişkenlerin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi , Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ege, R. (2011). Gönüllülük, din ve din eğitimi. *Dini Araştırmalar*, 14(38): 5-16.
- Eğlenli, A.T. (2011). Kültürlerarası yeterliliğin kazanılmasında kültürel farklılık eğitimlerinin önemi. *Öneri Dergisi*, 9(35): 215-227.
- Eisenberg, N., Strayer, J. (1987). *Empathy and Its Development*.1st ed.New York: Cambridge University Press, 18-245.
- Erdoğan, N., Aydemir, Ö.F., Bircan, H.M. ve Sayın, Z. (2020). *STK'larda Kurum Kültürü ve Ücretli Çalışanların İş Tatmini*. Kurumsal Yönetim Akademisi, İstanbul: İlke Yayınları.

- Ergün, N. (2022). Göçmen öğrencilerin uyumlarında temasın rolü. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2): 1477-1508.
- Esmond, J. (2001). *Count Me In! 501 Ideas on Recruiting Volunteers*. 1st ed. Australia: Newseason Publications, 5-81.
- Esmond, J., Dunlop, E. (2004): Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess the Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western Australia. Motivation Final Report. CLANWA Inc.13.
- Fazlıoğlu, A. (2013). Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi. İçinde: UNV ve GSM (Ed.), *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. İstanbul: Tasarımhane, 69-75.
- Field, J. (2008). *Social Capital*. Çeviri: Bilgen, B., Şen, B. *Sosyal Sermaye*, 2.baskı.İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.
- Göç İdare Başkanlığı, (2023). Mahalle Kapatma Duyurusu hk. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/mahalle-kapatma-duyurusu-hk2>, s.e.t 06 Ocak 2023.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022). Türkiye’de Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, s.e.t 22 Aralık 2022.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. Göç İdare Başkanlığı, Ankara, Türkiye. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, s.e.t 22 Aralık 2022.
- Gopalkrishnan, N. (2019). Cultural competence and beyond: working across cultures in culturally dynamic partnership. *The International Journal of Community and Social Development*, 28-41.
- Gözel, Ö. (2012). *Levinas*, 1.Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 68-417.
- Guba, E.G., Lincoln, Y.S. (1992). *Effective Evaluation: Improving the Usefulness of Evaluation Results through Responsive and Naturalistic Approaches*. 1st ed. Jossey-Boss.
- Güngör, F. (2016). Gönüllü yönetiminin önemli bir aşaması olarak performans değerlendirme. *Strategic Public Management Journal*, 4: 21-48.
- Gutierrez, L.M. (1995). Understanding the empowerment process: does consciousness make a difference? *Social Work Research*, 19(4): 229-237.
- Hendricks, C.O. (2003). Learning and teaching cultural competence in the practice of social work. *Teaching in Social Work*, 73-86.
- Hoffman, M.L. (1987). The contribution of empathy to justice and moral judgment. In: Eisenberg, N., Strayer J. *Empathy and Its Development*. New York: Cambridge University Press, 47-80.
- Homans, G. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 597-606.

- Johnson, D.P. (2008). *Contemporary Sociological Theory: An Integrated Multi-Level Approach*. , USA: Springer, 5-223.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 62-80.
- Katz, D. (1960). The functional approach to the study of attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24(2):163–204.
- Kesgin, B. (2016). Türkiye’de gönüllülük çalışmaları üzerine bir değerlendirme. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 119-131.
- Kızılcıkelik, S. (1992). *Sosyoloji Teorileri*. 1. Baskı, Konya: Mimoza.
- Kymlicka, W., Norman, W. (2000). Citizenship in culturally diverse societies: issues, contexts, concepts. İçinde: Kymlicka, W., Norman, W. *Citizenship in Diverse Societies*.New York: Oxford University Press, 1-42.
- Levinas, E. (1989). God and philosophy. In: Hand, S. *The Levinas Reader*. Oxford: Basil Blackwell, 166-189.
- Levinas, E. (1989). Ideology and idealism. In: Hand, S. *The Levinas Reader*.Oxford: Basil Blackwell, 235-249.
- Maxell, J.A. (2013). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. 3rd ed. Los Angeles: Sage, 23-142.
- McCracken, G. (1988). *The Long Interview*. 1st ed.London: Sage Publications, 16-48.
- Mcfarland, B. (2005). *Volunteer Management for Animal Care Organizations*. 1st ed. United States of America: Humane Society Press.
- McWhirter, E.H. (1991). Empowerment in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 222-227.
- Mülteciler ve Sığınmacılar Derneği. (2021). Gönüllü Kitapçığı. <https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2021/11/gonullu-kitapcigi-multeciler-ve-siginmacilar-dernegi-2021.pdf>, s.e.t 11 Kasım 2021.
- Neuman, W.L. (2017). *Understanding Research*. Çeviri: Özge, S.*Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Ankara: Yayın Odası, 1:
- Neuman, W.L. (2017). *Understanding Research*. Çeviri: Özge, S.*Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Ankara: Yayın Odası, 2:
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Özesmi, D. (2013). Sosyal medya ve teknoloji gönüllülerin elinde. İçinde: UNV ve GSM (Ed.), *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. İstanbul: Tasarımhane, 96-98.

- Özgen, E., Aydoğdu, İ., Yıldız, E. (2020). Toplumsal güven ve sivil toplum kuruluşları: Eğitim, sağlık, çevre kuruluşları üzerine bir araştırma. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2): 101-115.
- Palabıyık, H. (2011). Gönüllülük ve yerel hizmetlere gönüllü katılım üzerine açıklamalar. *Yönetim Bilimler Dergisi*, 9(1): 86-114.
- Palaz, S., Boz, İ. (2008). Üniversite mezunu yetişkinlerin farklı organizasyonlarda gönüllü hizmet vermesini etkileyen faktörler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19): 95-106.
- Pelenk, S.E. (2019). Özgeci davranışın sosyal innovasyona etkisi: Teknoloji sektöründe bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 124-132.
- Poloma, M. M. (1993). Çeviri: Erbaş, H. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 1.baskı. Ankara: Gündoğan Yayınları, 53-77.
- Potocky, M., Naseh, M. (2019). *Best Practices for Social Work with Refugees and Immigrants*. 2nd ed. New York: Columbia University Press, 44-303.
- Pratt, J. (2005). Volunteering as a stepping stone for marginalized youth. Volunteer Victoria. http://www.volunteervictoria.bc.ca/_pdfs/stepping_stone.pdf, s.e.t 02 Nisan 2022.
- Putman, R. D. (1993). *Making Democracy Work Civic Traditions in Modern Italy*. 1st ed. New Jersey: Princeton University Press, 3-116.
- Rutakumwa, R. M. (2020). Conducting in-depth interviews with and without voice recorders: A comparative analysis. *Journal of Qualitative Research*, 20(5): 565-581.
- Sağiroğlu, A. Z. (2021). Korku çağı: terör ve salgın ve mülteciler. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 201-208.
- Sağiroğlu, A. Z., Yılmaz, İ. H. (2021). *Yabancılarla Birlikte Yaşamak: Mamak Örneği-Göç Çalışmalarında Bir Karma Yöntem Araştırması*. Ankara: Nobel, 67-196.
- Savran, S., Sat, N. (2019). Ankara'da suriyeli göçmenlerin yer seçimi tercihlerinin incelenmesi ve bir etnik kentsel adacık. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 283-302.
- Segal, E. A. (2011). Social empathy: A model built on empathy, contextual understanding, and social responsibility that promotes social justice. *Social Service Research*, 266-277.
- Selman, A., Uçar, R. (2011). Dini tercihleri anlama ve açıklamaya farklı bir yaklaşım: Rasyonel seçim teorisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 91-110.
- Şengöz, N. (2016). Gönüllülüğün Değişen Boyutu "Sanal Gönüllülük" Ve Üniversite Gençliğinin Sanal Gönüllülük Farkındalığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Skeat, W. W. (2005). *An Etymological Dictionary of the English Language*. Newyork: Dover Publications Inc.

- Smith, D. H. (1982). Altruism, volunteers, and volunteerism. In: Darman, J.H. *Volunteerism in the Eighties*. Washington: University Press of America, 23-44.
- Smith, J. (2015). What is empathy for?. *Synthese*, 194(3):709-722. doi: 10.1007/s11229-015-0771-8.
- Stebbins, R. A. (2001). *Exploratory Research in the Social Sciences*. 1st ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 2-59.
- Swingewood, A. (2014). *A Short History of Sociological Thought*. Çeviri: Akınhay. O. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, 4.Baskı. İstanbul: Mesele Kitapçısı, 120-290.
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı (2019). 2019 Gönüllülük Yılı Stratejisi. <https://images.gencgonulluler.gov.tr/get-file/59fcb39438064067851067961643117d.pdf>, s.e.t 18 Mart 2022.
- Tekin, H. H., Tekin, H. (2012). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 101-116.
- The Public Policy and Management Institute. (2009). Mobility of Young Volunteers Across Europe. European Comitte of the Region: <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/Mobility-of-young-volunteers-%20across-Europe/EN.pdf>, s.e.t 08 Eylül 2022.
- Tiftikçi, M. (2020). Kamu yararına faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşu çalışanlarının gönüllülük motivasyon eğilimleri: TDV ve Türk Kızılay örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Timberlake, E. M., Cook, K. O., DSW, MSW. (1984). Social work and the Vietnamese refugee. *Social Work*, 29(2): 108-113.
- Topçu, E., Kurtulmuş, S. (2017). Türkiye'deki Suriyelilerle çalışan sivil toplum kuruluşları ve gönüllülere yönelik etüt çalışması: Gönüllüler grubu örnek olay incelemesi Ankara örneği. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 966.
- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı. (2011). Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası. STEP Raporu. İstanbul: TÜSEV Yayınları. <https://www.tusev.org.tr/tr/arastirma-ve-yayinlar/online-yayinlar/step-raporu-turkiyede-sivil-toplum-bir-donum-noktasi>, s.e.t 27 Eylül 2022.
- Türkkan, Z. (2020). Toplumsal alışverişte hakkaniyet. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 192-222.
- UN Volunteers, GSM, T. (2013). Türkiye'de Gönüllülük: Gönüllülüğün Ronün ve Katkılarının Keşfedilmesi. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi. İstanbul: Tasarımhane.

- UN Volunteers. (2011). State of the world's volunteerism report: Universal values for global well-being. United Nations Volunteers (UNV) Programme.
<https://www.unv.org/sites/default/files/2011%20State%20of%20the%20World%27s%20Volunteerism%20Report%20-%20Universal%20Values%20for%20Global%20Well-being.pdf>, s.e.t 05 Mayıs 2022.
- UN Volunteers. (2015). State of the world's 2015 volunteerism report: Transforming governance. United Nations Volunteers (UNV) Programme.
<https://www.unv.org/sites/default/files/2015%20State%20of%20the%20World%27s%20Volunteerism%20Report%20-%20Transforming%20Governance.pdf>, s.e.t 10 Mayıs 2022.
- UN Volunteers. (2018). 2018 State of the world's volunteerism report: The thread that binds. United Nations Volunteers (UNV) Programme.
<https://www.unv.org/sites/default/files/2018%20The%20thread%20that%20binds%20final.pdf>, s.e.t 28 Nisan 2022.
- UNHCR. (2016). Genel bakış. UNHCR Türkiye. <https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2>, s.e.t 05 Eylül 2022.
- Vikipedi. (2022). Vikipedi Özgür Ansiklopedi.
https://tr.wikipedia.org/wiki/2021_Alt%C4%B1nda%C4%9F_olaylar%C4%B1, s.e.t 02 Kasım 2022.
- Yarç, S. (2011). Pierre Bourdieu'da sosyal sermaye kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1): 126-135.
- Yeşilkaya, D. D. (2018). Özgeci davranış olgusuna ilişkin epistemolojik sorunlar üzerine bir inceleme: siyah beyaz ve gri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 470-489.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2015). Volunteers' Motivation And Sense Of Community In A Sports Event, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Yurttagüler, L. (2013). Gönüllülük ve vatandaşlık kavramı. İçinde: UNV ve GSM (Ed.), *Türkiye'de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. İstanbul: Tasarımhane, 18-27.

7. MÜLAKATLAR

- K-1. (2021, Nisan 11). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-1. (2022, Şubat 20). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-2. (2020, Mart 12). (Ö. E. Başaran, Röportaj Yapan)
- K-2. (2021, Nisan 05). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-3. (2021, Mayıs 20). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-4. (2021, Ekim 15). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-5. (2022, Nisan 6). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-6. (2021, Ekim 09). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-7. (2021, Aralık 20). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-8. (2022, Şubat 25). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-9. (2021, Kasım 18). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-10. (2022, Ocak 05). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-11. (2022, Şubat 7). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-12. (2022, Mart 06). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-13. (2021, Ekim 15). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-14. (2021, Ekim 18). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-15. (2021, Ekim 20). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-16. (2021, Ekim 20). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-17. (2021, Ekim 20). (F. Toprak, Röportaj Yapan)
- K-18. (2022, Kasım 12). (F. Toprak, Röportaj Yapan)

8. EKLER

EK-1. Görüşme Formu

1. Lütfen kendinizi tanıtabilir misiniz?
2. Gönüllülük sizin için neyi ifade ediyor?
3. Göçmenlere yönelik faaliyetlere nasıl başladınız?
4. Göçmenlere yönelik ne gibi faaliyetler yapıyorsunuz?
5. Bize organizasyonunuzun (faaliyetlerinizin) nasıl işlediğini anlatabilir misiniz?
6. Bir yardım dağıtımı gününüzü detaylı anlatabilir misiniz?
7. Sahaya indiğinizdeki duygularınızı ve düşüncelerinizi anlatır mısınız?
8. Göçmenlerle ilk temas kurduğunuz zamandan bu zamana kadar ne gibi hisler yaşadınız?
9. Göçmenler hakkında neler düşünüyorsunuz?
10. Göçmenlerle karşılaştığınızdaki duygularınızı anlatır mısınız?
11. Faaliyetlerinizi etrafınızdakiler ve yerel halk nasıl değerlendiriyor?
12. Sizce niçin sahadasınız?
13. Başaldığınız bu faaliyetlerde devamınızı sağlayan etkenler sizce neler?
14. Mültecilere yardım etme isteğini size yönlendiren sebepler neler olabilir?
15. Altındağ olayları sizi ve faaliyetlerinizi ne yönde etkiledi?

EK-2. Etik Kurul Onayı

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ) ETİK KURULU PROJE ONAY BELGESİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Politikaları ve Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans **öğrencilerinden** Fatimatüzzehra Toprak'ın, "Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Kurumsal Olmayan Gönüllük Faaliyetlerinin Motivasyonlarının Değerlendirilmesi: Ankara Gönüllüler Örneği" adlı araştırması değerlendirilmiştir. *(Bu kısım başvuru sahibi tarafından doldurulmalıdır)*

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

AYBÜ ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2020-460
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	22.12.2020
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	14.01.2021-94
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI, BAŞKAN YARDIMCISI VE ÜYELER:

İMZA

Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR

Üye

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Üye

Doç. Dr. Behlül TOKUR

Üye

Doç. Dr. Birgül ÖZKAN

Üye

Doç. Dr. Yüksel Akay UNVAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Şule KAYA

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DEMİRDEL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nimet YILDIRIM TİRGİL

Üye